

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2002

magazin istoric

Anul XXXVI – serie nouă – nr. 2 (419)
februarie 2002

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1-4 Mănăstirea Probota a beneficiat de un program de restaurare cu participare internațională, la finalul căruia s-a editat și un splendid album. Iată cum arată astăzi fațada sudică a ctitoriei lui Petru Rareș și un detaliu din fresca interioară, după încheierea operațiunilor. Din același secol XVI datează și aceste piese din aur (coperta 4)

2 Fiecare stampă chinezească de Anul Nou, produsă în cătunul Yanglingqing, sugerează – pentru cei inițiați – o urare. Titlul acestei stampe, *Zeița aduce în dar un fiu*, a fost împrumutat din *Istoria dinastiei Wei* (386–535), *Analele împăraților*. Divinul împărat Wu, în timp ce lucra pământul, a fost surprins să vadă cum din cer pogoară o frumoasă zeiță. Ea i-a destăinuit că a fost trimisă să-i fie soție. A doua zi i-a promis suveranului că se va întoarce peste un an. Spre marea bucurie a împăratului, ea s-a ținut de cuvânt și i-a adus și un fiu. Cele patru ideograme cu care istoricul a consemnat evenimentul au devenit o urare adresată celor care se pregătesc să-și întemeieze un cămin

3 Castelele Cehiei au poveștile lor, cu regi și regine pe care viața le-a supus acelorași încercări prin care trec toți oamenii. Iată câteva dintre aceste edificii monumentale: 1. Hluboká nad Vltavou; 2. Kost; 3. Křivoklát; 4. Dyji; 5. Pernštejn

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU,

Redactor-șef:
Dorin Matei

Secretar general de redacție:
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos

Director economic:
Doina Pascu

Documentare:
Mădălina Geambașu

Corectură:
Georgeta Apreoteșei,

Constanța Avram

Secretariat:
Floarea Dragne,

Tudora Petre

Diffuzare:
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș
București, Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

februarie

2002

4 Pecetea rădăcinilor
P. ISTRATI

CITITORII
ÎNTREABĂ,
ISTORICII
RĂSPUND

5 Despărțiți de o
limbă comună
*Istoria Mitropoliei
Moldovei*
F. ȘERBĂNESCU

LEGENDA
ȘI TEMEIUL EI
ISTORIC

10 Voievodul fără
mormânt
*Unde a fost îngropat
Vlad Țepeș?*
C. REZACHEVICI

RĂZBOIUL RECE
ÎN PANOPLIE

16 Trecut cu
întrebări deschise
*Interviu cu profesorul
Vojtech Mastny*
D. MATEI

18 Integrare
prin istoriografie
*Participarea
românească la Proiectul
de istorie paralelă
a NATO și a Tratatului
de la Varșovia*
M.E. IONESCU

21 Piața Comună...
socialistă
*Deficiențele C.A.E.R. –
știute din anii '50*
L. ȚĂRANU

24 Vorbe de clacă
*Notă de convorbire cu
un diplomat iugoslav
despre neajunsurile
cooperării economice*
I. SĂLĂVĂSTRU

26 Scuze și acuze
*Despre prăbușirea
U.R.S.S.*
M. GORBACIOV

28 Avatarurile C.S.I.
S. ȘAHRAI

EVENIMENT

31 Lumea lui
Clajmoo dansează
*Baluri în saloanele
bucureștene*
I. ZĂNESCU

48 Securitatea
pietrei
*Simpozion pentru
restaurarea
monumentelor*
M.D. MATEI

77 Premianți
la Tel Aviv
Ș. LEIBOVICI LAIȘ

92 Să înțelegi
chipul cioplit
*Inaugurarea Centrului
de excelență în studiul
imaginii*

92 O redacție
pentru generația
dotcom

33 Oglinda
drumului parcurs
*Despre istorie, sub
cupola Academiei*
C. MUREȘANU

HOOVER INSTITUTION

39 Cazul Malaxa,
turnesolul emigrației
L. COSOVANU

41 Pitorescul tihnit
*Case și oameni de pe
Bulevardul Dacia*
A. PAVEL

43 Țară e asta,
măi Costache?
I.L. Caragiale la Berlin
G. ENE

49 Creștinism
pe malul lacului Sinoe
Histria
AL. SUCEVEANU

IUBIRI CELEBRE

54 Vasile Alecsandri-
Elena Negri
F. POPESCU

SPONȘORI DE ALTĂDATĂ

57 Conacele familiei
de Mocioni
N.D. ION

FĂRĂ FANTOME

63 Opt castele din
Cehia și legendele lor
A. MARINESCU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

67 Peștera
lui Ali Baba
*Evacuarea tezaurului
B.N.R. la Tismana, în
1944*

C. PĂUNESCU,
M. ȘTEFAN

71 David cel
inteligent contra
Goliat cel dezinformat
*Monica Lewinski, Bill
Clinton și Mossad*
G. THOMAS

75 Trăsnet din
neant
*De la Robespierre
la țarul Alexandru II*
V. IONESCU

TRECUTUL CONTINUU

78 Unchiul Sam
în jungla filipineză
Războiul din 1898

82 Omul alb
și cel negru
R. STĂNESCU

86 La mulți ani
în țara dimineților
liniștite...
E. URIAN

88 ...și a Marelui Zid
A.E. BUDURA

POVESTEA VORBEI

91 Timeo danaos...
V. IONESCU

RUBRICI

90 Amprente în timp
Fotografii de la cititori

66 Pentru biblioteca
dumneavoastră

70; 93; 94
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

RĂMÂI CE TE-AI NĂSCUT

Mi-am iubit totdeauna pământul din care am ieșit, precum și duioasa lui limbă – duioasă ca toate limbile de pe glob, pe care le respect, căci toate sunt sfinte pentru acela căruia o mamă, – cu chipul amărât, – i-a șoptit primele cuvinte într-un grai omenesc oarecare (...). Le voi nfaș spune oamenilor de bine că, dintre toate meleagurile contemplate de lumina ochilor mei, acelea care mi s-au înțipărit în suflet, pe

când mă purta mama de mână, îmi sunt cele mai scumpe și că numai un „înstrăinat“ ca mine va ști să le ducă dorul și să le dezmiereze amintirea, așa cum știu eu astăzi, când trăiesc din amintiri.

Pe petecul de pământ ce se cheamă România, eu am rădăcini adânci. O fi frumos să scrii franțuzește, fără să fi deschis o gramatică; o fi frumos să ai cu tine toată presa pariziană, de la necăjita *L'Humanité* a lui Jaurès, până la gravul *Figaro* și regalista *Action Française*, – aceasta din urmă mai elogioasă ca oricare. Dar mult mai frumos este să rămâi ceea ce te-ai născut, când te-ai născut iubind.

Pentru acest românism am refuzat să devin cetățean francez, să primesc premii, să port Legiunea de onoare, să-mi uit limba,

PANAIT ISTRATI

să nu-mi mai revăd meleagurile copilăriei, să mă procopsesc și să mă îngraș.

Ceva mai mult. Fiindcă *Institutul internațional de cooperare intelectuală*, de pe lângă Societatea Națiunilor, m-a ales (fără să știu) „membru în secția asiatică“, am refuzat să iau parte mai mult decât la o ședință, fiindcă am considerat că eu nu vin din Asia, ci de sub Carpați.

Iar când, după zece ani de locuire printre francezi, mi-am dat seama că mai cald îmi ține o înjurătură românească decât o rece politeță occidentală, am rupt cu Occidentul și m-am retras la matcă, încă din 1930.

În sfârșit, poate că ar fi bine să vă amintesc că am scris până azi optsprezece volume, citite în momentul de față în douăzeci și șapte de limbi. Puțini dintre voi le cunosc. Mai bine le cunosc cei cu care se întâlnește și voiajează domnul Titulescu. Și acești străini, toate aceste neamuri, știu de la mine ce suflet are un român și cum stă întins sub soare pământul românesc.

(Cum am devenit scriitor,
Editura Scrisul Românesc, 1981)

Cititorii întreabă, istoricii răspund

La 13 decembrie 2001, Curtea europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg a dat publicității o Hotărâre judecătorească în Cazul Mitropolia Basarabiei și alții vs. Moldova. Guvernul Republicii Moldova este găsit vinovat de faptul că a încălcat libertatea religioasă, refuzând să înregistreze Mitropolia Basarabiei.

Am primit la redacție telefoane și scrisori prin care cititorii ne solicită informații legate de istoricul acestei mitropolii. Ne-am adresat părintelui Florin Șerbănescu, profesor la Institutul Teologic din București, care ne-a oferit un amplu și lămuritor material, a cărui publicare o începem în acest număr.

MITROPOLIA BASARABIEI

Pr. FLORIN ȘERBĂNESCU

Vom urma, într-o succintă privire, drumul străbătut de „blânda Basarabie“, cum o numea Eminescu, și de biserica ei, aflată, multă vreme, la sânul neamului și al bisericii românești, apoi, în răstimpuri, ruptă brutal și „înlanțuită“ întru mucenicească petrecere a înstrăinării.

După Pogorârea Duhului Sfânt și întemeierea Bisericii Creștine în Ierusalim, sorții au hotărât ca Sf. Apostol Andrei să fie mesagerul veștii celei noi, a creștinismului, în părțile Dunării de Jos. Potrivit istoricilor bisericești, el a propovăduit învățătura lui Hristos „în Pont, Tracia și Scythia“. În secolul XIV, istoricul bizantin Nichifor Calist scria că apostolul Andrei și-a întins activitatea misionară până în „pustiurile scitice“, adică în regiunile din nordul Mării Negre, printre care putem recunoaște și teritoriul Basarabiei de astăzi.

Cercetări mai recente acreditează, de asemenea, prezența misionară la Dunărea de Jos și a Sfântului Apostol Filip. După cucerirea Daciei de către romani, creștinismul a continuat să se răspândească prin intermediul coloniștilor, al militarilor sau al negustorilor din diferite părți ale imperiului.

S-au identificat numeroase bazine, precum și diferite obiecte de artă creștină care atestă existența unei bogate, și înfloritoare vieți religioase în fosta provincie romană și în ținuturile dunăreano-pontice. Amintim dintre mărturiile cu deosebire relevante în prezentul context pe acelea din zona de confluență a Prutului cu Dunărea unde, la Barboși, s-au descoperit diferite obiecte de cult: o cruce, o amforă cu monograma creștină și altele. Recent, săpăturile arheologice din aceeași zonă au scos la iveală un mormânt paleocreștin, aparținând unui daco-roman, pe nume Inocens.

Crucifix din piatră, Râbnita

Teritoriul dintre Prut și Nistru face parte organic din aria de formare a poporului român, pe cuprinsul căreia etnogeneza și creștinarea neamului nostru au mers mână în mână. Limba română și creștinismul din această parte a pământului românesc sunt, în acest sens, o dovadă de necontestat.

În satele românești existau bisericuțe, clădiri mici, din lemn sau din nuiele împletite, în care preoți ortodocși țineau credincioșii în jurul altarelor dreptei credințe. Este de înțeles că în spațiul românesc existau episcopi, căci numeroșilor preoți le era greu să străbată, în condițiile vremii, distanțele foarte lungi, peștru a fi hirotoniți la Târnovo, Vicina sau Vidin. În anul 1353, este atestată documentar existența episcopului Chiril Românul în țara *bolohovenilor*, situată pe teritoriul Bucovinei.

Ștefan cel Mare și Sfânt

În a doua jumătate a secolului XIV, prin reunirea diferitelor formațiuni politice existente între Carpați, Nistru și Marea Neagră, s-a întemeiat și s-a organizat statul independent Moldova. Maxima extindere a noului stat independent este atestată, în 1392, în timpul lui Roman I: „de la munte (Carpați) până la mare (Marea Neagră)”, cuprinzând, așadar, întregul teritoriu dintre Prut și Nistru.

La începutul domniei lui Alexandru cel Bun, în anul 1401, Iosif I Mușat este recunoscut de scaunul

patriarhal constantinopolitan ca mitropolit canonic al întregii Moldove, cu reședința la Suceava. Mitropolia Moldovei, atestată documentar încă din 1386, era astfel consfințită ca aparținând unei etnii distincte, într-un teritoriu clar definit din punct de vedere geografic și istoric.

Să observăm că, încă la vremea acestor frământări, teritoriul dintre Prut și Nistru a făcut parte din structurile statale și bisericești ale Moldovei. Astfel, sub raport administrativ-bisericesc, ținuturile Iași (de pe ambele maluri ale Prutului), Hotin, Soroca, Orhei și Lăpușna aparțineau de Mitropolia Moldovei, iar Tigheciul, Fălciul (din stânga și dreapta Prutului), Cahul și teritoriile până la Marea Neagră de Episcopia Romanului. În vremea aceluiași evlavios cârmuitor, Alexandru cel Bun, a luat ființă, în cadrul Mitropoliei Moldovei, o episcopie la Rădăuți, în jurisdicția căreia intra și Hotinul, situat în stânga Prutului.

Orheiul vechi. Schitul lui Bosia de la mănăstirea rupestră Peștera (sec. XVII)

În 1940 în Basarabia erau 1 090 de biserici și 28 de mănăstiri cu peste 1 500 de preoți și călugări. În 1989 mai rămăseseră doar 150 de biserici, o singură mănăstire și mai puțin de 700 de preoți. Sute de biserici au fost demolate, iar altele au fost transformate în depozite, restaurante, cine-

Odată cu urcarea în scaunul de la Suceava a lui Ștefan cel Mare, în 1457, Biserica Moldovei cunoaște un continuu progres, datorită deosebitei griji arătate ei de drept credinciosul domnitor. Dintre renumitele ctitorii ale voievodului au fost ridicate pe teritoriul din stânga Prutului, în Basarabia de azi: biserica mănăstirii Căpriana, biserica Sfântul Nicolae în cetatea Chilia, un paraclis în cetatea Hotin și, se pare, o biserică în Cetatea Albă. În anul 1484, Ștefan cel Mare pierdea, după lupte grele, în fața turcilor cetățile de pe teritoriul Basarabiei Chilia și Cetatea Albă (Akkerman, cum o numeau turcii), unde puterea otomană a organizat adevărate capete de pod ale expansiunii turcești la nordul Mării Negre.

În anul 1538, sultanul Soliman Magnificul cucerește întreaga parte de sud a teritoriului dintre Prut și Nistru, fosta regiune numită Părțile Basarabene sau Părțile Tătărești, cunoscută, îndeobște, sub numele de Bugeac. Se constituie raiaua Tighina. „Moldova de peste Prut”, teritoriul rămas în stăpânirea Moldo-

matografe, grajduri. Școlile și revistele teologice au fost desființate. Muzeul de Istorie și Arheologie bisericească de la Chișinău, cel mai mare din tot Regatul României, a fost desființat iar renumita bibliotecă a mănăstirii Noul Neamț din Chițcani a fost arsă în piața orașului.

vei, cuprindea de acum numai ținuturile Cahul, Tigheciu, o parte din Fălciu, Lăpușna, Orhei, partea din stânga Prutului a Iașilor, Soroca și Hotin.

Harta mincinoasă

Un moment semnificativ pentru tradiționala comuniune de viață bisericească a teritoriilor din stânga și dreapta Prutului este înființarea, în vremea lui Aron Vodă, la 1596, a Episcopiei Hușilor, care avea jurisdicție dincolo de Prut, asupra Codrului Tigheciului, până la hotarul Bugeacului, aflat sub stăpânire turcească,

asupra cetăților Fălciu, Cahul, Tighina, Lăpușna, Orhei, Soroca, precum și asupra multor târguri și sate românești din spațiul dintre Nistru și Bug.

Pe la 1539-1540, Brăila și teritoriile învecinate, căzând sub turci, au fost desprinse de Țara Românească și Moldova și transformate într-o raia, ce se întindea din drep-

tul Hârșovei spre nord-vest, până la râul Buzău, spre nord-est, pe cursul râului, apoi către est spre Dunăre, paralel cu Siretul. În urma instaurării stăpânirii turcești, pentru aceste teritorii s-a înființat, pe la 1546-1595, Mitropolia Proilaviei (după denumirea pe care grecii o dădeau Brăilei - *Proilobov*), cu reședința la Brăila, depinzând canonic direct de Patriarhia Ecumenică. Această mitropolie își întindea jurisdicția atât asupra zonelor Chiliei și Cetății Albe, cât și, foarte probabil, în nordul Dobrogei. Mitropolitul își muta uneori reședința, din diferite pricini, la Ismail, Reni, Galați sau Căușani, lângă Tighina.

Mai târziu, în urma luptei de la Stănilești dintre ruși și turci (1711), aceștia din urmă ocupă străvechea cetate moldoveană Hotin. În anul următor cuceresc câteva sate din ținuturile Soroca și Iași, iar în 1715, o porțiune din ținutul Cernăuți. Toate aceste teritorii s-au constituit, în 1715, în raiaua Hotinului. Pentru credincioșii români din această raia s-a

înființat, pe la mijlocul secolului XVIII, Episcopia Hotinului, sufragana (supusă) Mitropoliei Proilaviei. Aceste două eparhii românești, deși țineau direct de Patriarhia de la Constantinopol, au fost mereu ajutate de domnitorii români, iar în vremelnica lor existență au cunoscut și ierarhi de neam român, cum ar fi Daniil, Chiril sau cărturarul Amfilohie al Hotinului. Pe lângă întărirea sentimentelor religioase ale credincioșilor, rolul cel mai important al acestor organizații bisericești a fost acela al păstrării conștiinței de unitate națională a românilor.

Războaiele ruso-austro-turce de la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX au perturbat grav cursul firesc al vieții de stat și bisericești a Moldovei, prin ocupațiile armatelor rusești și prin rapturile teritoriale, care au antrenat și măsuri abuzive în organizarea bisericească străveche a românilor din acele teritorii, îndepărtate brutal de la trupul țării lor.

Astfel, în urma războiului ruso-turc din 1768-1774, încheiat prin pacea de la Kuciuk-Kalnargi, Moldova a suferit o primă grea pierdere. Pe baza unei convenții între turci și austrieci (1775), teritoriul - despre care s-a susținut că este o fâșie îngustă, „o rectificare de frontieră în sudul Galției” -, denumit de atunci Bucovina, a fost cedat Im-

Biserica de lemn Sf. Arhangheli din Petrușeni, ridicată în 1702

periului habsburgic, aliatul Porții în conflictul abia încheiat. Acest fapt, pe lângă sfârșitul martiric al domnitorului Grigorie III Ghica, care a încercat să protesteze (1777), a avut consecințe și în viața bisericească a Moldovei. Episcopia Rădăuților primea acum sub jurisdicția ei Suceava și parohiile din jur, care intraseră în hotarele Imperiului habsburgic, iar Mitropolia Moldovei primea ținutul Dorohoi, ce ținuse până atunci de Rădăuți.

Doar episcopi ruși

Ocupația rusească în Principatele Române, instaurată în anii 1787-1792 de generalul G.A. Potemkin, în numele țarinei Ecaterina II, a adus cu sine și un amestec abuziv al ocupațiilor în viața bisericească, prin numirea, în ciuda protestelor Patriarhiei Ecumenice, ca exarh al Moldo-Vlahiei, a lui Ambrozie Serebrenikov, până atunci episcop de Ekaterinoslav. Mai apoi, în 1791, administrația rusească a numit ca episcop vicar de Tighina și Cetatea-Albă (Bender și Akkerman) și, totodată, ca sufragane al mai sus-pomenitului exarh, pe un alt om al său, Gavriil Bănulescu-Bodoni, originar din Bistrița-Năsăud. În urma păcii de la Iași din 11 februarie 1792, când granița Imperiului țarist a ajuns la Nistru, la frontariile răsăritene ale Moldovei, episcopul Gavriil a fost numit mitropolit al Moldovei și chiar al ambelor principate române. A fost îndepărtat

După 1990, în spațiul fostului U.R.S.S. s-au constituit mai multe Biserici independente de Patriarhia Moscovei. Iată-le pe cele mai importante:

1. Biserica Greco-Catolică din Ucraina
2. Biserica Greco-Catolică din Bielorusia
3. Biserica Ortodoxă Ucraineană – Patriarhia Kievului
4. Biserica Ortodoxă Autocefală Ucraineană
5. Biserica Ortodoxă Apostolică din Estonia (azi sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol)
6. Mitropolia Basarabiei (azi sub jurisdicția Patriarhiei Române).

Tot după 1990, statul rus a recunoscut legalitatea mai multor Biserici ortodoxe care se desprinseseră de Patriarhia Moscovei în diferite perioade istorice anterioare, cele mai multe în secolul XX.

prin alegerea – rânduită în aprilie 1792, de către noul domnitor, Alexandru Constantin Moruzi, la insistențele Patriarhiei Ecumenice – a unui nou mitropolit al Moldovei, în persoana lui Iacob Stamati. Spre supărarea Petersburgului, Bodoni a fost trimis, sub afurisire, la Constantinopol.

Mai apoi, a avut loc altă importantă schimbare teritorială, când, în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, armatele rusești au ocupat din nou Moldova. Chiar din timpul conflictului, în speranța ocupării teritoriale a Principatelor Române, Moldova și Țara Românească, și a dominării

lor prin Biserică, țarul Alexandru I a hotărât înființarea unui *exarhat*, subordonat Sinodului Patriarhiei Ortodoxe Ruse din Petersburg, care să cuprindă Mitropolia Moldovei și a Țării Românești, acestea fiind scoase, astfel, de sub jurisdicția tradițională a Patriarhiei Ecumenice. Veniamin Costachi, mitropolit al Moldovei din 1803 și locțiitor de domn, în 1806, a fost silit de ruși să se retragă, în același an, la mănăstirea Neamț. În locul său, ocupanții au adus pe același om al lor, Gavriil Bănulescu-Bodoni, care a depus

Biserica Sf. Gheorghe a mănăstirii Căpřiana

Acestea sunt:

1. Biserica Ortodoxă Rusă de rit vechi, popovții (adică cei care au cler)

2. Biserica Ortodoxă Rusă de rit vechi, bezpopovții sau pomorienii (cei care nu au cler)

3. Biserica Ortodoxă Rusă Adevărată, numită și Biserica Catacumbelor (răspândită în special în Siberia și Extremul Orient)

4. Biserica Ortodoxă Rusă de peste Hotare

5. Biserica Ortodoxă Rusă – Patriarhia Kievului (răspândită în special în Siberia, în locurile cu concentrare mare de ucraineni)

6. Biserica Ortodoxă Catolică din Rusia.

Există și alte Biserici sau grupări ortodoxe în Rusia, care refuză să se înregistreze, considerând statul rus opera Satanei. Numărul acestora însă este neînsemnat și autoritățile ruse nu furnizează nici un fel de informații cu privire la titulatura și aria lor de răspândire.

jurământul, în 1808, înaintea prințului Prozorovski. Lui Bodoni i s-a încredințat și întâietatea asupra Mitropoliei Țării Românești, în baza căreia el l-a înlocuit pe mitropolitul Dositei Filitti cu un Ignatie.

Războiul s-a încheiat prin Pacea de la București (6 mai 1812), în urma căreia partea dintre Prut și Nistru a Moldovei

(numită de acum Basarabia, după numele dinastiei *Basarabilor* ce stăpâniseră în veacul XIV părțile sale sudice) a fost inclusă în componența Imperiului țarist. În urma hotărârii Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse, la 21 august 1813, a fost creată *Arhiepiscopia Chișinăului și Hotinului*, subordonată canonic Bisericii Ortodoxe Ruse, cuprinzând teritoriile dintre Prut și Nistru, precum și, dincolo de Nistru, zona orașelor Tiraspol, Dubăsari, Ovidiopol și Odessa. Fosta episcopie

a Hotinului își înceta astfel existența, fiind înglobată în noua eparhie, cu sediul la Chișinău.

În felul acesta se întrerupe, pentru un secol, tradiția multiseculară a jurisdicției românești asupra teritoriului din stânga Prutului.

Trebuie subliniat, în acest context, faptul că până la

evenimentele abia amintite, de la cumpăna secolelor XVIII-XIX, Rusia și Biserica ei nu au avut nici o implicare în organizarea și viața bisericească a românilor dintre Prut și Nistru. De la această vreme înainte însă, dintre toate părțile pământului românesc, spațiul respectiv a fost cel mai afectat de politica imperialistă rusă, indiferent de natura regimului prin care ea s-a exprimat până astăzi. Biserica Moscovei a făcut parte integrantă din această strategie.

Dacă retragerea rușilor în 1812 dincolo de Prut a permis lui Veniamin Costachi să-și reia scaunul de la Iași, în schimb în Basarabia, de acum ocupată, titular al noii arhiepiscopii și component al Sinodului Bisericii Ruse a devenit același Gavril Bănulescu-Bodoni, ce se retrăsese acolo, odată cu armatele rusești.

Deși a realizat la Chișinău, în spirit românesc, și unele lucruri notabile, precum înființarea unui seminar (13 ianuarie 1813) și a unei tipografii românești (mai 1814), deși a

tipărit și o Biblie românească la Petersburg (1819), Bodoni, călăuzit de gândul că înlăturarea dominației otomane era posibilă numai printr-o alianță cu rușii, a ajuns să facă practic jocul acestora, fără să intuiască, poate, consecințele, pe termen lung, ale politicii lor expansioniste, inclusiv prin intermediul Bisericii. După moartea lui, în 1821, administrația și Biserica rusă nu au mai acceptat în Basarabia decât episcopi ruși, doisprezece la număr, până în 1918. ■

(Va urma)

Mănăstirea Sf. Treime din Rudi (sec. XVII)

Răspunsul – de mult așteptat – la această întrebare incitantă vă este oferit de colaboratorul nostru, care a utilizat pentru Magazin istoric un capitol din ampla

sa lucrare Cronologia critică a domnilor din Tara Românească și Moldova (primul volum în curs de apariție la Editura Enciclopedică); subtitlurile aparțin redacției.

UNDE A FOST MORMÂNTUL LUI VLAD TEPEȘ?

CONSTANTIN REZACHEVICI

În lipsă oricărui izvor documentar, citând doar o așa-zisă tradiție, și aceasta datând din secolul XIX, istoricii români au plasat, fără excepție, mormântul lui Vlad Tepeș la mănăstirea Snagov. De ce aici?

De obicei se pornește de la mențiunea din *Letopisețul Cantacuzinesc*, care înregistrează o altă „tradiție”, după care Vlad Tepeș „au făcut sfânta mănăstire ot Snagov”. Numai că, dincolo de inexactitatea informației, de la cea mai veche redacție a acestei cronici, datând din prima jumătate a secolului XVII, și până la variantele de la sfârșitul aceluiași veac, nu se pomeneste în ea nimic despre mormântul lui Vlad Tepeș.

Și atunci de ce ar fi acesta la Snagov, de vreme ce încă după 1864 eruditul scriitor Alexandru Odobescu observase că Vlad Tepeș nu era ctitorul mănăstirii, citând mărturii ale existenței

lăcașului cu mult înaintea acestuia, între care și o iconiță a Maicii Domnului donată la 7 iunie 1438 (corect 1431) de Drăghici mare stolnic.

Azvârlit cu o balistă în iaz

Într-adevăr, pe cale arheologică s-a constatat încă din 1933 existența unei prime biserici a mănăstirii de pe insula de la Snagov datând din vremea lui Vladislav I (Vlajcu; (1364-1376) sau îndată după acesta. Temeliile primei biserici arată că era chiar ceva mai mare decât cea construită ulterior în același loc de Neagoe Basarab. Biserica veche a fost refăcută (sau în jurul ei s-au construit chilii și zid de incintă) de către Mircea cel Bătrân (1386-1418), bunicul lui Vlad Tepeș, care

Biserica mănăstirii Snagov, ctitorită de Neagoe Basarab și Mircea Ciobanul

într-un hrisov original, însă nedatat, vorbește de „mănăstirea domniei mele de la Snagov“ (ceea ce nu înseamnă că el a fost întâiul ctitor), căreia îi întărește un sat dăruit de fratele său jupan Staico. De altfel, în preajma actualei biserici s-a găsit un mormânt cu un ducat emis de Mircea cel Bătrân. Ulterior, la 1428-1429, mănăstirea a primit danii și întărirea de danii de la Dan II, vărul lui Vlad Dracul, tatăl lui Tepeș, din acești doi veri descinzând cele două familii rivale: a Dăneștilor, respectiv a Drăculeștilor –, apoi, în 1441, chiar de la Vlad Dracul și, în sfârșit, la 1464, de la cel de-al treilea fiu al acestuia, Radu cel Frumos. În schimb, tocmai de la Vlad Tepeș nu există nici un fel de documente referitoare la mănăstirea Snagov. Iar afirmația că Tepeș ar fi completat mănăstirea cu clădiri nu se justifică prin citirea așa-zisului „așezământ“ din 28 octombrie 1464, care este de fapt o întărire de proprietate făcută de Radu cel Frumos pentru mănăstirea Snagov.

Această primă biserică a fost dărâmată și rezidită „din temelii“ de Neagoe Basarab (1512-1521) pe locul primei construcții, foarte probabil, într-o primă fază, încă din primele patru luni de domnie, după care în această a doua biserică îl înmormântează pe cel care trece drept tatăl său, mai bine zis soțul mamei sale, marele vornic Părvu Craiovescu, decedat la 3 iunie 1512. Că prima biserică, în care, chipurile, ar fi trebuit să se afle mormântul lui Tepeș, a fost dărâmată și înlocuită de construcția lui Neagoe Basarab, este fapt dovedit de cele două morminte din primul lăcaș (din timpul lui Vlaicu și Mircea cel Bătrân) și temeliile dezafectate ale acestuia, dar și de un vas de lut îngropat într-o casetă de cărămidă, „folosit drept candelă cu prilejul punerii pietrei fundamentale a actualei biserici“, vas descoperit în exteriorul părții de nord, în dreptul altarului celei de-a doua biserici. El slujește drept ornament în zidul primei biserici.

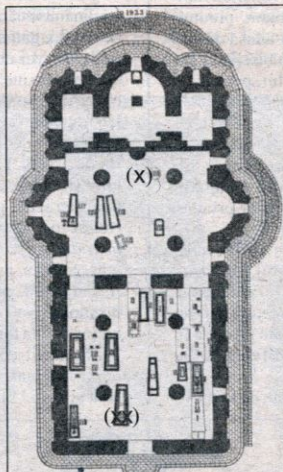
Ulterior, la biserică lui Neagoe s-a mai lucrat din porunca lui Mircea Ciobanul (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559), pictura interioară, care prezintă pe acești

ultimi ctitori și familiile lor, datând din 1563. Este biserica ce se vede și astăzi în mijlocul lacului Snagov.

Vlad Tepeș, firește, nu apare nici aici ca vechi ctitor, dar între 1855 și 1864 un oarcare egumen, arhimandritul Ghermano Brătianu, „împins“ – îl muștră Al. Odobescu – de un exces de zel și, luându-se după unii archeologi de fantezie [fanteziști] – a căror nemenie [lipsă de menire] a început a se înmulți și la noi, sub ocrotirea nepăsării publice –, bietul egumen, ziceam, a și înscris, la capul unui portret mural al lui Neagoe Basarab Voevod, ce se află în biserică, următoarea legendă de o bizarerie anacronică, cu totul comică: «Io Mihail Voevod Tepeș Basarab al IV-lea Voevod». Din nefericire, unii nu acceptă nici astăzi faptul că „tradiția“ despre ctitorirea mănăstirii Snagov de către Vlad Tepeș și înmormântarea lui acolo nu are nici un temei. Nici biserița cu hramul Adormirii Maicii Domnului, ridicată la 1453 de Vladislav II, lângă cea mare, fiind paracelis, nu putea adăposti mormântul rivalului acestuia, Vlad Tepeș. Cât despre biserița cu hramul Buna Vestire, dărâmată ca și cea a lui Vladislav II înainte de 1844, ea nici nu intră în discuție, fiind înălțată, după inscripția păstrată, de mitropolitul Serafim la 1588.

Așadar, așa-zisa tradiție despre ctitorirea și mormântul lui Vlad Tepeș din biserică mănăstirii Snagov a fost consemnată doar după 1864 de Al. Odobescu și se referă la secolul XIX, când era însă bine înrădăcinată în cugetul călugărilor. Cel care îl condusesse prin mănăstire nu voia să renunțe în rupele capului „la credința înverdată că Vodă Tepeș a clădit Snagovul și că de la dânsul sunt toate obiectele rămase din vechime în mănăstire“. Tot călugării de aici, creatorii amintitei „tradiții“, l-au informat pe Odobescu că Tepeș ar fi înălțat, „în clădirile despre miazăzi, un fel de cameră de tortură din care osânditul, după ce suferise cauzele impuse cu fier și cu foc, era asvârlit, prin mijlocul unui scripete sau balistă, în adâncul iazului. Cu, dărâmarea ve-

Planul bisericii mănăstirii Snagov realizat de Dinu V. Rosetti. Presupusul mormânt (X) unde arde candelă; lângă intrare se află mormântul (XX) în care au fost descoperite inelul și așa-zisa diademă

chilor case, camera de tortură și scripetele au dispărut”.

Aceiași călugări i-au atribuit mitropolitului Filaret (1792-1793), al cărui nume, în secolul XIX, era foarte popular prin mănăstirile din Țara Românească, inițiativa de a „fi pus să [se] șteargă literile după mormântul urgisitului domnitor [...] și i-ar fi așezat piatra, pentru veșnică pedeapsă, ori pentru izbăvirea nenorocitului său suflet, sub picioarele preotului, când iese cu sfintele daruri”.

Mutăm mormântul, să se potrivească

Peste vreo opt decenii pretinsa acțiune a mitropolitului Filaret asupra pietrei de pe mormântul atribuit lui Vlad Țepeș, din fața ușilor împărătești, fusese uitată. Ca atare, în 1942 preotul G. Dumitriu relatează o altă „tradiție”: „Piatra este așezată în curmeziș de la miazănoapte la miazăzi, nu de la apus la răsărit, cum ar fi fost normal. Se poate ca ea să fi fost așezată în acest chip – după cum spune poporul – ca preotul să foiască mereu peste dânsa ca să se ierte păcatele celui îngropat sub lespede”.

Cum însă săpăturile arheologice din 1933 dovediseră că sub această lespede funerară fără inscripție nu fusese nici un mormânt, preotul G. Dumitriu crede că ea ar fi fost adusă dintre stâlpii din partea de miazănoapte a bisericii, „în urma unei profanări a mormântului, pentru ca fapta profanatorului să rămână necunoscută”. În acest mormânt profanatorii ar fi lăsat un inel de aur cu stema înfățișând un corb, așadar, acesta ar fi putut să fie mormântul lui Vlad Țepeș. El socotea că profanarea ar fi făcut-o călugării greci, în 1815, când au pus și o altă pisanie bisericii.

Neștiind că soția lui Vlad Țepeș a fost o rudă catolică a lui Matiaș Corvin, preotul Dumitriu îi găsește și ei un mormânt, alături și paralel cu cel pe care i-l atribuisese lui Țepeș. Aceasta pentru că și aici s-a găsit un inel de aur, care îi pare a fi de femeie, „poate doamna lui Vlad Țepeș” (!!).

Fiecare epocă cu legendele ei.

Săpăturile arheologice efectuate de Dinu V.

Rosetti în biserica mare de la Snagov în iunie-octombrie 1933 au dovedit lipsa de teme a „tradiției” călugărești din secolul XIX, dar după publicarea rezultatelor

lor, în 1935, au dat naștere la o nouă legendă. La peste șapte decenii după vizita lui Odobescu, arheologului i s-a prezentat la fața locului o altă versiune: „sub lespedea lui Țepeș s-ar fi aflat oseminte de cal și măgar, puse acolo, zice-se, ca bătaie de joc la adresa acestui crud domnitor, din partea călugărilor greci”. De ce tocmai a călugărilor greci, cu care în realitate, la vremea sa, Vlad Țepeș s-a înțeles foarte bine, făcând danii substanțiale celor de la Muntele Athos, nu se înțelege. Poate ca urmare a ostilității cu care erau priviți călugării greci, cărora în epoca fanatizării li se închinaseră multe mănăstiri românești?

Și această „tradiție” s-a dovedit neîntețiată. În naos, „sub lespedea zisă a lui Țepeș, nu s-a aflat nici un mormânt. În schimb numeroase oseminte și falci de cal”. Arheologul precizia că „cercetând în mod amănunțit terenul am aflat aici o groapă preistorică în care, pe lângă obișnuitul material ceramic [...] se aflau și numeroase oseminte de animal”.

În 1935, arheologul nu a făcut concesii „tradiției”, acceptată, în lipsa oricăror informații certe, de aproape toți istoricii români. Atunci, printre mormintele săpate de el s-a aflat unul „aproape în fața intrării”, în care s-au găsit fragmente dintr-un giulgiu purpuriu de mătase, iar din îmbrăcămintea persoanei decedate resturi de catifea galben-brună, nasturi de argint și de fir de aur. „La cheutoarea unui fragment de stofă era prins un inel de aur”, la care fusese „o piatră ce s-a descompus, ori o bucată de fier ruginit”. Un fragment de fir de aur pe care se aflau înșirați trei nasturi de faianță împodobiti cu petale din foi de granat, pe o placă de aur, dând impresia unor floricele, alternând pe fir cu două sau trei mici peruzele prinse cu croșeturi de metal, a trecut pe atunci aproape neobservat. El împodobește costumul, după afirmația clară a arheologului, publicată în 1935, și nimeni nu ar fi bănuit că, peste decenii, după ce de fapt dispăruse, va fi declarat pompos... cunună de învingător la turmă!

În sfârșit, deasupra sicriului putred, cu „oseminte măcinate de vreme”, se afla un vas de lut. Atât și nimic mai mult. Nici o inscripție, nici o

indicație că mormântul ar fi aparținut lui Vlad Țepeș. Arheologul nu face nici cea mai mică aluzie la o astfel de identificare.

De-abia în 1973, după patru decenii,

Inelul și „diadema”

chilor case, camera de tortură și scripetele au dispărut”.

Aceiași călugări i-au atribuit mitropolitului Filaret (1792-1793), al cărui nume, în secolul XIX, era foarte popular prin mănăstirile din Țara Românească, inițiativa de a „fi pus să [se] șteargă literile după mormântul urgisitului domnitor [...] și i-ar fi așezat piatra, pentru veșnică pedeapsă, ori pentru izbăvirea nenorocitului său suflet, sub picioarele preotului, când iese cu sfintele daruri”.

Mutăm mormântul, să se potrivească

Peste vreo opt decenii pretinsa acțiune a mitropolitului Filaret asupra pietrei de pe mormântul atribuit lui Vlad Țepeș, din fața ușilor împărătești, fusese uitată. Ca atare, în 1942 preotul G. Dumitriu relatează o altă „tradiție”: „Piatra este așezată în curmeziș de la miazănoapte la miazăzi, nu de la apus la răsărit, cum ar fi fost normal. Se poate ca ea să fi fost așezată în acest chip – după cum spune poporul – ca preotul să foiască mereu peste dânsa ca să se ierte păcatele celui îngropat sub lespede”.

Cum însă săpăturile arheologice din 1933 dovediseră că sub această lespede funerară fără inscripție nu fusese nici un mormânt, preotul G. Dumitriu crede că ea ar fi fost adusă dintre stâlpii din partea de miazănoapte a bisericii, „în urma unei profanări a mormântului, pentru ca fapta profanatorului să rămână necunoscută”. În acest mormânt profanatorii ar fi lăsat un inel de aur cu stema înfățișând un corb, așadar, acesta ar fi putut să fie mormântul lui Vlad Țepeș. El socotea că profanarea ar fi făcut-o călugării greci, în 1815, când au pus și o altă pisanie bisericii.

Neștiind că soția lui Vlad Țepeș a fost o rudă catolică a lui Matiaș Corvin, preotul Dumitriu îi găsește și ei un mormânt, alături și paralel cu cel pe care i-l atribuisese lui Țepeș. Aceasta pentru că și aici s-a găsit un inel de aur, care îi pare a fi de femeie, „poate doamna lui Vlad Țepeș” (!!).

Fiecare epocă cu legendele ei.

Săpăturile arheologice efectuate de Dinu V.

Rosetti în biserica mare de la Snagov în iunie-octombrie 1933 au dovedit lipsa de teme a „tradiției” călugărești din secolul XIX, dar după publicarea rezultatelor

lor, în 1935, au dat naștere la o nouă legendă. La peste șapte decenii după vizita lui Odobescu, arheologului i s-a prezentat la fața locului o altă versiune: „sub lespede la lui Țepeș s-ar fi aflat oseminte de cal și măgar, puse acolo, zice-se, ca bătaie de joc la adresa acestui crud domnitor, din partea călugărilor greci”. De ce tocmai a călugărilor greci, cu care în realitate, la vremea sa, Vlad Țepeș s-a înțeles foarte bine, făcând danii substanțiale celor de la Muntele Athos, nu se înțelege. Poate ca urmare a ostilității cu care erau priviți călugării greci, cărora în epoca fanarioză li se închinaseră multe mănăstiri românești?

Și această „tradiție” s-a dovedit neîntețiată. În naos, „sub lespede zisă a lui Țepeș, nu s-a aflat nici un mormânt. În schimb numeroase oseminte și falci de cal”. Arheologul precizia că „cercetând în mod amănunțit terenul am aflat aici o groapă preistorică în care, pe lângă obișnuitul material ceramic [...] se aflau și numeroase oseminte de animal”.

În 1935, arheologul nu a făcut concesii „tradiției”, acceptată, în lipsa oricăror informații certe, de aproape toți istoricii români. Atunci, printre mormintele săpate de el s-a aflat unul „aproape în fața intrării”, în care s-au găsit fragmente dintr-un giulgiu purpuriu de mătase, iar din îmbrăcămintea persoanei decedate resturi de catifea galben-brună, nasturi de argint și de fir de aur. „La cheutoarea unui fragment de stofă era prins un inel de aur”, la care fusese „o piatră ce s-a descompus, ori o bucată de fier ruginit”. Un fragment de fir de aur pe care se aflau înșirați trei nasturi de faianță împodobiti cu petale din foi de granat, pe o placă de aur, dând impresia unor floricele, alternând pe fir cu două sau trei mici peruzele prinse cu croșeturi de metal, a trecut pe atunci aproape neobservat. El împodobește costumul, după afirmația clară a arheologului, publicată în 1935, și nimeni nu ar fi bănuit că, peste decenii, după ce de fapt dispăruse, va fi declarat pompos... cunună de învingător la turnir!

În sfârșit, deasupra sicriului putred, cu „oseminte măcinate de vreme”, se afla un vas de lut. Atât și nimic mai mult. Nici o inscripție, nici o

indicație că mormântul ar fi aparținut lui Vlad Țepeș. Arheologul nu face nici cea mai mică aluzie la o astfel de identificare.

De-abia în 1973, după patru decenii,

Inelul și „diadema”

domnesc sau din familie domnească, este... din veacul XVI!

După publicarea fotocopiilor fragmentului de fir de aur cu năsturași floral și a inelului atribuit ulterior de Dinu V. Rosetti lui Vlad Tepeș, aceste piese de mici dimensiuni depuse la Muzeul Municipiului București s-au pierdut în împrejurări necunoscute. Prin anii '70 George D. Florescu, fost director al acestui muzeu, vorbea despre „podoabele din mormântul lui Vlad Tepeș de la Snagov, pe care îl descoperise împreună cu Dinu V. Rosetti în săpăturile din anii 1933-1934. Îmi vorbea – mărturiseste interlocutorul său Matei Cazacu – de inelul feminin legat de degetul mic al defunctului [sic!], de coroana de turnir și de brăul format din plăci romboidale, descrise de Rosetti în broșura lui din 1933 [1935 – n.n.], dar pierdute după o mutare”.

Ipoteza devenise acum, doar prin trecerea timpului, o *certitudine* și G.D. Florescu își amintea că, mortul, pe care îl văzuse întreg, descompunându-se în câteva secunde sub ochii lui, în lumina oblică a soarelui care intra pe ușa bisericii de la Snagov, avea capul acoperit cu o batiștă. Deci nu putea fi Vlad Tepeș, al cărui cap nu a fost îngropat alături de trup, ci trimis la Constantinopol! Totuși, ulterior, Matei Cazacu crede că la Poartă a putut fi trimisă „doar pielea feței și a capului, craniul rămânând pe loc”, ceea

ce de fapt este o altă ipoteză, astfel că mormântul, „aflat în mijlocul pro-naosului [sic!] la o mare adâncime [sic!]”, ar putea fi al lui Vlad Tepeș.

Ca atare, biserica ce se vede astăzi a mănăstirii Snagov continuă până în prezent să fie socotită, *fără nici o dovadă documentară*, locul care adăpostește mormântul temutului voievod, uitându-se că, de fapt, e vorba de *lăcașul din veacul XVI, care nu exista în vremea lui Tepeș!*

Care Bălteni, care Vlad?

De obicei, se pornește necritic de la relatările de după 1864 ale lui Al. Odobescu, pigmentate cu afirmațiile arheologului Dinu V. Rosetti și ale ziaristului Simion Săveanu, la care se adaugă tot felul de amănunte nesemnificative, culese din istoriografia referitoare la Vlad Tepeș și chiar din cea generală a mănăstirii Snagov. Autorii nu se îndoiesc nici măcar o clipă că mormântul lui Tepeș nu s-ar afla în biserica actuală de la Snagov. De altfel, și istoricii adoptă aceeași atitudine, chiar dacă uneori relatarea despre amintitul mormânt de la Snagov este precedată de dubitativul „se zice”. Doar autorii mai bine documentați (Mircea Deac, Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu) arată că, în afara unor păreri subiective locale, nu există

Decapitații de la Snagov

Biserica mănăstirii Snagov a adăpostit de-a lungul anilor trupurile unor boieri executați din poruncă domnească, „fiind socotită ca un loc de îngropăciune al decapitațiilor politice” (N. Iorga).

Între cei „tăiați”, după inscripțiile lespezilor care s-au păstrat până la începutul secolului XX, se numără patru fii ai lui Dragomir postelnic: Udrea, din porunca lui Mircea Ciobanul, în 1552, și Barbușă, Cracea și Radu stolnic, din cea a lui Alexandru II Mircea, în 1569. Mormintele lor au fost vegheate de mama lor în-

durerată, jupânița Marga, devenită astfel monahaia Elufrosina în aceeași mănăstire Snagov, în biserica în care și-a aflat și ea mormântul: „după moartea a 4 fii, care au fost tăiați [...] Prea întristată mamă până la moarte”, cum glăsuiește inscripția pietrei sale de mormânt. Acestora li se adaugă stolnicul Dișa, „tăiat” și el din dispoziția lui Mihai Viteazul, în 1594, căruia înainte de decapitare i s-a amputat și mâna dreaptă, desigur pentru trădare, cum rezultă din cercetarea pe cale arheologică a mormântului său.

În secolul XVII la Snagov a avut loc chiar o execuție de mare răsunet în epocă, cea a postelnicului Constantin Cantacuzino, din porunca fostului său protejat Grigore Ghica, la 20/30 decembrie 1663. Cel condamnat a fost adus dimineața la Snagov, lăsat să asiste la liturghie și să se roage în biserică, după care, la cină, a fost strangulat în trapeza mănăstirii, ceea ce a declanșat în anii următori lupta dintre grupările boierești ale Cantacuzinilor și Leurdenilor.

Apoi, izolată pe o insulă, departe de București, mă-

indicii pentru a susține îngroparea aici a lui Vlad Tepeș, combătând argumentat „tradiția” care îl plasează la Snagov.

În fond, de unde ar putea proveni legătura dintre mormântul lui Vlad Tepeș și mănăstirea Snagov, de vreme ce nici vorbă nu poate fi despre o tradiție istorică reală în acest sens? Dincolo de afirmația cronicii interne din veacul XVII, care făcea din Tepeș ctitorul Snagovului, și de aici părerea că mormântul i s-ar fi aflat firesc în ctitoria sa, este posibil ca încă în secolele XVI-XVII biserica de la Snagov ce se vede astăzi, ca și restul mănăstirii dispărut între timp, să fi căpătat o reputație *sângeroasă*, căreia i se putea atribui mai firesc decât altor lăcașuri mormântul unui personaj de felul lui Vlad Tepeș.

A existat însă și un izvor scris care a permis stabilirea unei mici legături între mormântul lui Tepeș și mănăstirea Snagov. Este vorba de actul domnesc din 3 aprilie 1534, acordat acestei mănăstiri de Vlad Vintilă de la Slatina, care afirmă că „am aflat domnia mea în sfânta mănăstire care este mai sus scrisă, cartea marelui voievod Vlad cel Bătrân, pe care l-a ajuns moartea în satul Bălteni și iarăși de asemeni și cartea lui Basarab voievod cel Bătrân pe care le-au adus înaintea domniei mele”.

Informația despre Vlad voievod cel Bătrân, care a murit la Bălteni, a ajuns în cancelaria

domnească probabil prin călugării de la Snagov, care au înfățișat la judecata domnească hrisovul acestuia, în care, evident nu putea fi pomenită moartea emitentului. Ulterior, acel Vlad voievod cel Bătrân nu a mai fost niciodată identificat de logofeții domniei, prin pomenirea morții sale la Bălteni.

Dar dacă Basarab cel Bătrân din actul de la 1534 este Basarab Laiotă, rivalul lui Vlad Tepeș, cine este Vlad voievod cel Bătrân? Cel poreclit Dracul sau fiul acestuia, Tepeș? Și mai cu seamă la care localitate Bălteni se referă actul?

Dacă e vorba de satul Bălteni din județul Ilfov, situat la apus de Snagov, așa cum cred fără excepție istoricii până în ziua de azi, atunci e de înțeles raționamentul celor care au plasat mormântul lui Tepeș la Snagov: de vreme ce un voievod Vlad dinainte de 1534 a murit la Bălteni, în apropierea mănăstirii Snagov, atunci desigur a fost înmormântat în aceasta. Și cum voievozii se înmormântau de obicei în ctitoriile lor, el este și ctitorul Snagovului. Așa s-ar fi putut ajunge la informația din cea mai veche variantă a *Letopiseșului Cantacuzinesc*, din prima jumătate a secolului XVII, care arată că Vlad Tepeș este cel care a făcut mănăstirea Snagov. Numai că în acest caz Tepeș ar trebui să fie voievodul Vlad, cel pe care l-a ajuns moartea la Bălteni. Așa să fie oare? ■

(Va urma)

năstirea a devenit închisoare politică pentru boieri, începând chiar cu Stroș Leurdeanu, principalul acuzator al postelnicului Cantacuzino, călugărit aici cu forța în 1669. La 1675 a venit rândul logofătului Șerban Cantacuzino, viitorul domn, să fie arestat din porunca lui Gheorghe Duca: „și-l duseră la mănăstirea ot Snagov, ca să-l omăore acolo, precum au omorât și Grigorie vodă pre tată-său. Constandin postelnicul”.

Ajungând însă domn în 1678, Șerban Cantacuzino s-a răzbunat în anul următor pe prigonitorii săi. Căpitanul Pătrașcu Urziceanu a fost arestat

și dus la Snagov, unde, „cu munci groaznice muncindu-l, l-au spânzurat”. Iar pe VălcuI vornicul, după mai multe judecăli, „l-au mutat la Snagov, și acolo l-au omorât cu multe cazne”.

În 1690, după respingerea incursiunii trupelor imperiale conduse de generalul Donat Heissler în Țara Românească, și Constantin Brâncoveanu a închis o seamă de boieri din gruparea proimperială la Snagov, Vlaicu armașul rămânând aici multă vreme în temniță.

Situația s-a perpetuat în parte și în secolul XVIII. În plus, în 1840, Snagovul a fost prima mănăstire transformată

oficial în închisoare, unde a fost întemnițat Mitiță Filipescu și ceilalți membri ai Societății secrete, urmați apoi de revoluționarii de la 1848, iar tragedia petrecută în 1853 sau 1854, când podul plutitor, supraîncărcat cu deținuți în lanțuri, s-a scufundat și toți s-au înecat, a sporit faima malefică a mănăstirii. Nu e de mirare că Snagovul a căpătat cu timpul o faimă sângeroasă, tocmai bună pentru a plasa aici de către călugării săi în sec. XIX așa-zisa tradiție (!?) despre mormântul lui Vlad Tepeș, consemnată doar după 1864, de Alexandru Odobescu.

RĂZBOIUL RECE A DEVENIT ISTORIE

Numele profesorului Vojtech Mastny este cunoscut cititorilor revistei noastre (Magazin istoric, nr. 4,5/1997). Născut la Praga, în 1936, lucrează astăzi la Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington D.C. A fost profesor și profesor invitat la mai multe universități de renume, între care amintim: Columbia University (New York), University of Illinois, Boston University, European University Institute (Florența).

Aflat la București la începutul lunii decembrie, anul trecut, profesorul Mastny a avut amabilitatea de a acorda un interviu pentru Magazin istoric. De asemenea, i-am cerut domnului general de brigadă Mihail E. Ionescu, directorul Institutului de studii politice de apărare și istorie militară, să prezinte stadiul participării istoriografiei române la proiectul coordonat de profesorul Mastny.

– Domnule profesor, vă rog să definiți pentru cititorii revistei noastre Proiectul de istorie paralelă a NATO și a Pactului de la Varșovia.

– Proiectul este cunoscut sub sigla PHP (Paralel History Project; Proiectul de istorie paralelă). El derivă dintr-un altul, mai amplu, început cu 10 ani în urmă, Proiectul internațional pentru istoria războiului rece. A fost atunci o inițiativă a unor istorici americani, la foarte scurtă vreme după încetarea confruntării. Se încerca obținerea unor documente cu valoare istorică din cealaltă parte a fostei Cortine de fier, în condițiile în care arhivele sovietice începuseră să se deschidă. Fundații care au înțeles importanța unui asemenea demers l-au sprijinit financiar.

Principiul de bază a fost stabilirea unei legături directe cu arhivistii și specialiștii locali, cei care cunoșteau cel mai bine fondurile de documente. Inițial, colaborarea s-a realizat cu istoricii ruși, organizându-se conferințe comune, pe anumite subiecte. Se prezentau documente de clasificate în mod special pentru respectivele conferințe. Condiția de bază era ca un document, odată de clasificate, să fie accesibil pentru toată lumea.

PHP a debutat în 1997. În acel an am devenit primul bursier Manfred Wörner (o bursă creată de văduva fostului secretar general al Organizației nord-atlantice) la NATO. Pe atunci, arhivele NATO erau complet închise, nici măcar nu erau constituite ca o instituție arhivistică, în sensul clasic. Doar cine beneficia de o astfel

de bursă putea pătrunde în interiorul lor.

Mi-am dat seama foarte repede de importanța documentelor de acolo, care puteau fi puse în relație cu cele obținute din alte surse, din fostele țări socialiste. Am realizat că o parte a țărilor din cadrul Parteneriatului pentru Pace (PfP) sunt interesate să aibă acces și să răspândească informații privind problemele de securitate. Una dintre cele mai active țări este Elveția. Ea a contribuit financiar la realizarea PHP. Mult sprijin am primit și din partea unei organizații private americane – numele ei, National Security Archive, nu trebuie să vă înșele –, care adună documentele devenite accesibile în baza Legii privind libertatea de informare. S-au adăugat apoi și alte instituții, ca parteneri, adică au contribuit

GMHP

Armata roșie (o defilare pe străzile Moscovei, jos) era considerată, în anii '60, o amenințare suficient de puternică pentru ca populația S.U.A. să facă exerciții de folosirea a măștii de gaze

financiar la progresul proiectului.

PHP s-a transformat într-o rețea de parteneri și asociați din diferite țări, care lucrează împreună pentru a aduna mai multe informații despre istoria celor două alianțe, pentru a realiza articole și cărți, volume de documente și de analize istorice. În fiecare an ni se alătură noi asociați.

Întâmpinăm dificultăți cu accesul la arhivele Ministerului Apărării din Rusia. Speram să avem mai mult succes în noile condiții, create după 11 septembrie 2001, și ale

unei apropieri între S.U.A. și Rusia.

Avem și un grup special pentru studierea fostelor arhive STASI, a documentelor de acolo care privesc NATO.

PHP dispune de un site pe Internet. În luna mai, anul trecut, am publicat un document care a produs senzație. Este vorba despre un plan de război elaborat în cadrul Tratatului de la Varșovia, în 1964, privind avansarea trupelor cehoslovace și sovietice, prin Germania și Franța. Era un plan pentru eventualitatea unui război. S-au publicat și documente pri-

vind întâlnirile și hotărârile miniștrilor Apărării din țările Tratatului de la Varșovia, provenind din fostele arhive est-germane. Luna trecută am început o nouă colecție de documente, din arhivele ungare, care privesc exercițiile elaborate pentru situația unui conflict în spațiul austriac și german.

Interesul nostru de a atrage și cercetătorii din România în cadrul PHP are două motive: slaba prezență a istoricilor dumneavoastră la conferințele internaționale privind războiul rece, deși știm că există mulți

specialiști în acest domeniu. Celălalt motiv: România a avut o poziție aparte în cadrul Tratatului, începând cu jumătatea anilor '60. Dar sunt disponibile prea puține documente privind această problemă.

Am avut până acum acces direct la arhivele altor state membre ale Tratatului de la Varșovia (nu mă refer la Rusia), dar mult prea puțin la cele din România. Iar documentele publicate în limba română au o circulație redusă în comunitatea internațională a istoricilor.

Se poate reconstitui istoricul participării României la Tratatul de la Varșovia și doar din

Pe vremea când era nelipsit în zilele de sărbătoare

sursele provenind din celelalte state membre, dar ar rămâne o viziune incompletă fără documentele românești. Avem

nevoie să cunoaștem cum au fost luate deciziile conducerii politice românești și cum au fost evaluate rezultatele întâlnirilor din cadrul Tratatului.

Am venit în România din dorința de a vedea cum putem accelera procesul de clasificare a unui număr substanțial de documente, care să ne permită să adâncim cunoștințele noastre și care să justifice ținerea unui Seminar internațional la București. Cred că ar fi bine ca el să aibă loc în apropierea reuniunii de la Praga, din noiembrie.

— În literatura de specialitate sunt prezente trei

ROMÂNIA ȘI PHP

General de brigadă MIHAIL E. IONESCU

Cercetarea istorică din România s-a racordat târziu la Proiectul de istorie paralelă (PHP) a NATO și a Tratatului de la Varșovia. Nu este un fenomen izolat și el ține de o multitudine de rațiuni, unele obiective (între care și insuficiența resurselor materiale), altele subiective (proasta gestionare a resurselor financiare, câte sunt, insuficiența coordonare între institutele de profil și altele).

Începutul participării românești a fost marcat prin încheierea unui contract de cooperare între Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară (I.S.P.A.I.M.) și PHP la Conferința grupului de lucru arhivistic al Consorțiului Parteneriatului pentru Pace (PP) al Academiei de Apărare și al Institutelor de studii de securitate. Tot atunci, am convenit ca I.S.P.A.I.M. să organizeze un Seminar internațional la București (data fixată inițial a fost septembrie 2001, modificată ulterior pentru toamna anului 2002). În pregătirea acestei manifestări științifice, urmează să alcătuim o culegere de documente din arhivele românești, având ca temă războiul rece, volum editat în limba engleză.

De asemenea, tot ca urmare a înțelegerii încheiate la Washington, am stabilit că vom lansa un proiect de istorie orală, având ca temă războiul rece.

Peste numai o lună, la 20 octombrie, s-a întrunit la București grupul de lucru, coordonat de I.S.P.A.I.M., pentru materializarea proiectului „România în cadrul Pactului de la Varșovia”, ca parte a PHP. În faza inițială au participat, pe lângă reprezentanții I.S.P.A.I.M., și cei ai Arhivelor Naționale, Serviciului Arhivistic Militar, Arhivelor Ministerului Afacerilor Externe, Universității București, Centrului de studii euro-atlantice. Ulterior ni s-a alăturat și Consiliul național pentru studiul arhivelor fostei Securități. Am discutat despre volumul de documente ce urma să fie pregătit înainte de ținerea Seminarului internațional, în toamna anului trecut, și s-au stabilit responsabilitățile.

Am reluat această temă la întâlnirea grupului de lucru din 16 noiembrie 2000, la care au participat dr. Costin Feneșan, director general al Arhivelor Naționale, dr. Cornelii Mihai Lungu, director al Arhivelor Istorice Centrale,

interpretări pentru modul în care a luat naștere războiul rece. Una dintre explicații susține că s-a ajuns la această situație din cauza lipsei de înțelegere a Washingtonului față de interesele legitime de securitate ale U.R.S.S., Moscova fiind împinsă spre confruntare. Opinia contrară afirmă că agresivitatea cu care sovieticii și-au urmărit interesele a dus inevitabil la răz-

boiul rece. Evident, a treia versiune consideră ambele părți vinovate. Dumneavoastră pe care dintre ele o împărtășiți?

— Deja, cele trei interpretări sunt depășite. Ele au fost dezvoltate în perioada războiului rece și erau parte a acestuia, pentru că problema responsabilității declanșării conflictului era una po-

litică. Acum istoricii nu mai sunt atât de preocupați de stabilirea vinovăției, ci de ce s-au petrecut lucrurile așa cum știm. Nu se mai caută un responsabil, ci o explicație.

În literatura de specialitate se manifestă o diminuare a interesului față de problema originii războiului rece. De altfel, știm deja atât de multe despre acest subiect, despre pro-

blema responsabilităților. Interesul sporit este față de modul cum s-a încheiat războiul rece...

colonel dr. Alexandru Oșca, șeful Serviciului Arhivistic Militar, colonel dr. Petre Otu, director programe I.S.P.A.I.M.

Cu toate angajamentele luate atunci, materialul pentru volum nu a fost strâns complet nici până astăzi. Am încercat, în cadrul unor întruniri ulterioare, să identificăm motivele. O principală cauză invocată de reprezentanții instituțiilor arhivistice o constituie insuficiența resurselor umane necesare pentru inventarierea, deklasificarea și prelucrarea documentelor în vederea publicării lor. Indiscutabil argumentul este real. Cred însă că ne ciocnim și de o problemă de mentalitate. O dovadă certă o constituie faptul că putem citi o serie de documente privind momente importante ale războiului rece declassificate și publicate în alte țări foste membre ale Tratatului de la Varșovia, în vreme ce documente identice din arhivele noastre rămân încă sub sigla „secret”. Asemenea aspecte nu le scapă partenerilor noștri străini.

Am discutat aceste aspecte și la începutul anului trecut, la întrunirea grupului de

Bulgărin, Eisenhower, Edgar Faure și Anthony Eden la Conferința de la Geneva, din 1955, care a pus capăt conflictului din Indochina

grese făcute în efortul de declassificare a documentelor privind războiul rece din Arhivele Naționale, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe și Arhivele Militare.

A fost evident pentru toți cei prezenți la întâlnirea cu profesorul Vojtech Mastny, la începutul lunii decembrie a anului trecut, că este nevoie încă de eforturi susținute pentru a ne atinge obiectivul propus. Trebuie să reușim să adunăm o cantitate suficientă de documente românești inedite și revelatoare despre războiul rece, care să permită realizarea unui volum competitiv și pe baza cărora să se poată realiza comunicări interesante, care să justifice ținerea, în cursul acestui an, a Simpozionului internațional la București. Ar fi o consacrare a participării istoriografiei române la un important proiect internațional. ■

lucru, ținută la 10 ianuarie la București. Ca urmare, la reuniunea PHP de la Florența, din 8 octombrie 2001, am putut prezenta o serie de pro-

- Dar chiar s-a încheiat războiul rece?

- Da, s-a încheiat în versiunea în care a fost conceput, ca un conflict între două blocuri de putere, definite mai ales în termeni ideologici. S-a încheiat, pentru că nu mai există Uniunea Sovietică; unul dintre blocuri s-a dezintegrat. Deci, conflictul, așa cum a fost definit inițial, nu mai există.

Suntem interesați să știm de ce s-a încheiat în forma cunoscută și dacă acest lucru nu se putea petrece mai devreme. Acestea sunt câteva dintre întrebările pe care și le pun istoricii astăzi.

- Spuneți că documentul din 1964 a produs un șoc. Trebuie să vă spun că am auzit și păreri contrare, că este vorba despre un joc de război, cum s-au făcut multe altele, și că nu exista un pericol real să înceapă un război între cele două mari puteri. Chiar

Brejnev-Nixon, o imagine a destinderii

nu a existat un asemenea pericol?

- Așa cum am spus, este o diferență între exerciții militare și planuri de război. Documentul despre care vorbim reprezintă un plan pentru eventualitatea izbucnirii războiului, nu un exercițiu de antrenament. El prevedea cum urma să se desfășoare operațiunile militare ale trupelor cehoslovace și sovietice în cazul declanșării războiului.

Au existat momente când se putea declanșa un război. Este greu, desigur, să te pronunți asupra unor evenimente care nu s-au produs. Cred că probabilitatea a fost relativ

redușă în perioada războiului rece, mai redusă decât au crezut contemporanii. În ultimă analiză, nu era nici interesul sovieticilor și nici al americanilor să se atace reciproc. Dar probabilitatea a fost mai mare în anumite momente. Părerea mea este că pericolul a fost mai mare în ultima

perioadă a războiului rece, din cauza sofisticării sistemelor și din cauza faptului că ideea posibilității purtării unui conflict limitat era mult mai puternică. A fost o idee foarte periculoasă. Câtă vreme s-a socotit că orice război se transformă într-unul nuclear total, s-a considerat că riscul era prea mare. Atunci când planificatorii militari și liderii politici au adoptat ideea că este posibil un război limitat, chiar nuclear, lucrurile au devenit periculoase.

- Domnule profesor, vă mulțumesc.

**A consemnat
Dorin MATEI**

Copyright

Centrul de istorie orală „Gheorghe I. Brătianu”, din cadrul Societății Române de Radiodifuziune, ne semnalează: fragmentele din interviul realizat de redactorul Centrului, Octavian Silvestru, cu domnul Popa Octavian Remus, au fost folosite de colegul nostru Marian Ștefan, în articolul *Nume de cod „Neptun”*, fără a cere în prealabil acordul autorului sau al Centrului.

Este o regretabilă omisiune, dar numele interviuatului și cel al autorului interviului au fost corect citate în articol.

Ne exprimăm și noi speranța în viitoare colaborări benefice ambelor instituții și promitem să fim mai atenți.

C.A.E.R., CRONICA UNUI EȘEC

Semnarea Acordului economic româno-sovietic, la București, în prezența lui Petru Groza, Gh. Gheorghiu-Dej și Ana Pauker

Dar regimul comunist fiind în primul rând o proiectie ideologică, ce trebuia impusă cu orice preț (și în primul rând cu forța), în ciuda evidenței, s-au încercat tot soiul de soluții de compromis. Până la urmă, fiecare țară socialistă a trebuit să recurgă la cooperarea economică cu țările occidentale, într-un efort disperat de a-și asigura supraviețuirea. Cu toate acestea, întârzierea tehnologică s-a mărit și a devenit un handicap greu de depășit astăzi, chiar după mai bine de 10 ani de la căderea regimurilor comuniste.

LIVIU ȚĂRANU

Crearea C.A.E.R. la 8 ianuarie 1949 urmărea – oficial – fluidizarea relațiilor comerciale și colaborarea economică și tehnico-științifică dintre țările fondatoare. Au existat însă nenumărate momente când relațiile de schimb s-au realizat pe baze neeconomice, de dragul colaborării. Astfel, Uniunea Sovietică ajunsese în 1954 să importe echipament industrial din țările satelite, pe care îl ținea în magazine, fără a-l întrebuința în producție sau fără a preconiza o utilizare a acestuia într-o perioadă ulterioară. În general, Uniunea Sovietică exporta în țările satelite de la minereu de fier până la echipament pentru fabrici de produse farmaceutice, susținând țările de democrație populară cu patente industriale și proiecte tehnice, chiar dacă acestea nu erau de ultimă oră și nici cele mai

performante pe care le deținea. Exportul țărilor satelite în U.R.S.S. era format îndeosebi din produse agricole, hidrocarburi și unele minereuri speciale, precum uraniul. Echipamentele industriale, mașinile și utilajele jucau un rol secundar în ponderea exportului.

Concluzia esențială a acestei colaborări era că exista o importanță lipsă de complementaritate în relațiile economice dintre U.R.S.S. și țările de democrație populară. Practic, înșiși sovieticii au plătit pentru reorientarea pe care o impuseseră în comerțul exterior al țărilor satelite. A.I. Mikoian, comisarul poporului pentru comerț exterior al U.R.S.S., puncta cu multă sinceritate în 1954, în fața cererilor de export ale României în Uniunea Sovietică, formulate de Miron Constantinescu, că U.R.S.S. nu putea să mai importe mărfuri

Poate că în nici un alt domeniu nu s-a vădit lipsa de consistență a regimului comunist ca în cel economic. Atât economiile fiecărei țări socialiste, luată în parte, cât și sistemul de cooperare economică dintre ele, C.A.E.R. – creat după modelul Pieței Comune occidentale –, s-au dovedit, în final, falimentare.

Documente de arhivă ne demonstrează că eșecul a fost sesizat de liderii politici comuniști mult mai devreme decât credeam până acum.

cu care nu avea ce face și că, de altfel, depozitele comisariatului și ale direcțiilor regionale erau pline cu astfel de produse.

În general, politicile economice din țările de democrație populară au fost eronate, investindu-se importante fonduri în obiective industriale fără bază de materii prime sau realizându-se investiții paralele între aceste țări. În domeniul electrotehnic, de exemplu, România s-a aventurat în producția masivă de motoare electrice, deși necesarul intern nu era foarte mare, iar pe plan extern marfa nu era cerută, întrucât Cehoslovacia producea de mult timp genul respectiv de motoare. Nu se ținea seama de cererea care exista în cadrul pieței socialiste, planificatorii nefăcând decât să copie uneori planurile de dezvoltare ale unor țări vecine.

Anastas Mikoian

Cu voie de la stăpânire

În consecință, din considerente de ordin economic, Moscova a încercat să direcționeze o parte din comerțul exterior al sateliților spre statele din afara lagărului. În februarie 1952 a fost organizată la Moscova o conferință economică internațională de mare amploare, la care au fost invitați să participe și reprezentanți ai statelor occidentale. Cei ai statelor socialiste au fost prelucrați ca materialele pe care le vor prezenta să fie „elaborate de oamenii cei mai competenți” și, în general, nu cei care „vin la conferință să pregătească materialul, ci persoane care se pricep!” Același A. I. Mikoian a fost cel care a indicat și direcțiile pe care se putea merge: „R.P.R.-ul ar putea să ridice problema produselor petrolifere [în comerțul cu țările din Vest - n.n.s.]; Cehoslovacia ar putea livra utilaje industriale în America de Sud, în Canada și în țările din Asia”.

Pentru prima oară sovieticii enunțau ideea că ar fi greșit să se creadă că în cadrul blocului se încearcă o strangulare a comerțului cu țările capitaliste. Tot pentru prima dată se invoca necesitatea unor legături economice „normale” și a unui program bazat pe astfel de

raporturi: „Bulgaria să caute reluarea legăturilor cu foștii ei parteneri, Ungaria poate lucra cu America de Sud, să cerceteze fiecare țară mărfurile specifice și acestea să servească ca bază. S-ar putea eventual ajunge la un volum de schimb de mărfuri chiar mai mare decât cel avut înainte de război. Trebuie căutate legături nu numai cu țările vecine; astfel R.P.R. cu Argentina și altele. Cât de nenormale sunt acum legăturile o dovedește următorul exemplu: Japonia ar putea cumpăra cărbune din Manciuria, Suedia, la fel, nu ar trebui să cumpere din S.U.A., ceea ce este legat de cheltuieli de transport fantastice. Dai minereu de fier – primești cărbune, ar putea să spună polonezii.”

Fiind vorba de o „chestiune serioasă”, A.I. Mikoian îndemna la tratarea cu multă atenție a pregătirilor pentru conferință și insista asupra faptului că se dorea evitarea aspectelor propagandistice, tema principală urmând a fi alegerea de mărfuri importante, la export, la prețuri avantajoase, și încheierea unor acorduri de schimb în termeni favorabili. La întrebarea lui Al. Bârlădeanu dacă nu ar fi bine ca țările comuniste să nu fie reprezentate la vârf, în cadrul conferinței, A.I. Mikoian a punctat că doar U.R.S.S. nu va fi reprezentată de persoane din conducerea statului, însă din celelalte țări participarea unor miniștri economiști ar fi chiar indicată.

Rezultatele Conferinței economice internaționale de la Moscova nu au fost senzaționale. Țările de democrație populară au încercat însă să reia unele legături comerciale, îndeosebi cu vestul Europei. Reticența politicienilor din ambele părți, la care s-a adăugat embargoul tehnologic impus de americani

în comerțul cu țările din sfera economică sovietică, au fost învinse cu greu de oamenii de afaceri, al căror interes comercial viza o dezvoltare a schimburilor cu statele de dincolo de Cortina de fier. Obstacolul principal îl constituiau licențele de export eliberate cu greu de statele occidentale, ale căror firme ar fi dorit o intensificare a comerțului dintre Est și Vest. Cu toate acestea, în anii 1953-1954, Marea Britanie, de pildă, inițiasse contacte importante cu Estul, în urma cărora au avut loc mai multe runde de negocieri pentru încheierea unor eventuale acorduri economice cu Cehoslovacia, Polonia, Ungaria și România (*Magazin istoric*, nr. 8/2001). Aceasta din urmă a încercat, conform prescripțiilor sovietice, inițierea unor legături comerciale cu țări din America de Sud, în special cu Argentina, însă tentativele au eșuat lamentabil. În relația cu țările occidentale, România, ca și celelalte țări de democrație populară, s-a confruntat cu problema despăgubirilor pentru naționalizările din 1948, obstacol considerat de netrecut mai ales de către autoritățile din statele comuniste.

Surpriza vine după instalare

Grupul format în jurul lui N. Hrușciiov, care preluase puterea la Kremlin, după moartea lui Stalin (1953) și înlăturarea lui Beria, a revenit asupra vechilor intenții de deschidere în planul relațiilor comerciale și a căutat o rezolvare în interiorul sistemului, redescoperindu-se astfel formula C.A.E.R. Ea a fost scoasă de la sertar, ștearsă de praf și potrivită în mod tacit cu noile realități economice din cadrul blocului,

utilizând însă ca model organizațiile economice vest-europene, care, deși în formare, începuseră să dea primele rezultate. Pentru a elimina suprapunerile existente în domeniul relațiilor comerciale din cadrul lagărului, a început să fie tot mai mult discutată problema diviziunii internaționale socialiste a muncii și corolarul acesteia, specializarea și integrarea în cadrul C.A.E.R.

Primele sesiuni ale C.A.E.R. se finalizau de obicei cu recomandări care, destul de repede, se transformau în hotărâri și apoi în adevărate norme pentru dezvoltarea fiecărei economii naționale. Conformându-se lor, conducerea de la București și-a intensificat relațiile comerciale cu una din țările bine cotate în cadrul blocului, socotită a fi printre țările industrializate: Cehoslovacia. Factorul politic era, de asemenea, luat în considerare, Cehoslovacia fiind un partener comercial tradițional al României. Între cele două țări existau relații de colaborare destul de strânse încă din perioada interbelică, atât în plan politic cât și comercial, relații continuate și după cel de-al doilea război mondial, Cehoslovacia fiind mai ales după 1948, alături de U.R.S.S. printre puținii parteneri comerciali ai României.

În ianuarie 1957 au loc discuții preliminare între delegațiile Birourilor Politice ale C.C. al P.M.R. și C.C. al Partidului Comunist Cehoslovac privind intensificarea colaborării economice între cele două țări. Sunt create două comisii guvernamentale care, începând chiar din februarie 1957, au purtat discuții privind colaborarea în diferitele probleme care interesau cele două țări.

Obiectivele propuse pentru a fi realizate în colaborare cu

partea cehoslovacă reprezentau construcții de mare importanță pentru industrializarea României, îndeosebi pentru dezvoltarea industriei chimice. Pentru a ilustra cu cifre importanța acestor construcții este bine de menționat că valoarea producției estimate a acestor unități reprezenta o creștere de peste 90% față de producția industriei chimice a anului 1955.

Concluzia raportului înaintat de comisia guvernamentală română Biroului Politic era una extrem de sugestivă: „colaborarea cu C.S.R. [Cehoslovacia - n. ns.] este practic singura posibilitate de realizare a acestor obiective, deoarece C.S.R. dispune de un înalt nivel tehnic, experiență și forță economică necesară”.

În 1958, într-o vizită neoficială la Universitatea din Iași, la o întâlnire cu unele cadre universitare, răspunzând la problemele ridicate de acestea, Gh. Gheorghiu-Dej aprecia cu mult optimism că economia țării se va ridica în scurt timp datorită investițiilor masive în industria țării, iar soarta învățământului se va schimba în bine.

Dar foarte curând au apărut primele probleme legate de deficiențele echipamentelor cehoslovace importate. În acordul cu partea cehoslovacă erau precizați termeni destul

de preciși pentru livrarea utilajelor, în special parametrii tehnici și data livrării. Primele livrări trebuia realizate în a doua parte a anului 1959, lucru care nu s-a întâmplat decât cu mare întârziere. Surpriza tehnicienilor români a fost și mai mare când, după montarea primelor echipamente cehoslovace, respectând proiectele realizate de partea cehoslovacă, instalațiile au funcționat defectuos sau nu au funcționat deloc.

Dej se supără pe tovarășii nemți

În rândul specialiștilor români, dar mai ales al membrilor Comitetului Central sau ai Biroului Politic, ultimii fiind conștienți de consecințele în plan politic și social ale eșecului investițiilor, s-a înregistrat o creștere a tensiunii. Liderii români erau confrunțați, în același timp, și cu o creștere a presiunii din partea sovieticilor pentru o integrare rapidă pe baza specializării industriale în cadrul C.A.E.R., fapt care ar fi dus la consacrarea supremației pe piața C.A.E.R. a U.R.S.S., Cehoslovaciei și Germaniei de Est în domeniul desfacerii de utilaj și echipament industrial. În 1963, în fața unei delegații de activiști ai P.C.U.S., conduse de V. Podgornii, Gheorghe

• Vizita unei delegații sovietice la Uzinele „23 August”

Gheorghiu-Dej afirma: „eu o să vă spun un lucru. Recunoaște și Nikita Sergheevici [Hrușciov - n. ns.]. Pot să se ivească și la noi și la dv. defectiuni. Uite, noi am cumpărat o fabrică de zahăr de la nemți [R.D.G. - n. ns.]; ca sistem este veche de când bunica era fată mare și lucrează mai prost decât o fabrică tot germană, construită la noi prin 1890-1900. Aceștia nu sunt banii mei, sunt banii țării, ai poporului. Despre acest lucru le-am spus tovarășilor nemți. Când i-am spus tovarășului Ulbricht nici nu m-a lăsat să vorbesc. Am avut la un moment dat sentimentul că îmi pune mâna la gură [...]. Sau cu tovarășii cehi ne chinuim cu o serie de mașini unelte. Totul am plătit, până la o copeică. Las la o parte că e mai scump sau mai ieftin acolo sau în altă parte, dar chestiunea este să meargă. I-am rugat să vină să vadă. Sigur, noi am spus oamenilor

noștri: puneți mâna și ajutați să nu compromitem în ochii muncitorilor noștri prestigiul unei țări prietene. La început spuneau că românii nu se pricep. Până la urmă a venit un ministru, câțiva specialiști, ca până la urmă agenția C.T.K. [agenția cehoslovacă de știri - n. ns.] să dea o informație că aceștia au venit în România să ne pună instalațiile la punct, că noi nu ne pricepem la ele.”

Situația era confirmată și de Otokar Simunek, membru al Prezidiului Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, președintele Oficiului de stat al planificării, care într-un articol publicat în revista cehoslovacă *Zivot strany*, nr. 14/1963, mărturisea cu multă sinceritate că „anul trecut, n-au fost îndeplinite, de exemplu, angajamentele noastre în domeniul exportului mașinilor în U.R.S.S. Nici pe primul trimestru al anului

curent nu putem înregistra deocamdată vreo ameliorare, căci livrările de mașini și instalații au fost realizate abia în proporție de 83% față de angajamentele luate. Amânarea termenelor de livrare a instalațiilor energetice, de exemplu, pentru R.P.R. și R.P.B. amenință întârzierea punerii în funcțiune în aceste țări a unor obiective industriale legate de aceste livrări, cauzându-le dificultăți. În ce privește livrările de instalații energetice în R.P.R., nu numai că nu au fost respectate termenele de livrare, dar au fost livrate mașini cu defectiuni. Înlăturarea defectiunilor necesită mari cheltuieli ulterioare, timp mult, ducând din nou la amânarea termenelor de livrare.”

Existau, așadar, suficiente motive pentru o schimbare de atitudine în relațiile comerciale cu țările din cadrul C.A.E.R., fapt care s-a reflectat și în

Din culisele diplomației blocului socialist

Încercarea Moscovei de a impune Planul Valev, care prevedea o specializare a economiilor țărilor blocului socialist, o împărțire a acestora în țări industriale și țări agrare, a determinat opoziția conducătorilor comuniști de la București. Ei erau nemulțumiți de locul ce îi era rezervat României în cadrul C.A.E.R.: acela al unei țări agrare.

Aceste nemulțumiri se reflectau foarte bine și în cadrul întâlnirilor dintre diplomații țărilor membre ale C.A.E.R. Oficiale sau neoficiale, ele constituiau un bun prilej pentru schimb de păreri pro sau contra pe anumite „subiecte fierbinți”. Unul dintre acestea era și opoziția singulară a României vizavi de problemele colaborării în cadrul C.A.E.R.

Ilustrativă în acest sens este o notă transmisă Ministerului Afacerilor Externe de la București de către Ambasada R.P.R. de la Berlin, în care este prezentată o convorbire a secretarului I al ambasadei române, Ion Cazacu, cu D. Carici, consilier la Legația Iugoslaviei din capitala est-germană.

În notă apare o referire la o întâlnire organizată cu ocazia „unei serii pentru diplomați”, inițiator fiind ambasadorul sovietic la Berlin, din 10 mai 1963. Cu această ocazie, consilierul iugoslav D. Carici l-a interlat pe diplomatul român, întrebându-l „ce noutăți mai sunt” la București, întrucât în ultimul timp „se vorbesc foarte multe”. Exprimându-și nedumerirea, Ion Cazacu i-a cerut lămuriri. D. Carici a început prin a arăta că „unii tovarăși germani și cehoslovaci” susțin în anumite cercuri că „românii creează greutăți în colaborarea C.A.E.R. Sunt naționaliști, nu pricep unele probleme ale colaborării C.A.E.R. și vor să producă de toate.”

Iată cum a decurs în continuare discuția, așa cum este prezentată de Ion Cazacu în nota transmisă M.A.E.: „Am căutat să evit discutarea cu dânsul despre unele aspecte ale colaborării C.A.E.R. și i-am răspuns că probabil sunt păreri persoane ale unor tovarăși. R.P.R. se află în plin proces de industrializare, punându-se accentul pe dezvoltarea industriei grele.

relațiile politice ale României. Discuțiile din cadrul Biroului Politic au conturat tot mai clar ideea reorientării în plan economic către Occident, principalul susținător al acestei deschideri fiind șeful guvernului, I.Gh. Maurer. El a și făcut, între 1960-1964, o serie de vizite în state din vestul Europei și S.U.A.

În urma analizelor realizate în cadrul Comitetului de Stat al Planificării (C.S.P.) și Secției Economice a Comitetului Central, dar și în urma unor rapoarte ale oficiilor diplomatice din străinătate s-a ajuns, în cadrul Biroului Politic, la concluzia că Germania de Vest putea deveni principalul partener al statului român în continuarea procesului de industrializare, cu o tehnologie de ultimă oră. De altfel, în această direcție se pronunțaseră, în cercuri restrânse, cu multă insistență unii demnitari

28 septembrie 1950. Recepție la Președinția Consiliului de Miniștri în cinstea delegației guvernamentale din R.D.G. În centrul imaginii: Gheorghe Dej și Walter Ulbricht

ai regimului: Al. Bărlădeanu, ca vicepremier, Gh. Gaston-Marin, președinte al C.S.P., și Costin Murgescu, director al revistei *Viața Economică*. Cei trei pivoți ai practicii și teoriei economice din a doua parte a guvernării Dej au creat, prin interviuri și articole publicate atât în țară, cât și în străinătate,

un adevărat curent de opinie care susținea industrializarea românească pe baza celor mai noi și fiabile tehnologii importate mai ales din Vest. Experiența rezultată în urma aplicării acordului cu Cehoslovacia nu venea decât să întărească un asemenea punct de vedere. ■

Mecanizarea agriculturii face disponibil un număr mare de forțe de muncă care trebuie îndreptate spre industrie. Aceasta ar putea da unora impresia că R.P.R. caută să producă de toate. Tov. Carici a precizat apoi că tovarășii cu care a vorbit (în special tovarășii germani) l-au spus că R.P.R. nu a fost de acord cu înființarea organului internațional de planificare și a întreprinderilor comune, lucru confirmat de plenera partidului dv. din martie a.c.“

Ion Cazacu a răspuns că România consideră „actuala formă de colaborare corespunzătoare și nu vede necesară adoptarea unor noi forme“.

D. Carici a menționat că „noi am știut mai de mult de această problemă. Atunci când eu v-am vizitat și v-am întrebat care este poziția guvernului dvs. în legătură cu construirea hidrocentralei de la Porțile de Fier, știam că unele țări socialiste insistă să participe la construirea acesteia, sub o formă pe care R.S.F.I. [Iugoslavia – n. ns.] nu ar fi acceptat-o.“

„Mi-am exprimat părerea – spune în continuare Ion Cazacu – că aceasta este o problemă a țărilor riverane și a fost soluționată conform intereselor celor două țări.“ Consilierul iugoslav l-a întrebat apoi: „Știți că unii diplomați

unguri vorbeau că faceți greutăți în colaborarea cu C.A.E.R., dar ei vă acuză în special de șovinism față de populația de origine maghiară din R.P.R. Recent ar fi fost destituit – în mod demonstrativ – un ministru adjunct de naționalitate maghiară.“

Diplomatul român a răspuns că lucrurile sunt prezentate denaturat, tendențios. Personal nu cunoaște nimic despre o astfel de destituire. Au fost luate unele măsuri – pe linie de învățământ, nu împotriva unor minorități naționale din R.P.R. – și ele au fost impuse de necesități. S-a observat că mulți specialiști care au terminat școli superioare de limbă maghiară din R.P.R. nu cunosc limba română și în consecință creează greutăți la repartizarea lor. S-au luat măsuri ca acestea lipsă să fie remediate, susținea același Ion Cazacu, introducându-se obligativitatea învățării limbii române.

D. Carici a continuat arătând că el însuși cunoaște aspecte similare din Iugoslavia. L-a mirat afirmația colegului maghiar, întrucât știe că „românii sunt în general destul de toleranți“.

Se pare că dialogul s-a întrerupt aici.

Irina SĂLĂVĂSTRU

Exclusivitate de la

Trebuie să se deschidă încă multe arhive, să-și scrie memoriile încă mulți participanți la luarea deciziilor care au condus la procesul de disoluție a comunismului. Fiecare document nou adus la lumină, fiecare mărturie încredințată tiparului adaugă un plus de cunoaștere. Iată de ce publicăm două texte primite de la Agenția RIA-Novosti, semnate de două personaje care s-au aflat în miezul evenimentelor. Primul dintre ele, Mihail Gorbaciov, nu mai are nevoie de o prezentare specială. Cel de al doilea, Serghei Sahrai,

fost vicepremier al guvernului Federației Ruse, consilier de stat al R.S.F.S.R. și a participat la realizarea acordurilor prin care s-a creat Comunitatea Statelor Independente. În prezent este profesor la Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moscova.

Dacă vom reuși, parcurgând paginile ce urmează, să pricepem mai bine nu numai ce s-a întâmplat în urmă cu zece ani, ci și ceea ce se întâmplă azi la Moscova, câștigul va fi cu atât mai mare.

DUPĂ ZECE ANI

MIHAIL GORBACIOV

În apropierea zilei de 26 decembrie – data oficială a dizolvării Uniunii Sovietice – mass-media din străinătate, printre care și cea din România, îmi pune multe întrebări legate de acest eveniment istoric. Ele se rezumă, în principal, la trei teme: Cum văd eu, după zece ani, destrămarea Uniunii Sovietice? Ce părere am despre perioada de zece ani din noua istorie a Rusiei, când președinte al țării a fost Boris Elțin? Cum apreciez activitatea noului președinte al Rusiei, Vladimir Putin?

Am un punct de vedere critic în ceea ce privește dizolvarea Uniunii Sovietice. Încă din 1991, când, într-o luptă încordată, a luat naștere proiectul unui nou stat unional – U.R.S.S. reformat –, am tot subliniat că nu voi participa la ruina statului sovietic. Eu sunt cel căruia îi aparține inițiativa desfășurării Referendumului Unional de la 17 martie 1991, în cadrul căruia li se propunea oamenilor să răspundă la întrebarea: „Considerați necesară menținerea U.R.S.S. ca o federație reînnoită de state suverane independente, în care să fie pe deplin garantate drepturile și libertățile omului de orice naționalitate?” 76,4% dintre participanții la Referendum au răspuns pozitiv. Dar, în pofida voinței poporului, uriașul stat și-a încetat existența.

Am vrut să salvez U.R.S.S., dar ...

A fost un colosal proces distructiv, care a făcut ca fostele republici sovietice, cu relațiile lor economice clădite prin diviziunea muncii,

să fie puse într-o situație foarte grea. Și ne va mai trebui încă multă vreme să ieșim la liman.

Putea fi oare salvat U.R.S.S.? Se acumulaseră multe probleme în stat, care nu-și găsiseră rezolvarea. În mod obiectiv, vechea Uniune se perimase. Sau, mai exact, era pe cale de dispariție. Poate că ar mai fi supraviețuit ceva vreme, dar situația impunea transformări radicale. Drumul cel mare trecea – dacă punem înaintea interesele poporului – nu prin dezintegrare și ruinare, ci prin reforme și descentralizare. De aceea s-a pregătit noul Acord Unional.

Datorită politicii de restructurare – „perestroika” –, cetățenii U.R.S.S. au primit libertate, transparență – „glasnost” –, s-au pus bazele reformelor democratice ale economiei de piață. Am pus, în sfârșit, capăt războiului rece. Se știe că U.R.S.S. și S.U.A. au cheltuit fiecare câte 10 trilioane de dolari pentru cursa înarmărilor. În același timp noi, în Uniunea Sovietică, nu le puteam asigura oamenilor niște lucruri simple. Și problema locuințelor, și a unei vieți mai bune, și a garanțiilor sociale, și a ecologiei – pe toate le amânăm pe mai încolo.

IA-Novosti

Era cum nu se poate mai rușinos ca în comerț să nu existe nici detergenți, nici pastă de dinți, nici dresuri. Numai 9-10% din industrie lucra pentru producerea de mărfuri necesare traiului. Dar situația gravă de pe piața de consum ar fi putut fi eliminată. Pentru asta era nevoie ca din cele 100 și ceva de miliarde care se cheltuiau în scopuri de apărare să se ia doar 10-15% și să se dea pentru îndestularea țării cu produse de uz curent. Nu s-a reușit.

... m-am înșelat, am întârziat

Am vrut să folosim puterea P.C.U.S. pentru traducerea în viață a liniei de restructurare, iar partidul să-l democratizăm. Dar ne-am greșit socotelile. Nu se lăsa reformat. Ne-am înșelat și în privința reformării Uniunii – am întârziat. Nimănui de pe lumea asta nu i-a trecut prin cap, cu excepția câtorva persoane, că Uniunea Sovietică se autolichidează. Și mi-am pus atunci întrebarea: nu cumva numai mie-mi trebuie Uniune? Asta m-a făcut să mă gândesc la multe. Fire, e, am suferit o amară dezamăgire. Dar de ce tăcea țara?

Crearea Comunității Statelor Independente (C.S.I.) cred că a fost un plan ingenios conceput. Conform documentelor, în C.S.I. trebuia să se mențină un spațiu economic unic, o valută unică, un sistem bancar unic, forțe militare unite, o politică externă coordonată. Oamenii simpli, care nu se vârlă în hățșurile politicii, au avut impresia că țara se menține. Elita politică își avea socotelile ei. Era clar doar că C.S.I., ca sistem, nu este viabilă. Dar acesta

era conceput de către conducerea Rusiei, pentru a nu agrava situația din țară. De fapt, cetățenii au fost în mod conștient înșelați prin aceste manevre.

La 12 decembrie 1991, Rusia și-a declarat independența. Față de cine? Față de ea? Față de „Rusia Mare”? Eu nu merg la festivitățile de sărbătorire a Independenței Rusiei. Pentru mine nu este o zi solemnă, senină și îmbucurătoare.

Când șefii statelor Comunității s-au adunat la ceremonia de aniversare a zece ani de existență a C.S.I., de la Kremlin, și au auzit că este invitat și Boris Elțin, președintele Kazahstanului, Nursultan Nazarbaev, a întrebat: „Dar de ce?” Nu știu la ce s-o fi gândit el când a întrebat, dar eu am interpretat-o cam așa: omul acesta a ruinat țara, pe urmă și C.S.I.-ul, iar noi acum îl mai și sărbătorim!

Într-adevăr, mulți sovietici locuiau în apartamente comune și în blocuri cu patru etaje din panouri mari, construite în pripă, numite în popor „hruşciovki”. Dar la un bun gospodar chiar și demolarea acestor „hruşciovki”, care-și trăiseră traiul, se face nu cât ai strănuta o dată, ci în timp, pentru a le putea asigura tuturor, la vremea potrivită, locuințe.

Epoca lui Elțin: prăbușirea țării

Rusia trebuia să se îndrepte spre economia de piață. Nu trebuia însă deschisă pentru fluxul nestăvilit de mărfuri de import o țară atât de nepregătită, care făcea produse necompetitive calitativ. Rezultatul – au fost zdrobiți producătorii autohtoni. A ieșit cam așa: și-au propus să meargă înainte, dar mergeau îndărăt.

Epoca lui Elțin a însemnat prăbușirea țării.

Făcând o apreciere critică a rezultatelor din cei zece ani care au trecut de la destrămarea U.R.S.S., trebuie să spun, de dragul obiectivității, că, cu toate distrugerile – și din domeniul științei, și din învățământ, și din economie, și pur și simplu din modul de viață al oamenilor –, Rusia și-a păstrat, totuși, și într-o oarecare măsură și-a amplificat, potențialul intelectual, care rămâne unul dintre cele mai ridicate din lume. Se mențin încă uriașele resurse naturale, deși s-a jefuit mult. Principalul e că oamenii trăiesc, nu se lasă răpuși de necazuri și fac câte ceva. Supraviețuiesc și învață! A apărut și o pătură a întreprinzătorilor! În sfârșit, am început să înțelegem sensul libertății, al democrației, al economiei de piață. Având acum o conducere normală, chibzuită și fermă a țării, Rusia are șansa să iasă din marasm.

Urmăresc atent activitatea lui Vladimir Putin și-mi pun mari speranțe în faptul că sub conducerea lui Rusia va putea ieși din criză. El a devenit deja un conducător serios, matur. Chiar de la începutul activității sale, duce o politică corectă și înțeleaptă în arena internațională. Mă refer în primul rând la structurarea unui curs nou, productiv, în relațiile reciproce cu țările C.S.I., la îmbunătățirea radicală a relațiilor cu Europa Occidentală, cu S.U.A.

Mersul înainte este asigurat de soluționarea tuturor contradicțiilor care apar. Ele nu sunt puține nici în relațiile dintre Rusia și Statele Unite. Dar oare nu există divergențe între

Europa și America? Asta nu le împiedică însă să realizeze niște procese integraționiste. Și Rusia poate lua parte la ele, păstrându-și specificul și suveranitatea. Se vorbește tot mai des în ultima vreme de intrarea treptată a Rusiei în mecanismele NATO. Extrem de importante sunt relațiile dintre Rusia și Uniunea Europeană.

Viața demonstrează necesitatea unui nou tip de colaborare internațională. Am impresia că există șanse reale pentru schimbarea lumii în bine. Numai că pasul corect în această direcție ar trebui să-l constituie crearea unei noi ordini economice, în cadrul căreia să se rezolve altfel problemele securității. ■

MITURILE ȘI REALITĂȚILE DESTRĂMĂRII U.R.S.S.

SERGHEI ȘAHRAI

S-a scris foarte mult despre motivele care au dus la destrămarea întinsului imperiu sovietic. Însă până în clipa de față nu s-au luat în considerare trei circumstanțe.

Primul motiv a stat ascuns, precum o mină cu efect întârziat, timp de zeci de ani, în acel articol al Constituției sovietice, care dădea dreptul republicilor unionale să iasă în mod liber din componența U.R.S.S.

Al doilea motiv, „virusul urii”, care s-a manifestat pe deplin la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90. Nerezistând în fața crizei fără precedent, vecinii au început să se invidieze reciproc pentru bunuri elementare, sperând să reziste pe cont propriu. La Tbilisi și Vilnius se spunea: „nu mai vrem să lucrăm pentru Moscova”; în Urali se cerea întreruperea „alimentării” republicilor din Asia Centrală etc.

A treia cauză o reprezintă procesele de obținere a autonomiei. La începutul anilor '90, „perestroika” a pierdut din intensitate. Odată cu slăbirea politică și economică a centrului, puterea de decizie a început să „alunece” către nivelurile inferioare – republicile unionale și autonome. În lupta dintre Elțin și Gorbaciov pentru obținerea rolului de lider politic, a devenit din ce în ce mai evidentă slăbiciunea primului președinte al U.R.S.S., ales de Congresul deputaților poporului, și nu prin votul direct al populației. Din acest motiv, poziția acestuia nu s-a bucurat de aceeași legitimitate și a fost mai lipsită de autoritate decât a oricărui alt președinte din republicile unionale.

Rusia, precum șvaiterul?

Apăratul birocratic de stat, care avea și experiența intrigilor politice, continua încă să funcționeze în favoarea lui Mihail Gorbaciov. Din dosarele secrete ale Comitetului Central a ieșit la iveală așa-zisul „plan de obținere a autonomiei”. Pentru a slăbi Rusia și

pe „democratul” Elțin, s-a urmărit ridicarea statutului autonom, în componența U.R.S.S., la nivelul statutului republicilor unionale. Comitetul Suprem al U.R.S.S. a adoptat legea corespunzătoare la 26 aprilie 1990 și mecanismul „obținerii autonomiei” a fost declanșat. Dacă acesta ar fi fost implementat, harta U.R.S.S. ar fi semănat mai

degrabă cu o bucată de brânză cu găuri imense – Rusia ar fi pierdut 51% din teritoriul său, împreună cu toate resursele strategice și aproape 20 de milioane de locuitori.

Realizând pericolul destrămării reale a U.R.S.S., Congresul rus al deputaților poporului, în scopul de a asigura integritatea republicii, a adoptat la 12 iunie 1990, cu

majoritate de voturi (907 pentru, 13 împotriva și 9 abțineri), Declarația de suveranitate de stat a R.S.F.S.R. În ciuda opiniilor divergente, această Declarație nu conține nici o referință legată de ieșirea Rusiei din componența U.R.S.S. Dimpotrivă, R.S.F.S.R. declara cu claritate că intenționa să rămână și pe viitor parte integrantă a Uniunii reînnoite.

În situația politică creată, structura monolitică a P.C.U.S. s-a clătinat din temelii. Sunt puțini cei care își amintesc că, spre deosebire de alte republici unionale, R.S.F.S.R. nu avea o organizație republicană de partid. Prin crearea Partidului Comunist al R.S.F.S.R., într-un moment critic pentru partid, punându-l pe acesta față în față cu conducerea unională, Ivan Polozkov și Ghennadii Ziuganov au „contribuit” în mod decisiv la destrămarea P.C.U.S. și astfel la scindarea Uniunii.

În scopul de a-l răsturna pe Gorbaciov din postul de secretar general al P.C.U.S. și de președinte al U.R.S.S., aripa reacționară a P.C.U.S. și aparatul de partid au planificat, pentru septembrie 1991, organizarea Congresului extraordinar al P.C.U.S. și a Congresului deputaților poporului din U.R.S.S. Gorbaciov s-a adresat liderilor republicilor unionale pentru a obține sprijinul acestora, promițându-le lărgirea radicală a atribuțiilor și semnarea în cel mai scurt termen posibil a unui nou acord unional, în august 1991. Pentru a-l devansa pe Gorbaciov, împreună cu liderii republicilor unionale, s-a în-

trepris o încercare de lovitură de stat, creând așa-numitul Comitet extraordinar de stat privind starea de urgență (GKCP) [Magazin istoric, nr. 8/2001].

Însă, în ciuda opiniilor divergente, GKCP nu a fost cauza principală, ci ultima picătură care a înclinat balanța în direcția scindării U.R.S.S. Devenind un rod al aparatului central de partid și al structurilor regionale ale P.C.U.S. implicate în transformări, GKCP a determinat destrămarea partidului, a făcut ca procesul reformării acestuia să fie imposibil, iar acest lucru, la rândul său, a eliminat posibilitatea oricăror încercări de reformare treptată a statului unional.

• Ca urmare a evenimentelor din 19-21 august 1991, la 25 august, Mihail Gorbaciov a demisionat din funcția de secretar general al C.C. al P.C.U.S. și a îndemnat C.C. P.C.U.S. „să ia decizia, însă justa decizie de a se auto-

dizolva”. Începând din 22 august și până pe 6 noiembrie 1991, și-au încheiat existența partidele comuniste din toate republicile unionale și respectiv P.C.U.S., ca organizație a întregii uniuni.

A fost absolut firesc ca, practic, odată cu scindarea structurilor P.C.U.S., să se destrame în avalanșă statul unitar. În august 1991, și-au proclamat independența statală, adică au ieșit din componența U.R.S.S. (fără respectarea procedurii juridice), Azerbaidjanul, Belarus, Kirghizstanul, Moldova, Turkmenistanul, Uzbekistanul, Ucraina, Estonia. În septembrie, au fost urmate de Armenia, Tadjikistan. Anterior, în 1990 și în primăvara lui 1991, ieșiseră Lituania, Letonia, Georgia. Astfel, în decembrie 1991 au ieșit din componența U.R.S.S. practic toate republicile unionale, cu excepția Rusiei și a Kazahstanului.

Trăiască C.S.I.-ul!

Ultimul element al acestui proces de distrugere a fost reprezentat de referendumul ucrainean din 1 decembrie 1991, când majoritatea absolută a cetățenilor republicii au sprijinit proclamația de suveranitate a Ucrainei.

Zbigniew Brzezinski, fost președinte al Consiliului Național pentru Securitate în vremea președintelui S.U.A. Jimmy Carter, a relevat în repetate rânduri că, potrivit strategilor americani, un rol hotărâtor în destrămarea U.R.S.S. îi revenea Ucrainei. „Anume acțiunile Ucrainei, declararea inde-

Mihail Gorbaciov, văzut de conaționali săi

pendenței de către aceasta în decembrie 1991, insistența acesteia în timpul importantelor negocieri purtate în pădurea Belovejskaia, în ideea înlocuirii Uniunii Sovietice cu o comunitate mai liberă, formată din state independente, nu au permis ca C.S.I. să devină o simplă denumire nouă a unui U.R.S.S. mai federal. Independența politică a Ucrainei a surprins Moscova și a reprezentat un exemplu, care a fost urmat de alte republici sovietice, cu toate că la început nu cu prea multă fermitate.

Astfel, la 8 decembrie 1991, acordul semnat de șefii celor trei state slave – Rusia, Belarus și Ucraina – a dat o formă oficială definitivă sfârșitului U.R.S.S., care avusese deja loc. Cu toate că majoritatea populației continuă să considere că doar o singură declarație a fost suficientă ca să zdruncine o putere nucleară, cu o mare armată și cu structuri puternice de securitate de stat, la Kiev, la Minsk și în alte capitale ale fostelor republici unionale se știe cu claritate că soarta U.R.S.S.-ului unitar a fost decisă înainte.

De ce la Belovejskaia s-a acționat atât de rapid și de neașteptat, încât au existat zvonuri privind „un complot secret organizat în spatele lui Gorbaciov”? În realitate, nu a existat nici un secret. Serviciile speciale, care au asigurat securitatea locului de întâlnire a celor trei președinți de republici unionale, Visculi, au înaintat rapoarte exacte președintelui U.R.S.S. La început,

Boris Elțin și Stanislav Șușkevici, președintele Belarus, au continuat să spere că-l pot convinge pe Leonid Kravciuk, președintele Ucrainei, să păstreze într-o oarecare măsură Uniunea. La timpul respectiv, Elțin nu a spus doar „Trăiască Uniunea!”, ci la 17 august 1991 a parafat chiar un proiect de Acord Unional și a planificat semnarea acestuia la 19 august 1991. Însă președintele ucrainean nici nu a vrut să audă de cuvântul „Uniune”.

În sfârșit, au găsit formula „Comunitate”, ca mod de coexistență a statelor într-un spațiu economic, politic și militar unic. Președinții i-au însărcinat pe experți să pregătească documentele în conformitate cu modelul comunității. Sensul general a fost clar, însă era important să se găsească forma juridică necesară. Totul a fost determinat de faptul că la Visculi au fost prezente trei dintre cele patru republici care au participat la crearea U.R.S.S. în 1922: Rusia, Belarus, Ucraina. A patra era Federația Transcaucaziană, (Z.S.F.S.R.) care și-a încheiat existența la scurt timp după crearea U.R.S.S., iar toți membrii fostei Z.S.F.S.R. ieșiseră deja din componența Uniunii (Georgia, la 9 aprilie, Azerbaidjanul, la 30 august, Armenia, la 21 septembrie 1991).

Este evident că trei dintre cei patru „părinți fondatori” aveau dreptul de a discuta soarta Uniunii. În final, a apărut formula acordului, care era compus din două părți.

Prima: statele-fondatoare constată dispariția statului creat de acestea – U.R.S.S. Al doilea: Rusia, Ucraina și Belarus (din nou în calitate de fondatoare) declară crearea unei noi uniuni – Comunitatea Statelor Independente.

După semnarea acordului, Elțin, Kravciuk și Șușkevici s-au hotărât să-i telefoneze lui Gorbaciov și lui George Bush (tatăl). Telefonistii „centralei telefonice speciale” l-au căutat destul de mult timp pe șeful Kremlinului, însă legătura cu Casa Albă s-a obținut aproape imediat. În cele din urmă, o parte a convorbirilor s-a desfășurat în paralel: Elțin cu Bush, Șușkevici cu Gorbaciov.

Aflând despre cele petrecute, Gorbaciov s-a adresat imediat armatei. Până la demisia sa de bunăvoie, din ziua de 26 decembrie 1991, el a păstrat legătura telefonică în permanență cu comandanții diferitelor districte, i-a cerut adesea ajutor mareșalului Șapoșnikov. Însă militarii nu au reacționat. Toate acestea aminteau foarte mult de istoria lui Nikolai II din 1917. Atunci țarul, în calitate de comandant suprem, s-a adresat armatei, iar militarii au fost unanim în favoarea renunțării la tron de către acesta.

Sovietele supreme ale Rusiei, Ucrainei și Belarus au definitivat destrămarea U.R.S.S.-ului din punct de vedere juridic, ratificând practic în unanimitate Acordul de creare a Comunității Statelor Independente. La scurt timp după aceea, toate celelalte republici, cu excepția celor baltice și a Georgiei, au aderat la C.S.I. ■

BALURI BUCUREȘTENE

IONEL ZĂNESCU

Eveniment

După înfrângerea revoluției de la 1848, armata rusă și cea turcă ocupă Moldova și Muntenia. La București, turcii petrec cu ocazia serbării Bairamului, iar rușii dau baluri și prăznuiesc cu mare alai ziua țarului. La 26 octombrie 1848, serbarea Bairamului se face la cazarma din Dealul Spirii, în prezența lui Fuad Efendi și Omar Pașa. Cu acest prilej, sunt primiți separat: caimacamul Constantin Cantacuzino și dregătorii, mitropolitul și marii boieri, apoi autoritățile civile, cele militare și, în sfârșit, reprezentanții boierilor de rangul doi și trei, respectiv negustorii.

În seara aceleiași zile, are loc balul de la palatul în care este găzduit Fuad Efendi, prilej de iluminatii speciale, focuri de artificii și salve de artilerie. Balul dat de „Excelența Sa Fuad Efendi în [...] a fost unul din cele mai frumoase ce s-au văzut vreodată”, pentru eleganța, luxul și varietatea invitaților. Balul a fost deschis de Rustem Bei, cunoscut pentru manierele sale nobile, în prezența lui Fuad Efendi și a invitaților săi. Cele trei orchestre – turcă, română și a lui Wiest – au cântat pe rând, iar jocurile și dansul au durat până la miezul nopții. A urmat un frumos joc de artificii în grădina palatului, după care, într-un salon bine amenajat, s-a servit „o cină măreață”.

Tot din documente mai aflăm că, pe lângă balul dat de Fuad Efendi, muzicanți-lăutari au cântat și în alte locuri, printre care la cazarma Malmeson și în Dealul Spirii.

Vestitorul Românesc din 2 noiembrie 1848 anunța un alt bal, dat în sala Bossel de pe Podul Mogoșoaii (Calea Victoriei de astăzi), patronat, de data aceasta, de marile logofăt C. Cantacuzino, caimacamul Munteniei. La petrecere, pe lângă reprezentanții marilor puteri, au luat parte „ofițeri de toate gradele, clasa de sus a societății”, iar „cucioanele noastre se întrecuau în eleganță la toaletă și în noblete la maniere”.

Rușii, ca să nu fie mai prejos decât turcii, fac și ei, la 19 noiembrie 1848, un frumos bal. La bal participă și boierii reacționari, „veseli de a se vedea scăpați de cumplitii revoluționari... De aceia toate zilele săptămânii sunt ocupate de baluri, conțerturi, mese, plimbări și teatruri, într-un cuvânt dintr-un chiolhan în alt chiolhan...”.

„Muscalii dau baluri, turcii dau baluri!”, marii boieri nu se lasă mai prejos. Doamna Știrbey a fost prima boieroaică care a organizat un mare bal. Încă din secolul XVIII, începuse să apară la noi mobilier special pentru sălile de petreceri și cele în care se servea masa. Scaunele aveau spătare drepte, mesele sculpturi, bufetele erau înalte până la tavan, iar pereții se împodobeau cu etajere mari și mici sculptate, pe care se așezau farfurii, câni și alte obiecte viu colorate.

Vesela era și ea adecvată noilor gusturi: farfurii decorate cu animale, pești sau fructe, pahare de cleștar cu intarsii groase, în relief, iar pereții erau îmbrăcați cu un tapet sobru. La asemenea petreceri nu lipseau celebrii lăutari, cu instrumentele lor muzicale: lăuta, fluierul, naiul, cobza și flautul. Ascultându-i, Albert Marinus, un mare folclorist belgian în trecere pe la noi, spunea: „Nu există popor pe lume care să aibă cântece populare mai frumoase decât ale românilor”.

În a doua jumătate a secolului XIX, întreaga „societate înaltă” bucureșteană trecea prin două mari saloane aristocratice: al soției prințului Grigore Suțu, din strada Colței (actualul sediu al Muzeului Municipiului București), și al doamnei Oteteleșanu, de pe Podul Mogoșoaii, devenit mai apoi Terasa Oteteleșanu. Recepțiile și balurile acestor două familii boierești erau adevărate evenimente. Tot Bucureștiul defila prin cele două case.

Salonul doamnei Oteteleșanu era frecventat de elita Capitalei, prin elită înțelegându-se nu numai boieri de sânge, ci toți cei ce aveau un nume sau o situație în politică, armată, magistratură, diplomatie sau literatură. Acest salon te consacra. Spre a fi cineva în lumea înaltă

trebuia să treci prin el. Aici se lansau fetele în lume, aici se puneau la cale căsătorii, dar și multe combinații politice.

Cel de-al doilea salon era al principesei Irina Suțu. Prințul Grigore Suțu, întotdeauna elegant, primea pe toți invitații în picioare, în cel dintâi salon, aproape de ușa holului. În al doilea salonaș, principesa Irina trona într-un fotoliu luxos, iar pe dinaintea ei, în ordinea intrării, defilau oaspeții. Protocolul era acela al unei Curți, cu mai puțină rigiditate și cu mult mai puțin fast, fiind una din curiozitățile bucureștene.

Pe atunci, lumea petrecea în casă sau în cercuri mai mult sau mai puțin restrânse. Revelionul la restaurant sau chiar prânzurile prin birturi și restaurante erau absolut necunoscute. De aceea, numărul marilor baluri în societatea de înaltă era destul de însemnat, mai ales pe timpul iernii.

Iată acum câteva figuri pitorești ale epocii. Ionel Isvoranu, fost ofițer de cavalerie, descendent dintr-o familie boierească din Oltenia, unchi al lui Alexandru Marghiloman, era un fel de teroare a Bucureștilor. Om de lume, un cheflui de mână întâi, la cea mai mică supărare, Isvoranu sărea la bătaie, cu întreaga lui companie. O asemenea ispravă a fost bătaia de la Opera Italiană, la care a participat, printre alții, și un fiu al generalului Christian Tell. Fiindcă Isvoranu purta plete, doi jandarmi l-au înșfăcat

de păr și numai așa l-au putut domoli. Ionel Isvoranu a sfârșit rău. În anul 1877, țărani de pe moșia lui, exasperați, i-au asediat casa. El s-a baricadat înăuntru, trăgând asupra mulțimii, dar țărani i-au spart ușile și l-au omorât.

Pe la 1871 și mai târziu, se citau curent numeroasele glume făcute de C.A. Rosetti. Două dintre ele erau vestite. Ca ofițer de cavalerie și ca fiu de boier, el făcea parte din garda domnească. Domnitor era atunci Alexandru Ghica, căruia Rosetti îi lua desori bani, sub felurite motive. Cum peste câteva zile era sărbătoare, iar vodă trebuia să se ducă cu alaiul la Mitropolie, Rosetti a cerut din nou bani, sub cuvânt că nu are uniformă în bună stare. Vodă, supărat de atâtea cereri de bani, îi trimite ordin să încalcece cu uniforma pe care o are și să vină la paradă. Rosetti călărea întotdeauna lângă portiera trăsorii domnitorului. În ziua paradei, sălta pe șa, astfel încât să i se vadă turii pantalonilor găuriți și lăsând descoperită partea cea mai intimă. De la paradă, C.A. Rosetti a trecut la arest. Prin 1842, fiind polițai la Pitești, a pretins că, prin ordin de la Mitropolie, toți popii din oraș urma să fie tunși. I-a adus pe toți la Poliție, i-a pus pe o tobă și i-a tuns la piele.

Mișu Văcărescu, autor de cronici „Mondene”, sub pseudonimul Claymoor, ne dă amănunte despre un mare bal, dat de Gheorghe Bibescu. A fost un bal costumat, care a făcut senzație și despre care s-a vorbit mult în saloanele bucureștene. Cum era de așteptat, costumul francez a predominat. Doamnele au fost una mai răpitoare decât alta: Natalia Suțu în domesticitoare, prințesa Bibescu în țărăncă din Maus, prințesa Știrbey în noapte de toamnă etc. Prințul Bibescu, în ducele de Marly, Grigore Cantacuzino în Cromwell, Nicolae Cerkez în Jean de Nivelles.

*
*
*

Atmosfera balurilor de atunci a fost reînviată printr-o reușită expoziție – „Ofițeri români în saloanele bucureștene. 1830-1945” – organizată de Muzeul Municipiului București și Muzeul Militar Național. Vernisarea ei a avut loc în data de 10 decembrie 2001, la sala Galeria Artelor de la Cercul Militar Național – instituție ce a atins vârsta de 125 de ani. Au putut fi admirate foarte frumoase piese de patrimoniu, precum: costume militare, piese de mobilier, arme albe și de foc, litografii, ceasuri, porțelanuri, rochii și piese de vestimentație, un bogat și variat material de accesorii pentru interioare. Amintiri despre o lume demult apusă... ■

Bd. Timișoara nr. 98, sector 8, București; Tel.: (01) 402.26.30, E-mail: comenzi@alfa.ro

EDITURA ALFA VĂ RECOMANDĂ

Islamul și Occidentul
O nouă ordine
politică
și religioasă
după 11 septembrie

Auto: Robert van de Weyer

Preț: 79.000 lei

Auto: Autorul oferă o viziune a unei noi ordini religioase și politice, izvorâtă din tristul adevăr al evenimentelor din 11 septembrie și bazată pe o atentă introspecție atât asupra Occidentului, cât și a Islamului.

ALBUM ISTORIC

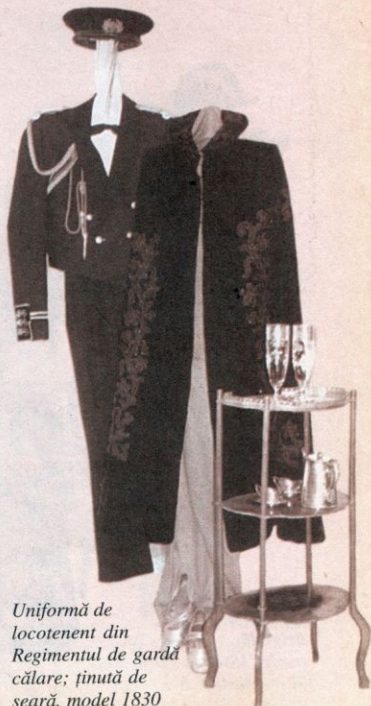

*Frac de diplomat
(atelier
parizian,
sfârșitul
sec. XIX)*

*Gramofon
(colecția
Ioana Cristea,
Doru Fărcaș)*

*Soția
pictorului
Tattarescu
cu fiul*

*Uniformă de
locotenent din
Regimentul de gardă
călare; ținută de
seară, model 1830*

*Ceas de perete;
manufactură
Austro-Ungaria,
sec. XIX*

*Uniformă
de locotenent-colonel
de infanterie, model
1895, și pelerină
de damă*

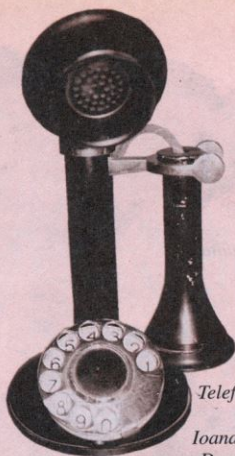
*Uniformă de
general de
brigadă,
model 1860,
și rochie de
seară*

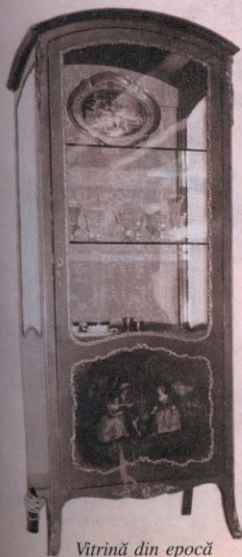
*Sală de bal;
serată la prințul
Bibescu*

*Uniformă de
locotenent de
infanterie*

*Telefon, 1910
(colecția
Ioana Cristea,
Doru Fărcuș)*

Vitrină din epocă

*Uniformă de general
de divizie, model
1868, și pelerină
de damă*

Evantai

*Uniformă de
căpitan de
infanterie,
Moldova,
model 1847*

*Costum
boieresc
(atelier
balcanic,
prima
jumătate a
sec. XIX)*

*Uniformă de căpitan
de roșiori, model
1873*

ISTORIE ȘI CUNOAȘTERE

Vineri 23 noiembrie 2001, în Aula Academiei Române, profesorul Camil Mureșanu, de la Universitatea Babeș Bolyai din Cluj, distins și statornic colaborator al revistei Magazin istoric, și-a rostit discursul de recepție.

Putând să aleagă între două variante de rostiri

ce se practică în asemenea împrejurări – elogiul celui căruia i-a ocupat locul și o temă de interes general –, academicianul Camil Mureșanu a optat pentru a doua posibilitate. Cu permisiunea Domniei sale, reproducem câteva fragmente din Cuvântul său.

CAMIL MUREȘANU

Seneca

Istoria s-a constituit pornind de la credințe, mituri, legende, ritualuri și a devenit, cu timpul, o modalitate autonomă de investigare și cunoaștere a trecutului omului, de străpungere a orizontului îngust și încețoșat al acestuia.

„Egredi humanae imbecillitatis angustias“ (A depăși marginile slăbiciunii omenești) – îi va defini rostul Seneca.

Ea a căutat, pe de o parte, să resuscite fapte din trecut și să ofere explicații desfășurării și sensului lor, pe de alta, a crezut a descoperi în acestea o sursă de precepte morale și civice. „Menirea de căpetenie a istoriei – a scris, printre alții, Tacitus – este să nu lase să cadă în uitare

virtuțile, iar celor ce rostesc vorbe și săvârșesc fapte josnice să le insuflă teamă de judecata posterității și de pecetea infamiei.“

Aberațiile serioșilor antici

Gândirea contemporană o definește în perspective mai largi, stabilind în primul rând că ea a existat înainte de constituirea științelor umane. De la începuturile erei grecești, ea nu a încetat să exercite în cultura occidentală o serie de funcții majore: memorie, mit, vehicularea tradiției, conștientizarea critică a prezentului, descifrarea destinului omenirii.

Tacitus

Primele producții de veritabile scrieri istorice au fost ale vechilor greci. Ele au marcat un moment excepțional în progresul cunoașterii și al culturii, deși au avut un caracter narativ, nonselectiv, în raport cu importanța evenimentelor, alterate frecvent de imaginație, de confuzii între real și fabulos. Admirate ca opere începătoare ale istoriografiei, le-a lipsit însă spiritul critic sistematic, întrucât acesta nici nu dispunea pe-atunci de instrumente și metode. În fapt, istoricii antici nu-și puneau problema adevărului celor relatate de ei: le preluau din tradiții și, în cel mai bun caz, eliminau, prin judecăți de bun simț, fapte prea evident neverosimile.

Nu arareori, aceste judecăți reușeau, la nivelul de gândire al vremii, să motiveze plauzibil acțiunile și comportamentul uman. Ne-au transmis despre acestea

imagini seducătoare din punct de vedere literar și suspect de sublime din cel moral, dar fixate astfel în memoria posterității, neputincioase

– în lipsă de contra-probe – de a le corecta sau infirma.

Amalgam de experiențe sedimentate lent, dar și de generalizări pripite, judecățile de bun simț eșuau lamentabil în tratarea informațiilor de ordin cantitativ.

Herodot, respectatul „părinte al istoriei” – mai comițând și multe alte

Herodot

inadvertențe, fatale în condițiile de informare de care dispunea –, pretinde că persii, în anul 480 a.Chr., au invadat Elada cu 4 300 de corăbii și cu peste 5 milioane de ostași, marinari și trupe auxiliare. El nu se simțea deranjat de asemenea enormități, ci se motiva, candid: „Datoria mea este să reproduc cele ce se spun, dar acestora nu sunt cătuși de puțin silit să le dau crezare.”

Un alt istoric, de altfel serios, ca Arrianus, care scrie la șase secole după Herodot, și insistă în compararea izvoarelor, spre a alege versiunea lor cea mai verosimilă, susține totuși că, în lupta decisivă cu persii, Alexandru cel Mare a pierdut 100 de oameni și 1 000 de cai, iar adversarii săi – 300 000 de morți și încă pe-atâția prizonieri.

Exemple de asemenea aserțiuni aberante sunt numeroase. Ele sugerează că intelectul antichilor nu-și formase grilele necesare operării corecte cu date cantitative, pentru a putea discerne neverosimilul și imposibilul.

Prin voința lui Adam

Istoriografia Evului Mediu este la fel de ilustrativă pentru absența spiritului critic. Relatărilor și motivațiilor sale, ea a asimilat neconținut miraculosul, paranormalul, iar narațiunea a făcut-o să rătăcească în labirintul prolixității detaliilor, de cele mai multe ori îndoielnice.

Atunci când oamenii epocii Renașterii, în elanul de a regăsi spiritul umanismului culturii antice, au început a imita istoriografia acelei culturi, ei restaurau în drepturi bunul simț și rațiunea,

pe temeiul cărora voiau să restituie și discursului istoric veracitatea, logica și coerența necesare pentru a-l face clar și convingător. Era un de-

Descartes

ziderat ce rămânea totuși grevat de ispitele imaginației literaturizante, ale retoricii și ale formalismului eleganței stilistice.

Data fiind încetineala afirmării spiritului critic și avaturile celui rațional, în zorii epocii moderne istoriografia este tratată uneori și cu neîncredere, fiind considerată inaptă de a furniza adevăruri credibile și utile.

În *Discurs despre metodă*, Descartes compară incursiunile în timp cu călătoriile în spațiul geografic. El observă că acela care călătorește mereu devine străin față de propria-i țară, iar dacă se ocupă prea mult de secolele trecute, ajunge să nu mai știe ce se întâmplă în veacul său, în plus fiind indus în eroare și de „fabulele” care-l fac să ia drept bune evenimente ce nu sunt deloc astfel...

În secolul al XVIII-lea însă, istoria devine, sub ordinele Rațiunii, o eschatologie și o antropodicee în spațiul existenței mundane, iar omul – „singurul arhitect al viitorului” – conform vocației hărăzite lui de Divinitate și omagiate de Pico della Mirandola, încă în plină Renaștere, într-un mic imn cu vagă alură prometeică: „O, Adam! Nu ți-am dat un loc anume, nici o înfățișare proprie, nici vreo favoare deosebită, tocmai pentru

ca... îngăduințele ce însuși le vei dori, să le dobândești și să le stăpânești după voința și hotărârea ta... Neîngrădit de opreliști, îți vei soroci natura prin propria-ți voință, cu puterea căreia te-am înzestrat. Te-am așezat în centrul Lumii, pentru ca de-acolo să privești mai cu înlesnire la cele ce se petrec în jurul tău.”

Ajutorul filosofiei

Gânditorii luminiști au „ideologizat” scrierea istoriei. Sub gândul și sub condeul lor, istoriografia și-a deplasat interesul de pe fapte, de pe detalii, către *procesul istoric*; îi descoperă acestuia un sens și o finalitate, constând în ameliorarea indefinită a condiției umane. Pe ea, istoriografia era chemată să o servească, să combată și să stigmatizeze oamenii și împrejurările care i s-ar fi opus.

Pico della Mirandola

Istoriografia devine astfel o filosofie a istoriei, întrucât încorporează un acut sentiment al devenirii, al timpului li-

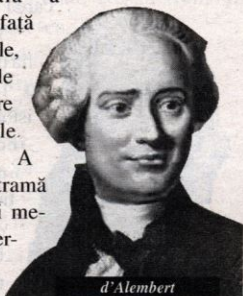
near ascendent din perspectivă umană; este pledanta fără preget pentru cauza cuprinsă în marele cuvânt *Progres*, care se naște atunci și fascinează de îndată toate mințile, toate speranțele. Vegetarea ei între coordonate factologice este acum respinsă categoric. „Știința istoriei – scria d’Alembert – când nu e luminată de filosofie, este cea mai de pe urmă în șirul cunoștințelor omenești.”

Infatuarea profetului

Istoriografia descindea astfel din sfera speculațiilor generalizante în aceea a faptelor concrete, propunându-și studiul riguros al acestora și nimic mai mult. Ea accepta acum că mersul istoriei comportă și imprezibilul, care decurgea în primul rând din caracterul aleatoriu al relațiilor ce puteau fi gândite între evenimentele, privite ca entități autonome, punctuale, și nu ca articulații necesare, logice, ale unui proces.

Abilitând direcția erudită, pasiunea pentru unicități și pentru critica de detaliu în scrierea istoriei, epoca postrevoluționară și cea postromantică au „dezi-deologizat” istoriografia sau, poate mai corect spus, au obligat-o să gândească într-un fel nou. O parte a ei, cea tipic romantică, a pus accentul pe aptitudinea sentimentală a

istoricului față cu temele sale, pe aspirațiile recuperatoare de valori ale trecutului. A creat acea tramă a unei lumi medievale hiperidealizate, populate de pietatea

d'Alembert

creștină și de catedralele gotice, de onoarea cavalierească și de poezia trubadurilor, de savanta simbolică a heraldicii, de castele semețe și pitorești, de scânteieri de spade trase pentru triumful dreptății sub faldrile oriflamelor.

Nicicând mai mult decât atunci, istoricul nu s-a erijat într-un mai autentic

„profet cu fața spre trecut”, după o expresie a lui Friedrich Schlegel. Dar segmentul cel mai solid constituit al istoriografiei a renunțat cu totul de a construi modele și imagini de societate ideală, fie trecută, fie viitoare. Și-a propus să păsească numai pe terenul faptelor riguros verificate, să le consemneze și comunice „așa cum au fost ele cu adevărat” (Leopold von Ranke), fără ca istoricul să-și îngăduie vreun adaos sau vreo omisiune. Concepție comparabilă cu definiția stendhaliană a romanului: „o oglindă pe care o plimbăm pe un drum”.

Predominantă într-o lungă secvență din secolul al XIX-lea, menținându-și creditul și printre unele din curentele contemporane, această școală istoriografică, numită „pozitivistă”, s-a alimentat din mai multe surse. Evident, pe foaia de titlu i se recunoaște eticheta sistemului lui Auguste Comte.

O altă inspirație i-a venit dinspre marile succese ale științelor naturii. Secolul al XIX-lea, susceptibil a fi caracterizat în multe feluri, a putut fi numit și „al Științei”. Pozitivismul a contribuit la imprimarea unui caracter de riguroasă aparență științifică istoriografiei. El a marcat momentul de supremă infatuare a istoriografiei – autoconsiderându-se, fără echivoc, o știință capabilă a descoperi și comunica adevăruri de necontestat, stabilite cu o metodologie redundantă, ce mergea până la detalii mărunte, în păienjeniișul cărora filonul și esența devenirii nu se mai distingeau limpede și nici nu li se atribuia prea mare însemnătate. Fanatici ai faptului concret, istoricii pozitiviști nu-și dădeau seama că „orice adevăr factual presupune un adevăr teoretic”

(Goethe), întrucât el implică o judecată critică subiacentă, tot așa cum, de altfel, orice act de cunoaștere

empirică. Un re-proș mai serios adus pozitivismului a fost acela că a creat o istoriografie a faptelor, ca realitate exterioară omului. A eliminat

gândirea, voința – temeiurile acțiunii – și a neglijat manifestările spirituale.

Friedrich Schlegel

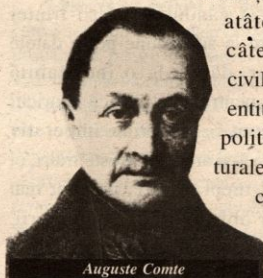
Omul rescrie totul

Din pragul veacului al XX-lea s-a susținut tot mai des că istoria trebuia rescrisă permanent, spre a fi în consonanță cu spiritul timpului. Nu e în cauză numai un act creator individual, intelectual, ci și unul de imaginație colectivă, care restructurează periodic trecutul, după alte viziuni retrospective și alte modele anticipative de destin. Caducitatea genului clasic al istoriografiei a început a fi clamată în sentințe radicale: „Clio, vremea ta a trecut” – suna una din ele. „Trebuie să ne luăm rămas bun de la istoria de până acum” – spunea o alta. „Ne simțim în pragul unei epoci noi, pentru care experiențele anterioare nu mai prezintă un îndreptar sigur, astfel că se impune revizuirea postulatelor de bază ale gândirii istorice tradiționale și crearea unei noi concepții asupra mersului istoriei” (Johann Huizinga). Cu indul-

gentă ironie, o cuvântare-program – rostită acum câteva decenii la o sesiune a istoricilor americani – numea credința în obiectivitatea cunoștințelor istorice: „Acel nobil vis!”

Obiectivitatea istoriei – consideră acest „nou val” – constă tocmai în renunțarea la iluzia posibilității coincidenței cu o realitate „așa cum a fost” și în efortul de a elabora corelații de fapte, încadrate coerent procesual, la nivelul inteligenței cunoscătoare. „Știința nu e niciodată o reproducere a ceea ce e perceput, ci o elaborare, un mijloc de a organiza și a gândi o realitate a cărei bogăție sfidează puterea înțelegerii” (Raymond Aron).

Astăzi, elita istoricilor recunoaște, explicit sau tacit, că opera ei este condiționată atât de factori individuali, cât și social-istorici și că, în consecință, există și vor exista

Auguste Comte

atâtea istorii
câte epoci și
civilizații, câte
entități social-
politice și cul-
turale sau chiar
câte perso-
nalități
de o ex-
cepționa-

lă originalitate de gândire au existat și vor mai exista.

Poate să apară surprinzătoare alăturarea lui Lucian Blaga la acest relativism cultural: „Filosofia istoriei – scrie el într-o operă de tinerețe – se nutrește din ideile sociale ale unui timp oarecare și de cele mai multe ori nu este

altceva decât proiecția acelor idei asupra trecutului. Istoria și filosofia istoriei înțeleg trecutul prin oglinda prezentului.

În fapt, ne aflăm în prezența revalorizării, în culori mai vii, mai moderne, a unor idei apărute în preromantism. Se recunoaște cu ușurință

sentința lui Herder că fiecare epocă are un sistem propriu de valori și fiecare popor și-l are pe al său. Umanitatea și umanul sălășluiesc în fiecare moment al istoriei. La fel și Adevărul.

Istoricul este om al vremii sale. Din aceasta, pornind la explorarea trecutului, el poartă cu sine preocupările, neliniștile, întrebările și gândurile trăirii ființei sale, pe care le suprapune peste datele cercetărilor, dându-le o inevitabilă coloratură „pentru sine”. Dacă istoricul ar reuși, cum îi prescria imperativ pozitivității, să-și anuleze aceste trăiri, el n-ar atinge, drept urmare, un strat mai profund al obiectivității cunoașterii. Dimpotrivă, s-ar lipsi de adevăratul instrument al adevăratei gândiri istorice, deoarece fără contribuția experienței personale nu poate fi înțeleasă experiența altora.

Trebuie recunoscut însă că scrierea istoriei nu se mai poate opri la modul tradițional care, cu un dram de aroganță și în lumina inovațiilor intervenite, ar putea fi de-acum numit „artizanal”. Fără

a-i fi subminate temeliile faptice, e necesară înălțarea istoriei la treapta de *meditație asupra destinului uman*, general și individual, prin care ea împlinește atât năzuința firească de cunoaștere a lumii și a cunoașterii de noi înșine, cât și ades dezbatuta sa chemare de a educa în spirit etic și civic.

De la atingerea stadiului ei modern, istoriografia română a acumulat rezultate numeroase și de valoare, pe care le argumentează mereu. Dar ea este încă precumpănitor tributară spiritului pozitivist, detașat sau ideologizant, în sensul banal și supărător al acestui din urmă cuvânt. Ar fi potrivit să înainteze pe un front mai larg spre depășirea tiparelor de rutină, pe orizontala spațiului istoric, și în aceeași măsură pe verticala acestuia, spre empireul problemelor teoretice, devenite ardente în istoriografia mondială contemporană. Fără a

le aborda, fără ca istoriografia noastră să-și spună cuvântul pe marginea lor, încercând și o viziune proprie, ea nu va fi cotată la nivelul la care aspiră, pe scara universală a valorilor.

Procese noi din istorie, a căror sinteză am încercat-o, se constituie într-un apel la o înnoire a formării și a perspectivei istoricilor, la o aprofundare a misiunii lor în sistemul culturii, la curajul de a-și asuma ingraturul sacerdoțiu de „magicieni ai improbabilului”. ■

DOCUMENTE DESPRE „CAZUL MALAXA“

LAURA COSOVANU

Continuăm publicarea documentelor aflate la Hoover Institution, fondul Nicolae Caranfil, Cutia nr. 7, privind tentativa – reușită până la urmă – a lui Nicolae Malaxa de a obține cetățenia americană și disputele stărnite în cadrul emigrației române.

La 5 mai 1948, agenți speciali din cadrul Diviziei teritoriale New York s-au întâlnit cu generalul Nicolae Rădescu, fostul prim-ministru al României, la reședința lui din New York, 164 East 72nd Street, și i-au pus întrebări despre Malaxa. Generalul Rădescu a declarat că nu avea cunoștință, personal, despre activitățile lui Malaxa, deoarece l-a întâlnit prima oară în decembrie 1944. A spus că ceea ce știa despre el aflase din „gura lumii“. A declarat că atunci când a devenit prim-ministru, în septembrie 1944, a remarcat că industria transporturilor se afla într-o situație proastă. A făcut cercetări și a descoperit că situația se datora puternicei rivalități dintre industrișii de frunte din România, Malaxa și Max Aușnit. În decembrie 1944 s-a întâlnit cu ei și a reușit să îi convingă să coopereze.

Rădescu a explicat aparenta discrepantă din declarația lui – că Malaxa se afla în posesia fabricilor sale în decembrie 1944, deși decretul prin care i s-a redat controlul asupra fabricilor nu a fost semnat decât la 12 aprilie 1945 – arătând că atât Malaxa, cât și Aușnit au reluat controlul fabricilor lor la scurtă vreme după încheierea Armistițiului, în septembrie 1944. A declarat că nu avea știință despre decretul din 9 octombrie 1943, care îi

reda lui Malaxa drepturile de proprietate. Generalul Rădescu a mai spus că l-a însărcinat pe ministrul Agriculturii să studieze problema despăgubirii convenite lui Malaxa pentru utilizarea de către guvern a fabricilor în perioada cât germanii au exercitat controlul și pe cea a condițiilor în care să îi fie redată. El a mai arătat că rușii confiscaseră un laminor de țevi care îi aparținea lui Malaxa, în ciuda condițiilor privind reparațiile de război, stabilite prin Armistițiu, și că se luase în considerare posibilitatea oferirii unei despăgubiri și în acest caz.

Rădescu a subliniat că, deși decretul prin care i s-a redat lui Malaxa fabricile și a fost despăgubit pentru utilizarea lor de către guvernul român s-a semnat după ce a fost înlăturat din fruntea guvernului, el era cel responsabil pentru inițierea lui. De asemenea, a subliniat că deși guvernul procomunist al lui Petru Groza se afla la putere la acea dată, nu avea un control complet și se păstra încă o spoială de democrație. Nu a putut explica de ce acel decret prevedea ca despăgubirile să-i fie acordate lui Malaxa în

valută. Generalul Rădescu a declarat că după întrevederea cu Malaxa, în decembrie 1944, nu l-a mai văzut până în 26 aprilie 1948. Totuși, mai multe episoade l-au convins că Malaxa era un opozant al comunismului.

Imagine dintr-o uzină a lui Malaxa

Când Rădescu a fost înălăturat ca prim-ministru, la 6 martie 1945 [de fapt, la 28 februarie], s-a refugiat la Legația britanică din București și a rămas acolo mai multe luni. În acea perioadă, Enăchescu, un prieten comun, l-a vizitat și i-a spus că Malaxa se oferea să îl ajute, în cazul în care Rădescu ar fi încercat să înlătore guvernul procomunist. Rădescu a declarat că exista posibilitatea organizării unei lovituri, pentru că românii încă îl sprijineau și doreau ca el să întreprindă o acțiune de înlăturare a guvernului procomunist. În decembrie 1947, Malaxa i-a trimis vorbă lui Rădescu că dorea să îi ajute pe Maniu și Mihalache, conducătorii țărăniști aflați în pușcărie, dacă Rădescu știa vreo modalitate prin care putea să o facă. După aceea, Malaxa a trimis un nou emisar la Rădescu și s-a oferit să îl sprijine până la capăt împotriva comuniștilor. Cu acel prilej, emisarul l-a rugat pe Rădescu să nu dezvăluie activitățile anticomuniste ale lui Malaxa atâta vreme cât Malaxa se temea pentru siguranța soției sale și a copilului, aflați în România. Generalul Rădescu a declarat că din moment ce soția și copilul lui Malaxa au fugit în Elveția, nu va mai păstra tăcerea în privința vederilor și activităților anticomuniste ale lui Malaxa.

Generalul Rădescu nu știe de ce i s-a permis lui Malaxa să părăsească România. [Acest paragraf este încercuit cu roșu.] El a declarat că, probabil, Malaxa a pretins că el nu se opune comuniștilor și a plătit o mare sumă de bani lui Bodnăraș, pentru a putea părăsi România. A explicat că Bodnăraș, cetățean rus, este ministru de Război și șeful poliției secrete din România și a asigurat că este bine plătit ori de câte ori cineva cu bani dorește să părăsească România. Domnul Rădescu a declarat că Malaxa a oferit, probabil, o sumă de bani membrilor Legației României din această țară, ca o măsură suplimentară de protecție pentru soția și copilul său. Rădescu a menționat că în ultima săptămână el a trimis, în mod voluntar, o declarație scrisă sub jurământ către Departamentul de Stat, argumentând că are nevoie de ajutorul lui Malaxa ca să elibereze România de controlul comunist.

Prin memorandumul din 10 mai 1948, De-

partamentul de Stat a înaintat, prin canalele de legătură cu acest Birou [FBI], copii a două texte privind: 1) grupurile românești de rezistență și 2) posibilitatea de a utiliza refugiați români în Forțele Armate ale Statelor Unite. Aceste materiale au fost furnizate unui oficial al Departamentului de Stat la 27 aprilie 1948, de către generalul Nicolae Rădescu, fostul prim-ministru român și un lider al opoziției române din exil. Departamentul de Stat a avertizat că copii ale acestor texte au fost, se pare, înaintate și generalului Wedemeyer [directorul Direcției Planuri și Operațiuni] la Departamentul Apărării, de către generalul Rădescu.

O copie a Documentului anexat I și alta a Documentului anexat II sunt incluse, [le vom publica în numerele următoare] pentru uzul dumneavoastră; ele vorbesc de la sine.

În acest sens, vă informăm că prin memorandumul datat 11 mai 1948, Agenția Centrală de Informații a furnizat acestui Birou informații care v-au fost aduse la cunoștință anterior. CIA arată că Malaxa îl finanțează în prezent pe generalul Rădescu, care încearcă să organizeze propria mișcare de rezistență, iar la rândul său, Rădescu sprijină cererea lui Malaxa de a obține o viză pentru Statele Unite. CIA informează că adepții ai lui Rădescu răspundesc zvonul că CIA a intervenit pe lângă Departamentul de Stat pentru a obține viza pentru Malaxa; în schimb, Malaxa va furniza lui Rădescu 1 000 000 dolari pentru a finanța mișcarea de rezistență.

CIA a declarat că această încercare de a implica Agenția în afacerile lui Malaxa și Rădescu este neîntemeiată și că Rădescu a propus ca CIA să transmită anumite fonduri, ce se ridică doar la câteva mii de dolari, la anumiți adepți ai lui din străinătate. CIA a precizat că, ținând cont de asocierea lui Rădescu cu Malaxa, propunerea lui a fost respinsă.

Pentru o evaluare suplimentară v-am atașat o copie a memorandumului adresat acestui Birou de către Agenția Centrală de Informații, datată 11 mai 1948. ■

(Va urma)

ZIDURI ȘI OAMENI DE ALTĂDATĂ

Casa Dr. Lupu, Bulevardul Dacia nr. 41

În perioada interbelică zona Bulevardului Dacia, din centrul Capitalei, era una dintre cele mai pitorești, sub aspectul locatarilor ei: intelectuali adevărați sau mimetici, familii bogate, dornice de o viață stilată... Poate că merită răgazul unor clipe de amintire.

AMELIA PAVEL

O atmosferă pașnică

Iată frumoasa casă în stilul german „Fachwerkhäuser“, îmbrăcată în boiserie brună, de lângă fosta Ambasadă chineză. Acolo a locuit un timp scriitorul și teologul Nicolae Steinhardt, împreună cu tatăl său, personaj pitoresc, nu o dată evocat de fiu. Era în anii ce au urmat multiplelor călătorii în Occident ale scriitorului, în plină agitație culturală pro-engleză, filosofică și politică în același timp. Scotea atunci *Revista burgheză* (de scurtă durată), consacrată meritelor clasei mijlocii înstărite; una din sursele de inspirație i-a fost romanul *Casa Buddenbrook*, de Thomas Mann, ale cărui personaje constituiau – pe atunci – pentru Nicolae Steinhardt niște modele-idol.

Din Bulevardul Dacia s-a mutat în strada Dr. Burgelea, într-unul din apartamentele imobilului aparținând familiei lui Mihai Antonescu, ulterior naționalizat și astăzi recuperat de unii membri ai familiei, aflați în străinătate. La acea vreme, Nicolae Steinhardt – Nicu – era prieten cu avocatul Charles Gruber, secretar al celebrului Wilhelm Filderman, deputat liberal și conducător al obștii evreiești interbelice din România.

Împreună cu Gruber – și el tobă de carte filosofică – și cu Manole Neumann, fervent adept al burgezismului doctrinar al lui Nicu, cei trei frecventau asiduu cercurile mondene intelectuale, multiculturale, cum se spune astăzi. Ortodoxiști ca Sandu Tudor, comuniști ca Bellu Zilber, ezoteriști suprarrealiști ca Marcel Avramescu, simpatizanți legionari ca Mihail Polihroniade și mulți alții, cu toții cultivau o atmosferă civilizată și pașnică. 1

Sinucidere din amor

Mergem puțin mai sus, pe bulevard; lângă Institutul Francez, o casă arătoasă cu două caturi: fosta casă Calmanovici, azi o instituție oarecare. În familia Calmanovici, personajul principal era doamna – domnul respectiv fiind un ins productiv, cu totul neutru. Doamna însă avea importante veleități culturale și mondene. Se îmbrăca la cele mai mari case de modă, de exemplu la Casa Paneth, fuma țigări cu portigaret foarte lung, ca în romanele lui Fitzgerald, avea o voce ușor răgușită, pe care o cultiva cu grijă; și purta, când veneau oaspeți, o pelerinuță de blană, ca actrițele din filmele americane ale epocii.

Familia Calmanovici nu avea copii, dar îi plăceau copiii, așa că la frecvențele *party-uri* pe care le organiza, dacă aveau loc ziua, chema și copiii invitaților. Locul era ideal pentru ei: scara dintre etaje constituia un spațiu de fugăreală. Invitația se încheia cu o tratație, întotdeauna într-o cameră separată, numai pentru copii. De fapt, un principiu de educație obișnuit atunci: copiii nu stăteau la un loc cu cei mari la petreceri, ca să nu asculte lucruri nepotrivite pentru vârsta lor. Precauțiune astăzi desigur greu credibilă! Alimentele erau și ele selecționate special pentru copii.

Printre prietenii și rudele – toate înstărite și optimiste – ale doamnei Calmanovici se aflau medici, negustori, bancheri, avocați, lume bine înrădăcinată în existență. Și totuși... Iată, o soră a doamnei Calmanovici, soția unui medic apreciat, se sinucide din amor!! Și nu la o vârstă fragedă. Evenimentul a provocat consternare în rândul obișnuințelor casei Calmanovici. Reuniunile s-au întrerupt, iar familia a plecat din țară.

Tot pe Bulevardul Dacia, la colțul cu strada Polonă, o frumoasă vilă, azi ambasadă orientală, era locuința unui consilier cultural german, descendent din familia lui Achim von Arnim, scriitorul romantic german de la începutul secolului XIX, și al soției sale, nu mai puțin celebra Bettine von Arnim.

Tradiția elaborării de basme și mituri rămăsese vie în familia Arnim. Scriitori și intelectuali amatori de literatură erau invitați la seri de lectură din literatura germană, într-o perioadă când la modă era mai ales literatura franceză, cea engleză și cea elvețiană de limbă franceză. La fel ca în întreaga societate a vremii (și cred că nu numai la noi), în lumea modernă, spiritul animator era doamna Arnim.

Însoțit, din prudență

Tot în cartierul Dacia, pe strada Dumbrava Roșie nr. 7, într-o casă arătoasă cu trei etaje, locuia Elly Roman, compozitorul de muzică ușoară. Foarte cultivat, posesor al unei enorme discotecii – asortată cu cele mai prețioase compoziții muzicale, de la Bach la Liszt, Chopin și la compozitorii români și străini contemporani –, Elly Roman era renumit și pentru revelațiile pe care le organiza la el acasă. După o reculegere

muzicală de înaltă clasă, urma masa festivă, cu delicateșele și răvașele de rigoare. Asistența: desigur, colegi de breaslă, dar și scriitori, critici, pe care-i delecta, la desert, cu improvizații pianistice. Totul se petrecea într-o atmosferă de rafinată sociabilitate, în care muzica „ușoară” devenea o componentă firească și prețioasă a culturii de rang înalt, și nu ca azi, pur și gălăgios divertisment.

Într-o zonă apropiată, pe strada fostă Gr. Cantacuzino, astăzi Jean Calderon, la nr. 48 și alături, se află două case identice, cu elemente de stil gotic, cu un singur etaj foarte înalt. Cea de la nr. 48 aparținea unei familii Lupescu, proprietar exigent și brutal la vorbă. Balconul era străjuit de trei plopi înalți, care permanent tremurau, cu frunzele bătute de vânt. În mijlocul casei, al holului de la etaj, se afla un glasvand, prin care ușor puteai cădea în holul domnului Lupescu, ceea ce mamei mele i s-a întâmplat chiar de două ori.

Erau atunci anii grei ai controverselor politice brutale în universități, între democrați și legionari. La cursuri nu se simțea mai nimic din toate acestea. Seminariile lui Tudor Vianu, ale lui Traian Herseni, orele lui Nae Ionescu, lectura liniștită, puțin monotonă, a cursului lui P.P. Negulescu (a cărui casă se învecina cu a noastră, pe aceeași stradă, la numărul 44) decurgeau normal. La ieșirea de la cursuri însă, seara, pe întuneric, figuri dezagreabile îi pândeau pe studenții cu nume cu rezonanță străină și îi insultau sau chiar mai rău.

Oricum, era prudent să fii însoțit, ceea ce făceam și eu, cu sprijinul eminentului student Iancu Guttman, mult apreciat de Tudor Vianu, dar în 1941, la rebeliune, executat în pădurea Jilava. Într-un an superior, frecvența atunci cursurile de filosofie Ionescu Gulian, în același timp violonist excelent. Venit de câteva ori la noi în vizită, nu știu prin ce intuiție ancestrală, mama susținea că „acest băiat este un comunist” și era de părere că vizitele lui sunt inoportune. În schimb, accepta cu plăcere vizitele lui Nicu Steinhardt, împreună cu care la acea dată îi citeam de zor pe Thomas Mann și pe Hermann Hesse.

N-am rămas însă mult timp în acea casă care pe mine mă încânta. Am ajuns curând în cu totul alt cartier, spre Calea Călărași, cu locuințe comode, desigur, dar fără patina aristocratică a celorlalte, aici evocate. ■

Opinii-Controverse

Domul din capitala germană

CARAGIALE LA BERLIN: EXIL VOLUNTAR SAU „MISIUNE SUB ACOPERIRE“?

GEORGETA ENE

Cum aminteam și în numărul trecut al revistei, am parcurs cu atenție cele două volume de corespondență ale marelui scriitor și am constatat că nu se poate răspunde cu exactitate la mai multe întrebări. Iată numai câteva dintre ele.

Ce l-a determinat pe Caragiale să renunțe în ultima clipă (noiembrie 1904) la stabilirea sa la Cluj, după ce afirmase că „rămăsese nestrămutat în hotărârea“ sa? Care este motivul *real* – niciodată dezvăluit de Caragiale – pentru care s-a stabilit în Germania, la Berlin, refuzând clima însoțită a Italiei, comorile arhitecturale ale Romei, pe care le prețuia atât de mult, sau binefacerile culturale ale „orașului lumină“? De ce apoi, nemulțumit de locuințele de la Berlin (a schimbat patru adrese în nici opt ani!) și de imposibilitatea de a găsi acolo o familie de români prieteni, nu s-a mutat la Leipzig, de pildă, unde locuia familia

Zarifopol? De ce l-a întâmpinat, în 1905, la Weimar pe ministrul P.P. Carp, știut fiind faptul că relațiile dintre dramaturg și junimiști, brutal întrerupte cu mulți ani în urmă, excludeau atari acte de curtoazie. De ce, „burghez tablietliu“, se deplasează – în cei nici opt ani de exil – de cel puțin 22 de ori la București (via Budapesta)? „Afacerile“ erau uneori doar un pretext pentru plecările nu o dată intempestive, cum de altfel mărturisește și fiica sa.

Un semn de întrebare ridică și relatarea lui Goga, potrivit căreia, în toamna lui 1904, deci foarte curând după instalarea – deocamdată

provizorie – la Berlin, la una dintre întrunirile studenților români, Caragiale și-a exprimat convingerea că „mântuirea românilor asuprași [a ardelenilor – G. E.] vine de la nord”.

Pe parcursul lecturii scrisorilor lui Caragiale, am căpătat convingerea că scriitorul lăsa adesea o marjă dezvăluirilor senzaționale – dar secrete –, accesibile doar unora dintre destinațari.

Mesaje încifrate

„Sunt lucruri care numai prin viu grai se pot trata. Vorba zboară, iar scrisul se târâște și tot târându-se se poate rătăci, prăpădi ș.c.l.”, scria dramaturgul unui „amic” în 1909. Poate și de aceea lectura repetată a câtorva scrisori ale lui Caragiale, nu ne-a putut spulbera senzația unei încifrări maxime a mesajului. „De câte ori scriu o scrisoare, aceea niciodată nu cuprinde vreo comunicare ce n-aș putea-o face în gura mare, dacă persoana depărtată a căreia îi scriu s-ar afla lângă mine. A! dacă aș scrie cuiva o comunicare, pe care n-aș vrea s-o aibă nimeni altul decât acela, atunci... atunci aș fi un prost”, mărturisește în 1900. În cheia acestor precepte caragiariene, am încercat – după abandonări și reluări succesive – decodificarea pasajelor ambigue din corespondență, prin coroborarea acestora cu evenimentele politice și sociale din epocă.

La foarte deseale sale apariții în mijlocul studenților din Berlin, München, Leipzig, Viena, Budapesta, Caragiale discuta cu aceștia nu numai literatură, ci și politică, problema națională fiind de interes constant. Chiar dacă el se exprimase undeva că Liga Culturală trebuia depolitizată, este aproape sigur că era nevoit să-și construiască alocuțiunile în așa fel încât să abată atenția organelor maghiare în drept de la motivul real al participării sale

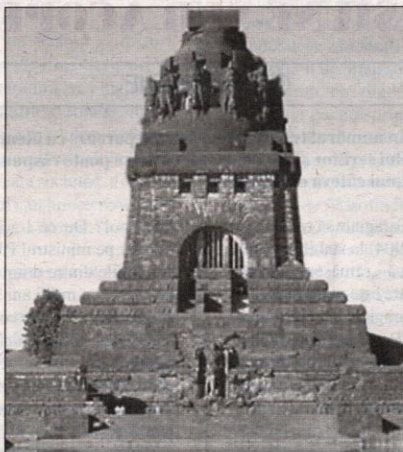
la întrunirile societății culturale, ale cărei scopuri politice – inițial subsidiare – deveniseră tot mai evidente după mișcarea memorandistă. După cum aserțiunea sa poate fi și o invitație (și imputație) directă pentru unii politicieni liberali (în special D.A. Sturdza) de a-și abandona imixtiunile – dovedite ulterior malefice – în sânul mișcării naționale a românilor ardeleni.

Deși expatriat, Caragiale era la curent cu activitatea unui cerc restrâns de politicieni (Take Ionescu, P.P. Carp) din jurul lui Carol I, care, în virtutea prerogativelor oferite de calitatea României de partener în Tripla Alianță, urmărea captarea bunăvoinței împăratului german în favoarea „revizuirii politicii maghiare față de românii transilvăneni”. Vizita lui P.P. Carp din decembrie 1905 în Germania (când scriitorul îl și contactase pe ministru la Weimar) se înscrisu, poate, ca o etapă în vederea realizării unui proiect de interes național.

Trei scrisori către Paul Zarifopol și Alceu Urechia comentau – în ton comic – insuccesul social-democraților germani la alegerile pentru Reichstag. Credem că nu se poate ignora faptul că aceștia erau în favoarea luptei de emancipare a minorităților din monarhia austro-ungară. De altfel, liderul lor, August Babel, se pronunțase explicit în acest sens într-o scrisoare din 1905, difuzată în limbile română, maghiară și

germană, în aproape 300 000 de exemplare.

Victoria social-democraților în alegeri ar fi condus, implicit, la crearea – în rândul parlamentarilor germani și a opiniei publice – a unui curent de opinie favorabil luptei naționale a românilor transilvăneni, consolidând astfel bunăvoința – poate nu îndejuns de fermă – a împăratului Wilhelm II într-o chestiune vitală pentru neamul românesc. Din această perspectivă, interesul manifestat de Cara-

Un simbol al orașului Leipzig, monumentul Bătăliei Națiunilor, ridicat în amintirea confruntării din 1813 dintre Napoleon și coaliția ruso-prusaco-austriacă

giale pentru căderea socialiștilor germani în alegeri capătă o altă semnificație, iar tonul cu care relatează evenimentul este mai degrabă un mod propriu de „a face haz de necaz”. El ține de maniera lui proprie de a glosa – în zeflema – despre cele mai diverse subiecte. Interesantă, după părerea noastră, este referirea *repetată* la subiect, fapt ce poate demonstra importanța deosebită pe care i-o acorda scriitorul.

Pe teatrul de operații

Într-o scrisoare din 17 iulie 1909, Caragiale se arată foarte impacientat de zvonurile care circulau în presa germană în legătură cu un incident petrecut în gara Sinaia, cu ocazia vizitei în România a arhiducelui Franz-Ferdinand. De aceea, îl roagă pe Zarifopol să-i relateze adevărul: „....Ce știi despre ofensarea unui drapel maghiar la Sinaia, în timpul vizitei Arhiducelui sau mai înainte? Ce a fost în realitate? Unde și cum s-a petrecut lucrul? Rogute, comunică-mi toate amănuntele de care poți dispune: *am neapărată și urgentă nevoie să fiu cât mai amplu și mai fidel informat* [subl. ns].”

Desigur, nu este prima oară când dramaturgul solicită știri politice din țară, dar parcă niciodată cu acest ton imperativ, ca și cum întâmplarea va fi avut pentru sine – care în acel moment se afla în vacanță la Marea Baltică – o importanță capitală sau eventuale consecințe nefavorabile.

Răspunsul lui Zarifopol, spiritual, detaliat, al unui om – poate și el în aparență – detașat, dezinteresat cu totul de subiectul în discuție, era de natură să-l liniștească pe scriitor. Însă câteva fraze conduc și aici spre o conotație subtilă,

ambiguă: „....Altfel, altețele lor au petrecut neturburați pe pământul frumoasei noastre patrii și îndrăznesc a crede că n-au petrecut rău [...] *Foarte nesărată* mi s-a părut ideea Arhiducelui de a primi în audiență Scurți, Popovicești și alți martiri de acest soi. D-ta ce zici?”

Reținem, în treacăt, coincidența prezenței lui Zarifopol la Sinaia, în chjar zilele vizitei înaltului oaspete vienez. Amintim însă că, dacă Zarifopol ar fi confirmat zvonurile din presa germană, incidentul respectiv ar fi putut conduce la periclitarea eforturilor Partidului Național Român din Transilvania de contactare a unor personalități politice maghiare (precum primul ministru Weckerle Sandor sau președintele Parlamentului, Gyula Just) dispuse, sub presiunea evenimentelor, la un dialog cu românii din monarhia bicefală. La fel, prin poziția pe care ar fi adoptat-o arhiducele, se putea deconspira simpatia acestuia față de români. În dorința de a submina un eventual pretendent la tronul Austro-Ungariei, provenit din rândurile nobilimii maghiare, arhiducele întreținea, prin cancelaria sa de la Belvedere, un dialog secret cu reprezentanții naționalităților. Unul dintre

aceștia era Al. Vaida-Voevod, care-și semna rapoartele secrete către Broch, omul de încredere al lui Franz-Ferdinand, cu numele conspirative „Dacus” și apoi „Fidus”.

Oricum, arhiducele avea intenții sincere de ameliorare a soartei minorităților din imperiu, problemă care a făcut, de altfel, și obiectul unor întâlniri neoficiale dintre el și Wilhelm II, a cărui protecție dorea să și-o atragă. Chiar îndepărtarea unor demnitari a căror atitudine pro-maghiară era prea bine cunoscută i se datora tot moștenitorului de

Cella Delavrancea, Luca, fiul scriitorului, și Ecaterina I. Caragiale la Berlin, 1912

drept al tronului Austro-Ungariei. Iată o mărturie a lui Vaida în acest sens, făcută lui G. Moroianu, atașatul comercial al României la Viena și Berlin: „De ce se zvonește că Schönerich are să plece? Cari sunt cauzele pentru care va pleca? Cine a exagerat prin stăruințe neobosite de ani de zile demiterea lui? Nu pentru protejarea maghiarilor și jertfirea noastră pleacă Schönerich? [...] Omul nostru – fii sigur – deocamdată se ține bine și din Sinaia s-a reîntors extaziat. Șeful tău știe ce au hotărât acolo. Întreabă-l. Nu contra noastră, ci ajutorul nostru a fost pactat.“

Al. Vaida-Voevod, cu care dramaturgul s-a aflat în excelente raporturi, vizitându-l de mai multe ori la Karlsbad, fusese desemnat de grupul parlamentar al naționalităților să prezinte moștenitorului tronului revendicările politice ale românilor, sârbilor și slovacilor. Parcă la curent cu această misiune (și cu cealaltă, secretă) a fruntașului ardelean, Zarifopol găsește oportunitate audiența altor persoane la arhiduce. Acel „d-ta ce zici?“ presupune un perfect acord de vederi între cei doi corespondenți și este, totodată, un mijloc ingenios de a-l informa, din nou sub aparența detașării față de problema în cauză, pe scriitorul aflat atât de departe de „teatrul operațiunilor“, într-o problemă, poate, de ordin personal.

Cod telegrafic

Să urmărim și conținutul unei scrisori adresate de Caragiale lui Gherea, scrisă la 8 februarie, fără mențiunea anului, pe hârtie cu antetul hotelului „Jägerhorn“ din Budapesta: „Amicii mei, am sosit. Plec diseară spre casă. Aș dori să vă văd ca să vă comunic ceva, însă nu mă pot mișca de la locul de unde vă scriu. Stau aici de la 11 1/2 până la 3 1/2. După aceea trebuie să merg un ceas la o afacere și apoi iar să mă-ntorc aici, unde stau până la 6 fără un

sfert, când plec la gară (West). Așadar, vă rog, faceți rost să veniți voi încoace. Răspundeți când să vă aștept. Sunt ori în *cafenea* ori în *birt*. Cu frățescă dragoste, al vostru, Caragiale.“

Nu „afacerea“, căreia îi afecta o oră (probabil, cumpărături pentru familie), trebuie să dea de gândit, ci motivul „auto-consemnării“ scriitorului la hotelul budapestan, recunoscut loc de întâlnire al membrilor P.N.R. Cum nu există o altă scrisoare către alt destinatar expediată într-o zi de 8 februarie între 1905-1912 și cum nici nu câteva zile înainte de această dată

nu i s-a semnalat prezența în România, de unde la întoarcere s-ar fi oprit sigur la Budapesta, înseamnă că dramaturgul a întreprins acolo o vizită fulger. De ce?

Înclinăm să credem că scriitorul aștepta și de această dată – și tot într-un local public – un *mesager*, de la care avea să primească sau căruia avea să-i transmită date importante și strict secrete. Altfel, prezența sa acolo și între ore ce par dinainte convenite cu acea persoană nu avea nici un temei, din moment ce dorul față de bunul său prieten, atât de emoționant afirmat deseori în scrisori, l-ar fi determinat fie să se instaleze la același hotel cu Gherea și cu Fanny Zarifopol, fie să fie el acela care să le facă vizita.

Să mai consemnăm și faptul că hotelul „Jägerhorn“ din Budapesta era locul preferat de întâlnire a fruntașilor ardeleni și că dramaturgul l-a frecventat deseori; astfel, *acolo*, în 1911, după mărturisirea unui contemporan, fost președinte al Societății Petru Maior, Caragiale „discuta, pertracta cu aleșii națiunii“; tot *acolo* îi va adresa mulțumirile sale lui Teodor Mihail, ca răspuns la telegrama de felicitare pe care președintele P.N.R. i-o trimisese cu ocazia aniversării a 60 de ani. Și tot *acolo*, păstrând tradiția, se va instala, în 1918, „cartierul general al fruntașilor români“.

Dictate de aversiunea dramaturgului față de festivitățile jubiliare din 1912, la care s-a eschivat să participe, iată câteva rânduri trimise de

Take Ionescu

Caragiale lui Vlahuță: „Spune-mi dacă s-au stins paiele mucedu, ca să știu când pot veni fără primejdie de vreo pârlăală. Nu vrei să aflu [știe] nimini de sosirea mea. Mie cele întâmplute zilele trecute mi-au făcut adevărată groază. Astfel [când] în orice telegramă primești, să știi că: trimit înseamnă sosesc

negreșit = cu Aradul de 11.45 a.m.

sigur = prin Vârciorova, cu trenul accelerat de la amiază

neapărat = prin Vârciorova, cu expresul de 6.36, seara.

Dacă s-ar putea, ia pe socoteala mea un automobil și vino [de] mă încarcă [ia] de la Chitila, să nu mă mai treacă la raportul poliției în gara de București. [Eu] în caz că se poate depeșează [telegrafiază]. În toate cazurile, mă cobor din vagonul de paturi.”

După cum lesne se observă, aici este vorba despre stabilirea unui cod de corespondență, necesar mai ales pentru telegramele care puteau fi interceptate. O indicație în acest sens, fiind vorba despre cenzura serviciilor secrete maghiare, am întâlnit-o în corespondența dintre St. Periețeanu-Buzău, cenzor al Ligii Culturale, și G. Moroianu, președintele filialei din Paris a aceleiași societăți, ambii implicați puternic în lupta pentru afirmarea națională a românilor ardeleni, alături, printre alții, de A.C. Popovici și Al. Vaida-Voevod: „Ar fi bine să facem un *vocabular* ca să ne înțelegem telegrafic, căci ne interceptează și ne strică telegramele ca să nu putem să ne folosim de ele.”

Și în această scrisoare – din 1893 – este vorba despre folosirea unui cod foarte simplu, la fel ca acela pe care-l va propune Caragiale în 1912 lui Vlahuță. Un cod care să mascheze implicarea sa în lupta împotriva politicii de deznationalizare a românilor, practică de guvernării maghiari. Dramaturgul se apropie mult de frunzașii ardeleni, în special de A.C. Popovici, militant tenace pe acest front; la

sugestia și cu ajutorul acestuia, materializat în transmiterea unor date și fapte mai puțin cunoscute, publică broșura *Culisele chestiunii naționale*, în care, cu talent, dar și cu un curaj extraordinar (deoarece preia asupra-și – pentru a-i proteja pe frunzașii ardeleni – eventualele consecințe punitive care au și apărut ulterior, de altfel), dezavuează imixtiunile politicianiste ale lui D.A. Sturdza și ale acoliților săi, nefaste lupte de emancipare a românilor din Transilvania.

Nu știm dacă ciorna scrisorii către Vlahuță a ajuns în cele din urmă la destinatar și

nici cum va fi arătat redactarea ei finală. Oricum, chiar și *intenția*

de a-l consulta pe Vlahuță cu privire la posibilitatea intrării incognito în țară (excludem ideea ocultării organelor vamale din rațiuni...

mercantile!), ne permite să apreciem că drama-turgul va fi fost, indiscutabil, în cunoștință de cauză cu acest procedeu și poate chiar el însuși îl mai folosisse: *altădată* (când? în ce scop? de câte ori?) și *altundeva* (la Viena? la Budapesta? în alt oraș?).

Fuse Caragiale nevoit vreodată să recurgă la acest

procedeu din necesitatea de a masca față de autoritățile maghiare

frecvența unor vizite ce puteau fi

considerate suspecte, în absența unei motivații ferme, ca deplasările în interes de afaceri, de pildă?

Dacă admitem posibilitatea intrării lui Caragiale incognito în București, Budapesta, Viena (poate și în altă parte?), înseamnă că numărul călătoriilor sale este cu mult mai mare decât cel pe care l-am putut stabili pe baza corespondenței, fiind vorba despre o adevărată „navetă” între Berlin și București (via Budapesta sau Viena). Numai o rațiune superioară l-ar fi putut determina pe scriitorul sexagenar și cu o sănătate deloc înfloritoare să se expună, astfel, unui surmenaj fizic cu consecințe nebanuite. ■

(Va urma)

Alexandrina G. Burelly, înainte de căsătoria cu Caragiale

Monumentul – tradiție și viitor

MIRCEA D. MATEI

Ajunși la a treia ediție, reuniunea cu acest titlu s-a desfășurat între 20-23 septembrie 2001, la Iași și Lacul Roșu. Ca și la precedentele două ediții, s-au făcut, din plin, simțite inițiativa, entuziasmul, precum și remarcabila capacitate organizatorică ale inimoasei truditore a „Muzeului Unirii” din Iași, doamna Aurica Ichim, căreia nu face plăcere să îi recunoaștem meritul de a-i fi aparținut ideea organizării, în urmă cu doi ani, a acestui simpozion. În timpul deplasării de la Iași la Lacul Roșu, participanții au vizitat mănăstirea Probota și orașul Baia, unde se desfășoară ample lucrări de restaurare. Expunerile arheologilor și ale șefului proiectului de restaurare (arh. Virgil Polizu) i-au provocat pe participanți la puncte de vedere critice, referitoare la tehnicile de lucru, la maniera de abordare a fiecărei etape a procesului de restaurare, atât a monumentelor, cât și a picturii care le împodobește (datare, conservare, restaurare etc.).

Cele peste 30 de comunicări au abordat o paletă tematică extrem de bogată. În plus, pentru prima dată în decursul celor trei ediții, nu au lipsit sugestiile privind introducerea unor monumente (considerate, nu tocmai îndreptățite, doar de interes regional) într-un circuit turistic statornic.

Chiar dacă, la prima vedere, aride și, în consecință, adreșându-se unui număr restrâns de participanți, comunicările despre tehnici de tratare a zidurilor – în vederea consolidării lor – au fost primite cu mare interes. Îndeosebi tehnica injectării, în vederea conservării zidărilor istorice, a provocat numeroase intervenții, uneori vehemente. Bună parte a inginerilor și arhitecților prezenți au rezerve în ceea ce o privește.

Un alt aspect discutat: raportul dintre cercetarea arheologică și restaurarea monumentelor istorice. Arheologii, arhitecții și inginerii s-au exprimat pentru utilitatea datelor oferite de arheologie, în întocmirea

proiectului de consolidare și restaurare a monumentului istoric.

Modul cum trebuie să se desfășoare cercetările arheologice în interiorul monumentelor de cult, care găzduiesc morminte medievale, a trezit o discuție separată, care trebuie continuată cu o altă ocazie. Pornindu-se de la experiența cercetărilor efectuate în mai multe biserici de valoare și notorietate (Voronet, Rădăuți, Mirăuți, Probota ș.a.), s-au conturat două poziții: în timp ce arheologii susțin necesitatea cercetării exhaustive a interiorului bisericilor – dat fiind faptul că, o dată încheiate lucrările de restaurare, devine imposibilă reluarea cercetării mormintelor din zonele rămase necunoscute –, unii dintre arhitecții restauratori (invocând, pe drept cuvânt, necesitatea asigurării stabilității monumentului în restaurare) au manifestat serioase rezerve față de poziția arheologilor.

Dar chiar dacă nu s-a ajuns, încă, la un acord deplin, privind obligativitatea cercetării ex-

haustive a interiorului bisericilor aflate în restaurare, nu a fost contestată nici poziția științifică a arheologilor, potrivit căreia, în cazul neefectuării unei cercetări exhaustive a interioarelor unor astfel de biserici, există riscul potențial al pierderii definitive a unor complexe funerare, de o valoare greu de bănuat.

În concluzie (ceea ce trebuie considerat un real câștig științific), datele problemei s-au restrâns la următoarea formulare: *nu dacă este necesară cercetarea arheologică în interiorul unei biserici, ci cât și în ce condiții de securitate a monumentului trebuie să se extindă cercetarea respectivă.*

Tematica ediției a treia a simpozionului „Monumentul – trecut și viitor” – organizat sub auspiciile Ministerului Culturii și Cultelor, Complexului Muzeal Național „Moldova”, Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Primăriei Iași și U.N.R.M.I. – a fost mult mai amplă. Ea va fi fructificată în practica cercetătorilor prezenți. ■

Am primit la redacție din partea doamnei Floriana Filip, președintă a Centrului pentru Dialog Interdisciplinar, un e-mail prin care ne anunță că în perioada 16-18 mai 2002 va avea loc la Cracovia, în Polonia, *Conferința europeană privind cercetarea în domeniul protejării, conservării și dezvoltării moștenirii culturale*. Informația completă despre această manifestare poate fi obținută la adresa www.heritage.ceti.pl

Taxa de participare este de 150 euro, plătită până la 29 martie 2002, și de 200 euro, după această dată. Cheltuielile de transport și cazare revin fiecărui participant. Pentru studenți, taxa de participare este de 50 euro și trebuie plătită până la 29 martie 2002.

Cei interesați să participe sunt rugați să ia legătura cu doamna Floriana Filip, e-mail: floriana.filip@cdi.pub.ro, telefon acasă: 01/610.58.59; 090.043.373, 410.04.00/320 sau 410.45.42/320. Adresa: Intr. Grigore Alexandrescu nr. 10, sector 1, București.

Revista noastră a atras în repetate rânduri atenția asupra situației dramatice a multor monumente istorice de pe cuprinsul țării. Între ele se află și excepționala rezervatie arheologică de la Histria. Despre pericolele ce o amenință, presa din anul trecut a vorbit în mai multe rânduri. Pe lângă cauzele favorizante care au fost menționate – o legislație insuficientă, lipsă de interes a autorităților locale –, trebuie să mai subliniem încă una: dezinteresul opiniei publice, altfel spus, al fiecăruia dintre noi, pentru asemenea mărturii din trecut. Poate că dacă le vom cunoaște mai bine istoria, vom putea înțelege mai ușor câtă nevoie avem să le păstrăm și pentru generațiile viitoare.

Articolul de față îl introduce pe cititor într-unul din cele mai semnificative momente ale creștinismului românesc, ale cărui începuturi sunt strâns legate tocmai de viața Histriei.

HISTRIA: DE LA ECCLESIA LA EPISCOPAT

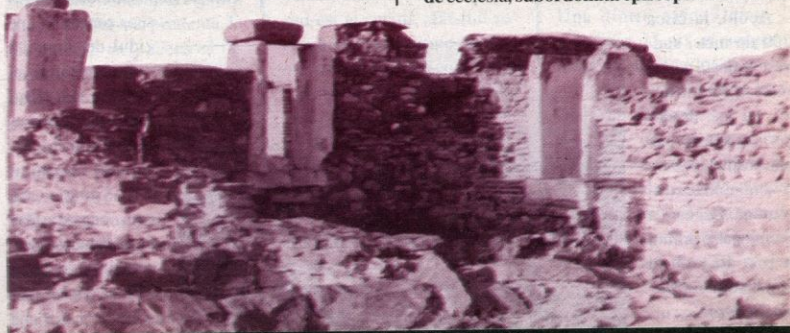
Dr. ALEXANDRU SUCEVEANU

Spre deosebire de alte centre urbane dobrogene, Histria nu ne-a oferit, până în prezent, dovezi ale răspândirii religiei creștine înainte de edictul de toleranță al lui Constantin cel Mare din 313 sau de Conciliul de la Niceea din 325, care a pus bazele dogmatice și canonice ale ortodoxismului. Aceasta nu înseamnă însă că la Histria nu va fi existat o comunitate creștină oricât de firavă, căci altfel nu s-ar putea explica răspândirea pe care a avut-o noua credință încă din primele decenii ale secolului IV.

Cel mai vechi lăcaș creștin histrian ar putea fi chiar acela identificat sub marea basilică episcopală, mai exact sub nava de nord a acesteia. Descoperirea, constând, deocamdată, doar din absida (altarul) ace-

tea, a fost semnalată de colegul Octavian Bounegru de la Iași, care a propus ca dată de construire a monumentului anii ce au urmat seriei de edicte imperiale din 378-379, prin care Theodosius cel Mare (379-395) a proclamat creștinismul unica religie oficială a imperiului.

Datarea este plauzibilă, dar are toate șansele să fie și mai bine precizată prin cercetarea pe care o va întreprinde arheologul Costin Băjenaru, urmărind scoaterea la lumină a întregului monument. Oricum, judecând după deschiderea absidei, ca și după amplasarea edificiului în chiar centrul cetății romane târzii, s-ar fi putut ca el să aibă proporții impunătoare, chiar dacă statutul bisericii histriene de atunci nu va fi fost decât acela de ecclesia, subordonată episcopiei de Tomis.

Histria: termele din secolele II-IV d.Chr.

Dincolo de ziduri și „pe zid”

Nici un alt monument de cult creștin histrian nu prezintă însă elemente certe de datare atât de timpurie. Teoretic, basilica putea fi construită îndată după edictul din 313 sau măcar după Conciliul de la Niceea, pentru că a urmat marea invazie gotă din 378, când întreaga Dobrogea a fost pustiită. O nouă perioadă de înflorire a avut loc în timpul lui Theodosius cel Mare și al fiilor săi Arcadius și Honorius, chiar dacă sub cei doi ultimi împărați lua sfârșit unitatea teritorială a imperiului.

În partea răsăriteană, restaurarea generală a imperiului, începută sub Anastasius (491-518) și continuată sub Iustin I (518-527), dar mai ales sub Iustinian I (527-565), avea să-și arate roadele și la Histria. Prima și cea mai spectaculoasă consecință a acestei renașteri o constituie extinderea locuirii extramurane până la limitele cetății romane timpurii, peste necropola din secolele IV-V.

Acolo, la circa 200 de metri sud-vest de unica poartă mare a cetății târzii, au fost descoperite resturile unei alte basilici, pe care o vom numi extramurană. Cel care a menționat-o primul a fost Raymund Netzhammer (*Magazin istoric*, nr. 2/1988); ulterior a

cercetat-o Emilian Popescu și mai apoi Nubar Hampartumian. Pornind de la faptul că basilica respectivă taie unele morminte din secolele IV-V, Nubar Hampartumian are meritul de a fi stabilit existența a două necropole: una din secolele IV-V și o alta din secolele VI-VII.

În acest fel, mormântul cu inventar de aur aflat la est de absidă și în chiar axa acesteia (aparținând poate unei ilustre creștine histriene din prima jumătate a secolului VI) ar putea să dateze și momentul de construire a basilicii. Aceasta măsoară 28 x 14 metri și a fost zidită din piatră de șist legată cu pământ. Se compune dintr-un *naos* (spațiul principal) cu trei nave, cu o anexă absidată la nord-est și alte trei, inegale ca dimensiuni, la sud. Ținând seama de datele de care dispunem, se poate afirma că, încă de la ridicarea ei, basilica i-a deservit pe credincioșii din cartierul extramuran și abia ulterior, după extinderea celei de a doua necropole (secolele VI-VII), ea a devenit o biserică de cimitir.

Cercetările efectuate anul trecut de către arheologul münchenez Karl von der Lohe și cercetătoarea clujeană Viorica Rusu-Bolindeț au scos la lumină configurația reală a monumentului și au evidențiat nu doar existența unor noi încăperi, ci și a măcar două, dacă nu chiar trei faze de funcționare a basilicii. O concluzie nu se putea trage însă, decât după stabilirea cronologiei celor 87 de morminte găsite până în prezent și după ce această cronologie va fi corelată în mod convingător cu diferitele faze ale basilicii.

O altă biserică, aflată în colțul de sud-est al cetății romane târzii, a fost descoperită de Vasile Pârvan, cu prilejul reluării săpăturilor, după primul război mondial. Ea măsoară cca 25 x 12 m, fiind construită din piatră de șist legată cu mortar. În dreptul absidei se află un elegant podium (*bema*), naosul cu trei nave, iar la vest s-ar putea identifica un eventual *narthex* (coridor de trecere).

Pornind de la afirmația lui Pârvan, după care basilica fusese construită „pe zidul de incintă”, unii cercetători au dat-o ca fiind foarte târzie, eventual chiar la începutul secolului VII. Situația, așa cum ne apare astăzi, după reluarea cercetărilor de către Mircea Victor Angelescu și Adriana Panaite, este în

Cartierul rezidențial

realitate mult mai complicată. Imediat la sud de basilică, prima fază a incintei romane târzii (aşa-numita fază A), a fost „îmbrăcată” de faza B a aceleiaşi incinte, cea care adăuga cetăţii aşa-numitul cartier economic.

Din cercetările de până acum ştim că faza A datează din a doua jumătate a secolului III, în timp ce faza B ar data de la începutul secolului IV. În măsura în care este exclusă o corelare a basilicii cu faza A a incintei târzii, s-ar putea ca edificiul respectiv să fi folosit ca zid de sud paramental interior din faza B a aceleiaşi incinte, dacă nu este vorba despre o reparaţie mai târzie a acestei faze.

Basilici intramurane

Păstrând şansa de a fi una din cele mai vechi basilici creştine de la Histria (poate chiar anterioară celei din centrul cetăţii), concluzia cea mai prudentă, la ora actuală, ar fi aceea că începutul secolului IV reprezintă doar un *terminus post quem* pentru construcţia sa, fără a se exclude o datare mai târzie, eventual chiar în secolul VI, perioadă în care ea trebuie să fi funcţionat oricum.

O altă biserică se află în piaţa mare a oraşului târziu, piaţă amplasată în dreptul uneiaşi porţi mari a acestuia. Datată de descoperitorul ei, Grigore

Basilica episcopală

Florescu, în secolul VI, basilica a fost construită din piatră de şist legată cu mortar şi are dimensiunile de 21 x 12,5 m; are o absidă (în care se afla unica, până de curând, criptă a vreunei basilici histriene, indiciu al unui eventual cult martiric), un naos cu trei nave şi un mic narthex.

Cercetarea pe care am întreprins-o în 1994, împreună cu colegii Liana Oţa şi Mircea Victor Angelescu, în vederea restaurării străzii care străbate spaţiul viitoarei pieţe mari, confirmă, indirect, datarea amintită. Tot ce se poate afirma în acest moment este că, asemenea basilicii din colţul de sud-est al cetăţii, sfârşitul secolului IV constituie un *terminus post quem* şi pentru construcţia acestei basilici, care va fi funcţionat oricum în secolul VI.

Oricât de vechi vor fi fost aceste basilici, ele nu puteau avea, decât statutul de simple *ecclesiae*, subordonate episcopului de Tomis. Marele reviriment al creştinismului histrian a avut loc la începutul secolului VI, trei dintre basi-

licile descrise mai sus având asigurată funcţionarea pe tot parcursul acestui secol. În schimb, basilica din centrul oraşului a fost suprapusă – odată cu ridicarea Histriei la rang de episcopat – de marea biserică episcopală. Înainte de a prezenta acest edificiu, să zăbo-

vim o clipă asupra unei mici capele, aflate într-una din somptuoasele case din cartierul rezidenţial denumit convenţional *Domus*.

Respectivul cartier a fost cercetat de la începutul anilor '50 până către sfârşitul anilor '60 ai veacului trecut de o echipă formată din Iorgu Stoian, Emilian Popescu şi Mihai Sâmpetru. Concluzia acestor cercetări a fost că cele trei mari case scoase la lumină până în prezent (cercetarea celei de-a patra este şi ea încheiată, urmând să vadă curând lumina tiparului sub semnăturile lui Octavian Bounegru şi Virgil Lungu) datează din secolul VI. Una dintre case, *Domus 2* (cca 28 x 23 m) se compune dintr-un larg coridor de acces, urmat la sud de o curte interioară cu coloane.

La vest de această axă centrală se află patru încăperi, iar la est capela, urmată de alte două încăperi. Capela este de fapt o mică sală (10 x 6 m) cu absida la est (în care se pot recunoaşte elementele unui *synthronos*), cu o anexă la sud.

Existența acestor capete a generat o serie de ipoteze cu privire la destinația întregii clădiri, începând cu aceea de locuință a unui înalt magistrat local, fervent practicant al religiei creștine, și continuând cu aceea de locuință a unui înalt prelat; în fine, că ar fi vorba despre o mănăstire.

Orice ipoteză am lua în considerare, este sigur că ea ne apropie de o a patra, aparținând lui Octavian Bounegru, potrivit căreia toate cele patru sumptuoase locuințe aparțineau centrului episcopal (*episcopium*) histrian. Ajuns în fruntea ierarhiei Histriei, era normal (fenomen general în tot imperiul) ca episcopul local să-și construiască un adevărat cartier general, semnificând centrul oficial, administrativ, militar și, desigur, religios al orașului.

Marea biserică episcopală

Cea mai evidentă dovadă a ridicării Histriei la rang de episcopat o constituie basilica din centrul orașului târziu, una dintre cele mai impunătoare construcții de acest gen din întreaga Peninsulă Balcanică. Flancat la nord și sud de două dintre cele mai importante artere rutiere, accesul în marea biserică se făcea prin strada de la vest, mai veche, ultima ei re-

Atrium-ul Bisericii episcopale

parație datând probabil din secolul IV.

Această împrejurare va fi determinat o ușoară asimetrie a părții de vest a bisericii, care se compune dintr-un portic monumental, o curte interioară (*atrium*), flancată la nord și la sud de două încăperi anexă. În atrium exista un nou portic, în centrul căruia a fost identificată, ca de obicei, o fântână. Trei rânduri de trepte permiteau accesul din atrium în narthex, rezervat, cum se știe, catehumenilor (adulții pregătiți pentru primirea botezului).

Prin alte trei intrări, se permitea accesul credincioșilor în naosul cu trei nave, numai cea centrală (ca și narthexul) fiind pavată cu dale mari de calcar. În extremitatea estică a navei centrale, în chiar axa absidei, a fost identificată urma unui amvon, după care, către est, urmează un *transept*, în mijlocul căruia tronează un impunător podium (*bema*), flancat de pilaștri asemănători celor din navele naosului. În centrul bemei, a fost descoperită recent o criptă, care nu

va fi fost accesibilă decât în prima fază de funcționare a bisericii.

Edificiul se încheie cu o amplă absidă, pentagonală la exterior, flancată, la nord și sud, de alte două anexe, inițial mai mici și sensibil mărite în a doua fază de existență a ba-

silicii. Nu putem încă preciza rostul exact al precăriei din cele patru anexe – două la vest, două la est –, dar este sigur că încăperi precum *diaconicon*-ul, *prothesis*-ul, *pastoforium*-ul și, desigur, indispensabilul *baptisterium*, nu puteau lipsi din acest monumental edificiu ecclesiastic. Nu puteau lipsi și unele morminte din jurul său, aparținând probabil unei necropole episcopale. Însumându-i toate componentele, basilica măsoară 58 m în lungime, lățimea transeptului avea 28 m, iar cea a naosului, narthexului și a atriumului câte 18 m.

Cu aceste dimensiuni și cu această configurație, basilica histriană își găsește analogii în marile biserici de secol VI de la Philippi (Grecia) și de la Târlău (Grad (Iugoslavia)). Prototipul acestor biserici pare să fi fost catedrala Sfântului Ioan de la Efes (Turcia), construită în timpul domniei lui Iustinian I de genialul arhitect Isidorus, cel care a conceput și bine cunoscuta catedrală Sfânta Sofia din Constantinopol.

Să precizăm și faptul că primele monede găsite pe nivelul primei faze a basilicii histriene datează din vremea aceluiași împărat. Chiar dacă ridicarea Histriei la rang de episcopat a avut loc, foarte probabil, în vremea împăratului Anastasius – prin țiglele care-i poartă numele, avem dovada unei intense activități constructive acolo –, s-ar părea că edificarea marii basilici datează doar din timpul lui Iustinian.

Monumentul a fost grav avariat de raidul distrugător al cutrigurilor (populație înrudită cu hunii) din anul 559, căruia i-au căzut pradă numeroase cetăți dobrogene (Dinogetia, Halmyris, Tro-paeum Traiani). Refacerea sa în ultimii ani de domnie a lui Iustinian a marcat chiar o amplificare. Interesant ne apare faptul că pe nivelul acestui al doilea moment – datat cu monede din a doua jumătate a secolului VI – apar unele piese arhitectonice nefinisate, de unde posibilă concluzie că unei distrugerii – de datat, ca în toată Dobrogea, în anii 586-587 – i-a urmat o alta, probabil în anul 602, când se presupune că ar fi căzut întregul sistem defensiv dobrogian. Oricum, marea basilică histriană a încetat definitiv să funcționeze din acel moment.

Istoria ulterioară a monumentului pe care – împreună cu colegii mei – îl cercetez de 20 de ani ne-a oferit posibilitatea să urmărim declinul lent al Histriei, de la faza monumentală – reprezentată de basilica episcopală – la cea urbană – cu străzi și locuințe de suprafață, dar cu centrul basilicii rămas în ruină, doar anumite încăperi continuând a fi folosite – și, în fine, la cea efectiv rurală – fără străzi, cu ziduri de locuințe fără fundație sau chiar cu bordeie – care a și fost curând abandonată de ultimii ei locuitori.

Basilica pare să fi funcționat doar trei sferturi de veac (cca 527-602), dar etalează o superbă decorație de marmură, făcându-ne să ne întrebăm dacă portul Histriei – pe care unii istorici s-au grăbit să-l „închidă” prea devreme – nu funcționa încă în acea vreme. Revenind la decorație, semnalăm în primul rând superbele ancadrame ale intrărilor dinspre portic în atrium, toate cele trei *arhitrave* purtând, în funcție

de dimensiunile acestora, semnul crucii, apoi numeroasele coloane, care, fiind de diferite dimensiuni, ar fi putut – cum ne-a atras atenția academicianul Ion Barnea, căruia îi datorăm și alte sugestii – marca existența unui etaj, fie și numai al navei centrale și desigur al bemei.

În fine, se impune atenției impresionanta serie de capiteli, toate, fără excepție, purtând semnul crucii (pe unul apărând și un porumbel). O superbă stucatură policromă – din păcate extrem de perisabilă – împodobește pereții interiori ai basilicii. Ea confirmă subtila observație a marelui învățat Henri Irenée Marrou, potrivit căreia, spre deosebire de monumentele de cult „păgâne” – deschise cultului public și deci foarte îngrijite la exterior (interiorul rămânând adesea nefinisat) – bisericile creștine, destinate unui cult inițiativ, erau extrem de elegante în interior, exteriorul fiind adesea inexpresiv.

În fine, n-aș omite descrierea unei *mensa sacra* (masă sacră), din păcate fragmentară, pe care se află gravate cuvintele a căror citare constituie cea mai potrivită încheiere a acestui articol: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte Preaputernicule, Sfinte Nemuritorule, miluiește-ne pe noi”. ■

Vedere parțială a Basilicii episcopale
(fotografiile aparțin autorului)

Iubiri celebre

**TU,
CARE EȘTI PIERDUTĂ
ÎN NEAGRA VEȘNICIE...**

FLORENTIN POPESCU

Bunicii și părinții noștri și-au strivit între gene o lacrimă la auzul romanței Steluța. Muzica ei fusese compusă pe textul unei celebre poezii de dragoste, dedicate de Vasile Alecsandri iubitei sale Elena Negri și al cărei prim vers se regăsește în titlul acestui articol.

Întotdeauna viața sentimentală a marilor personalități a fost un subiect incitant pentru cititorii dornici să pătrundă în culisele unor biografii ilustre. Dincolo de amănunte picate se află multe „necunoscute” ce aruncă mereu noi lumini asupra respectivei personalități, văzută și în ipostaza de om simplu, frământat de gânduri și sentimente, încercat de întrebări și neliniști.

Să dăm ceasornicul timpului înapoi cu mai bine de un veac și jumătate...

Prin anii 1845-1846, la Mânjina, în ținutul Galaților, la moșia lui Costache Negri (unul dintre fruntașii revoluției de la 1848 și ai luptei pentru unirea Principatelor din 1859), Vasile Alecsandri a cunoscut-o pe Elena Negri, sora amfitrionului. Tânăra, aparținând unei familii cu puternice rădăcini în istoria Moldovei, era fiica Zulniei, muza unuia dintre primii noștri poeți, Costache Conachi. Femeie cultivată, cu

gusturi rafinate, în perioada când l-a cunoscut pe Alecsandri era de curând divorțată de un anume A. Vârnăv Liteanu și suferea de o boală de plămâni, ceea ce – pare-se – îi dădea o notă de romantism în plus. Nu știm dacă scria și ea versuri, dar este cert că avea o deosebită sensibilitate și înalte virtuți sufletești, remarcate imediat de tânărul poet, care a făcut o mare pasiune pentru ea. În compania sa – pentru scurtă vreme – bardul va trăi un adevărat roman de dragoste.

Grijuliu cu toate evenimentele proprii biografiei, scriitorul (de o anume notorietate la acea dată, dar fără să fi atins celebritatea anilor senectutii) și-a notat aproape orice amănunt și și-a transcris într-un jurnal toate impresiile și trăirile din văltoarea iubirii ce-l cuprinsese. În filele lui se derulează întregul „film” al acestei iubiri.

Precauții adolescentine

Discreția care îi caracteriza pe cei doi i-a determinat să se întâlnească undeva departe de ochii curioși ai compatrioților. Și cum Elena urma să facă o călătorie la Viena, îndrăgostitul Alecsandri s-a hotărât să pornească și el, pe un alt drum, tot spre acel oraș și de acolo mai departe, spre Veneția, locul în care cei doi hotărâseră să se întâlnească spre a-și trăi în tihnă iubirea.

Așadar, la 2 iunie 1846, Elena Negri a plecat din țară, poetul trimițându-i o urare de drum bun în versuri: „Te duci, iubită scumpă, în țarmuri depărtate, / Lăsând frumoasa țară, surori, prieteni, frate, / Lăsând în al meu suflet un mult amar suspin! / În ora de pornire cu toții împreună / Doresc o dată tale pasuri călătorie bună, / Pe-o cale înflorită și sub un cer senin”.

La puțin timp după plecarea iubitei, poetul s-a îmbarcat și el pe vaporul „Baronul Eichoff”, cu direcția Constantinopol, după care, timp de două luni a rătăcit prin oraș și împrejurimile lui. La 19 august 1846 a luat drumul Atenei, de unde avea să ajungă, pe 29 ale aceleiași luni, la Triest. Aici, la 5 septembrie, trebuia să se întâlnească cu adorata inimii lui. În răgazul de cinci zile cât a așteptat-o pe Elena, poetul trăia cu nerăbdare momentul reîntâlnirii: „Pe malul mării de spume-albite, / Ce-naltă gemet îngrozitor, / Ca pe un înger te-aștept, iubită, / Cuprins de jale, muncit de dor. // Fugind de lume, gândind la tine, / În lume singur trec pe pământ, / Și-a mele lacrimi, dorinți, suspine, / Cu glasul mării se pierd în vânt...”

După sosirea iubitei, cei doi au pornit pe 8 septembrie, către Veneția. Dar – ghinion! – pe cât de mult s-au ferit de indiscreția curioșilor, pe atât de ghinionști au fost: pe puntea vaporului cu care călătoreau s-au întâlnit cu câțiva compatrioți. Au încercat să-i convingă că întâlnirea lor era cu totul întâmplătoare.

Frumoasele seri de la Veneția

În orașul lagunelor cei doi îndrăgostiți au trăit clipe de reverie și poezie: „Indescriptibile senzații – notează poetul – prilejuite de dulcea legănare a gondolei și de sentimentul singurătății noastre în doi. Încercăm, fără să ne spunem o vorbă, toată fericirea adevărată pe care o pot cuprinde inimile noastre tinere și înflăcărare... Iubirea noastră înfrumusețează tot ce ne înconjoară și dă bucuriilor proporții sublime”.

Se bucură de privilegiile, mereu altele, pe care le pot admira. „Cât vom trăi – se entuziasma îndrăgostitul –, chiar de am trăi o mie de ani, nu vom uita niciodată frumoasele seri de la Veneția”.

Diminețile sunt ceasuri de ședere în casă, unde au loc „lungile și dulcile noastre convorbiri care se prelungesc fără să ne dăm seama până la unu sau două după masă, trecând de la subiectul cel mai serios, la nimicurile cele mai nebunești, de la analiza cea mai plină de scepticism a simțămintelor omenești, la exprimările cele mai adevărate și mai mângâietoare ale iubirii noastre, de la amintiri triste sau vesele din trecutul nostru, la strălucirile făgăduieli ale viitorului nostru – și toate acestea când ghemuiți pe canapea, când plimbându-ne prin cameră, când alergând în jurul mobilelor ca niște licenți”. După-amiezele urmau plimbările prin oraș.

Și astfel s-a scurs o lună întreagă, urmată de o a doua în care vremea n-a mai ținut cu îndrăgostiții. Au venit ploile, s-a lăsat frigul, iar sănătatea iubitei a început să se degradeze.

Au plănuit o călătorie în sudul Italiei, unde clima era mai blândă și soarele mai strălucitor.

Medicii sunt pesimiști

Înainte de a pleca spre sud, s-au hotărât să consulte un doctor la Paris. „Părăsesc Veneția – mărturisea Elena la 12 noiembrie – cu părere de rău, căci aici mi-ai dat mai multă fericire decât am putut visa vreodată!” Iar poetul scria: „Adio dar și ție, iubita noastră Veneție! Fără îndoială, e cu-neputință ca două inimi tinere și însuflețite de aceeași dragoste să simtă emoții mai suave, fericire mai adevărată decât cele pe

Cuvinte de îmbărbătare

Din Paris, Nicolae Bălcescu către Alecsandri:

1 octombrie 1847: „Am suferit de durerea ta ca și de a mea... Știm și știu că rana unei asemenea pierderi este adâncă și înveninată și nu se poate lesne vindeca. Cred însă că n-ar trebui să ne lăsăm a fi biruiți de durere, dar, păstrând necurmat în noi vie aducerea-aminte a prietenei ce plângem, să căutăm a ne purta bărbătește, a trăi astfel ca și cum ea ar fi de față a ne privi... Pentru aceea, ca să fiu vrednic de prietena-mea, voi ca durerea mea pentru pierderea ei s-o prefac în dragoste către țara mea“.

29 noiembrie 1847: „Este mare și frumoasă ideea ta de a căuta a-ți încălzi inima trudită și înghețată de suferințele intime la vatra națională... pentru ce să nu întoarcem dragostea noastră toată asupra unui obiect mare și nepieritor? Și ce este mai mare pentru un om decât țara sa? Să nu ne mai trudim dar, iubite Basile, a alerga după fericierea intimă, o năclucire ce tu vei mai putea găsi, ce eu n-am găsit niciodată și pe care e multă vreme de când n-o mai caut. Să întoarcem ceea ce ne-a mai rămas din dragostea noastră, s-o întoarcem către țara noastră. România va fi iubita noastră... Cântă-mi dar, iubite poet, cântă-mi România... Fie ea amoreaza ta, credința ta, dumnezeul tău. Lubește-o, dar și fă pe toți a iubi pe iubita ta“.

care le-am cunoscut noi în timpul șederii de două luni la Veneția. E cu neputință unor imaginații înflăcărare să culeagă amintiri mai minunate din viață decât cele pe care le-am cules noi în timpul singurătății noastre comune. E cu neputință să înfiripezi un vis mai frumos decât cel care s-a realizat pentru noi în câteva zile și cu toate acestea, atât N[ina], cât și eu n-am căzut niciodată în exagerările sentimentale ridicule. Dimpotrivă, râzând fără milă de cei care cred că iubesc cu pasiune dacă afectează poze tragice și punând în exprimarea lor tot sforăitul ridicul al dramei moderne, ne-am lăsat domol în voia încântătoarei noastre vieți și sentimentelor noastre, fără schimbări, crispări sentimentale. Nu ne-am făcut nici o făgăduială de dragoste eternă, nici un jurământ, nici o exclamație exagerată. Ne-am iubit fără nimic artificial, am vorbit despre dragostea noastră în puține cuvinte, fără fraze, căci ceea ce e adânc simțit se exprimă simplu“.

După mai multe zile de călătorie cu vaporul, apoi cu diligența și cu trenul, cei doi au traversat Germania și, în cele din urmă, au ajuns la Paris, unde medicii au fost pesimiști în privința sănă-

tății Elenei, a cărei boală ajunsese într-un stadiu destul de avansat.

După alte 13 zile, îndrăgostiții s-au hotărât să plece în Sicilia. Au călătorit o vreme cu diligența, apoi cu vaporul pe Ron și pe Marea Mediterană și la 30 decembrie au ajuns la Genova. În 2 ianuarie 1847 au plecat la Livorno, iar trei zile mai târziu au sosit la Napoli. Aici au rămas două săptămâni, timp în care s-au întâlnit cu prietenul lor Nicolae Bălcescu.

De la Napoli, au plecat la Palermo, de unde, în 23 martie, au revenit la Napoli, spre a consulta din nou medicii, care sunt tot mai pesimiști.

În drum spre țară, prin Constantinopol, Elena Negri s-a stins din viață, la 4 mai 1847 („Elena moartă pe vapor, la intrarea în Cornul de Aur“, notează sec și îndurerat poetul). A fost înmormântată în curtea bisericii grecești din Pera, iar pe piatră de mormânt s-au scris următoarele cuvinte: „Elena Negri, Moldavia. 4 mai 1847“.

Dispariția femeii iubite l-a marcat pentru toată viața pe Vasile Alecsandri, care avea să mărturisească: „Ei îi datorez tot ce am făcut bun și, dacă n-aș fi avut nenorocirea să o pierd așa fi realizat capodoperă“.

Vechi conace boierești

*Corpul central al conacului
Mocioni din Foeni*

CASTELELE MOCIONEȘTILOR

NARCIS DORIN ION

Birchiș, Bulci, Căpâlnaș, Foeni și Vlaicoveț – cinci localități în care membrii familiei Mocioni și-au clădit, la jumătatea secolului XIX, frumoase castele și conace înconjurare de întinse parcuri. Astăzi se mai păstrează doar trei, unul fiind distrus în 1918, iar altul rămânând, după 1918, în Banatul Sârbesc. În aceste reședințe de familie, Mocioneștii și-au crescut copiii, au adunat prețioase colecții de artă, au constituit biblioteci și au primit vizitele unor figuri de seamă ale vieții politice și culturale a timpului.

Dar înainte de a trece pragurile celor câteva dintre reședințele care s-au păstrat până în zilele noastre, să vedem cine au fost acești Mocionești, cu rosturi atât de importante în mișcarea națională a românilor din secolul XIX.

Castelul Mocioni din Vlaicoveț

Mihai de Mocioni

În 1747, Constantin Motsony, preot, a plecat din Macedonia și s-a stabilit în Ungaria. Cei cinci fii ai săi au făcut comerț la Budapesta, strângând o avere importantă. Doi dintre ei – Andrei și Mihai – au fost înnoștrați de împăratul Iosif II și sunt strămoșii celor două ramuri ale familiei: de Mocioni și de Foen.

Două ramuri – un singur trunchi

Andrei a fost întemeietorul liniei de Foen, numele luându-și-l de la moșia Foeni, din județul Timiș, pe care Iosif II i-a oferit-o în 1780 pentru suma de 70 525 de florini. A avut patru fii – Petru, Constantin, Ioan și Naum. Dintre ei, doar Ioan (1780-1854) a avut urmași, cei nouă copii ai săi ducând mai departe numele familiei. Cel mai însemnat dintre ei a fost Andrei Mocioni de Foen (1812-1880), luptător energic pentru drepturile românilor. Nepotul fratelui său, Antoniu (1882-1943), maestru de vânătoare al regelui Carol II; a fost ultimul descendent al acestei ramuri a familiei.

Mihai, al doilea fiu al preotului Constantin, a întemeiat ramura de Mocioni a

familiei, continuitatea liniei sale fiind asigurată de Petru (1770-1814), primul din cei opt copii ai săi și ai soției sale Eva Kefala. Posedau vii, pământ și case în Tokay, fiii lui Mihai au fost înnoștrați de împăratul Francisc I (1798). În a treia generație a acestei ramuri, un alt Mihai (1811-1890) s-a căsătorit cu Ecaterina, verișoara sa din ramura de Foen, stabilindu-și reședința la Căpâlnaș, județul Arad. Din această căsătorie s-a născut cel mai cunoscut membru al ramurii de Mocioni, Alexandru (1841-1909), care s-a remarcat prin lupta sa neobosită pentru emanciparea românilor din Ardeal și Banat. Ultimii descendenți ai ramurii de Mocioni au fost cei cinci copii ai lui Eugen de Mocioni, între ei, cel mai cunoscut Ionel de Mocioni (1893-1930).

În 1865, când cancelarul Ungariei, contele Zichy, le-a comunicat lui Andrei și Antoniu Mocioni intenția sa de a propune împăratului Francisc Iosif ridicarea lor la rangul de conți, ceea ce le conferea și calitatea de membri de drept ai Casei magnatilor (Senatul ungar), cei doi au refuzat. Antoniu declara: „mi-ar fi rușine a ieși între oameni cu titlul de comite – grof – pe cât timp țin mizerabila situație de astăzi a națiunii române”.

Au refuzat înnoștrarea, dar mulți dintre Mocionești au realizat alianțe matrimoniale cu mari familii nobiliare ungare, între care Horvath, Karacsosy, Bethlen, Karoly, Teleki ș.a.

Primul reprezentant al ramurii de Foen care s-a impus pe tărâm politic a fost Ioan Mocioni de Foen. Și-a făcut studii temeinice de filosofie la Pojon și juridice la Pesta. Împreună cu fiul său Lucian, a

semnat *Petițiunea generală a națiunii române*, înaintată la 13 februarie 1849 împăratului din Viena, cerând „unirea tuturor românilor din Imperiul habsburgic într-o singură națiune de sine stătătoare sub sceptrul Austriei și administrație națională, politică și bisericească de sine stătătoare”.

Dar cel care s-a impus atenției contemporanilor săi a fost al doilea fiu al lui Ioan, pe nume Andrei Mocioni de Foen (1812-1880). A participat la adunarea de la Blaj din 1848, iar după înăbușirea revoluției a fost numit de către guvernul din Viena „comisar suprem districtual” al Banatului. În 1860, alături de episcopul transilvan Andrei Șaguna și baronul bucovinean Nicolae Petrino, a devenit membru al Senatului Imperial din Viena, poziție din care a militat pentru „egala îndreptățire politică, națională și confesională a popoarelor din Imperiul habsburgic”. În zilele de 18 și 19 noiembrie 1860, a convocat o adunare a românilor bănățeni la Timișoara și a înaintat un memoriu împăratului, prin care cerea „neatârnamarea Banatului timișan și a Voievodinei de Ungaria” și organizarea unui

Andrei Mocioni de Foen

„căpitanat român“ pentru Banat. Împăratul nu a acceptat cererea românilor și la 27 decembrie 1860 a decretat reincorporarea administrativă a acestei provincii în Ungaria.

Refuzând postul de guvernator al Transilvaniei, oferit de primul ministru Schemering, precum și mandatul de deputat de Lugoj, Andrei Mocioni, alături de Andrei Șaguna și episcopul Ivanciovici al Aradului, a obținut la 5 aprilie 1862 o audiență la împărat, expunându-i dorința românilor de a avea mitropolie autonomă. Doi ani mai târziu, la 24 decembrie 1864, a apărut decretul imperial de înființare a Mitropoliei românilor din Transilvania și Ungaria, dar, cu toate eforturile depuse, Episcopia de Timișoara a rămas în continuare sub autoritatea patriarhului Serbiei, pentru români înființându-se o Episcopie la Caransebeș.

Această luptă pe plan politic a fost dublată de eforturi materiale considerabile. În 1862 Andrei Mocioni a acordat 1 000 florini pentru construirea catedralei ortodoxe din Sibiu, iar nepoții săi Alexandru, Zeno și Eugen au oferit și ei în același scop suma enormă de 60 000 coroane aur.

Gheorghe Mocioni de Foen

Politică și mecenat

Și cealaltă ramură a familiei Mocioni a avut un reprezentant de seamă în cadrul mișcării de emancipare națională a românilor din cadrul Imperiului habsburgic. Alexandru de Mocioni (1841-1909). După studii juridice la Universitățile din Pesta, Viena și Gratz (unde și-a luat și doctoratul), Alexandru de Mocioni a fost ales deputat în Camera ungară la numai 24 de ani. El s-a remarcat, alături de alți membri ai familiei sale (Antoni, Zeno, George, Eugen și Victor) în cursul bătăliei pentru crearea Partidului Național al românilor din Banat și Crișana, în care scop a convocat, la 26 ianuarie 1869, o conferință națională la Timișoara. Cu acest prilej, Alexandru a fost ales – după lungi dezbateri – președinte al noii formațiuni politice create. A rămas în această funcție numai două luni, locul său fiind preluat de Ilie Măcelariu.

În scopul activizării luptei politice a românilor, în 1893 a creat ziarul *Dreptatea* (condus de dr. Cornel Diaconovici și Valeriu Braniște). S-a aflat în strânse relații și cu fruntași politici din Vechiul Regat, ca de pildă Take Ionescu (acesta l-a vizitat în repetate rânduri la reședințele sale din Căpâlnaș, Birchiș și Bulci), iar regele Carol I i-a acordat, în 1892, o lungă audiență la Castelul Peleş.

Alexandru de Mocioni a fost și un remarcabil om de cultură, studiind cu pasiune filosofia. Este autorul unor lucrări precum *Problema vieții*, *Religiune și știință*, dar și al eseurilor *Conștiința națională* sau *Libertatea presei*. A fost un mare iubitor

Alexandru de Mocioni

de muzică. A făcut studii muzicale la Pesta și Viena, în casa părinților săi din capitala ungară avându-l în repetate rânduri ca musafir pe Franz Liszt. A compus muzică clasică, unele din lucrările sale fiind interpretate în concertele publice: un marș funebru și o sonată pentru pian și violoncel i-au fost cântate la Praga la 31 martie 1909, cu numai o zi înainte de moartea sa. A mai compus două valsuri, două mazurci și alte 12 piese.

George Barițiu, vorbind despre Mocionești, îi considera „o familie binecuvântată de Dumnezeu, credincioasă de origini sale, doritoare a risipi după putință întunecimea spiritelor, [care] decide a veni pe tăcute în ajutorul tinerimii scolastice de naționalitate română. Acea familie a fost și mai este: Mocioni“.

De un altruism rar întâlnit, Mocioneștii și-au dirijat donațiile spre mai multe direcții: școli, biserică, presă și bănci. În 1861, Andrei Mocioni de Foen l-a chemat pe Vicențiu Babeș și au elaborat împreună „planul subvenționării literaturii române și ajutorării tinerimii studioase“. În anul școlar

Antoniu Mocioni de Foen

1865/1866, Mocioneștii întrețineau 36 de bursieri la universitățile din Viena și Budapesta, la academiile de drept de la Oradea și Debretin, la liceele din Banat, dar chiar și la Academia de pictură din Roma. Dintre bursieri îi amintim pe Victor Babeș sau Coriolan Brediceanu.

„Peste tot – scria Vicențiu Babeș – Andrei Mocioni era de caracter splendid și generos, el nu cruța punga, îndată ce i se dovedeau necesitatea și utilitatea națională“. Pasionat de istoria neamului său, a instituit un premiu pentru realizarea unei istorii a românilor (octombrie 1864), dar din păcate nimeni nu s-a angajat într-o astfel de muncă. Andrei Mocioni de Foen a finanțat ziarul românesc *Albina*, apărut sub conducerea lui Vicențiu Babeș la Viena în 15 aprilie 1866, iar din 1869 până în 1877 la Pesta. Activitatea sa nu a rămas fără ecou și în Vechiul Regat, unde Societatea Literară Română (viitoarea Academie) l-a ales pe Andrei Mocioni printre membrii săi, ca reprezentant – alături de Vicențiu Babeș – al Banatului.

Pe aceeași linie de sprijinire a culturii naționale a mers și nepotul său Alexandru de Mocioni, care a donat 12 000 de coroane Liceului din Brad și 5 000 de coroane pentru alte școli românești. În septembrie 1901 a fost ales președinte al Asociației pentru Literatura și Cultura Poporului Român – ASTRA (*Magazin istoric*, nr. 1/2002); împreună cu vărul său Zeno, a dăruit 24 000 de coroane pentru realizarea muzeului acestei instituții. Tot Alexandru de Mocioni a înființat Societatea pentru teatrul român, dăruindu-i și 1850 de florini; s-a implicat în viața studenților români din Budapesta, patronând Societatea Academică „Petru Maior“ a acestora.

Micul Trianon de la Căpâlnaș

Dintre toate reședințele Mocioneștilor, castelul de la Căpâlnaș este cel mai frumos și cel mai bine păstrat. Situat în comuna Birchiș din jud. Arad, castelul este înconjurat de un splendid parc în suprafață de opt hectare. Meșterii italieni au construit aici în 1860 o clădire de proporții desăvârșite, cu fațade bogat decorate, în stilul Micului Trianon de la Versailles. Fațada principală are coloane cu capitelluri corintice, încadrând cele trei uși prin care salonul de la parter comunica cu terasa, la care se poate accede și din parc, prin două scări cu trepte semicirculare din marmură. În fața terasei se află o fântână, iar în mijlocul bazinului acesteia tronează statuia unui cerb. La registrul superior al construcției se detașează cornișa artistic dantelată.

Domeniul de la Căpâlnaș a fost cumpărat de Ioan Mocioni de Foen în 1853, de la conții Alfred, Janos, György și Camilo Zichy, cu 260 000 de florini. Prin căsătoria fiicei sale Ecaterina de Foen cu vărul ei Mihai de Mocioni (februarie 1836), Căpâlnașul a intrat în posesia ramurii de Mocioni, care și-a stabilit reședința aici. Cei doi soți au construit castelul și acesta va fi moștenit de ultimii doi fii ai lor, Alexandru și Eugen.

Crescuți în cultul muzicii clasice, Alexandru și Eugen au organizat în timpul recepțiilor de la Căpâlnaș adevărate concerte la cele două piano din salon. Ei o acompaniau adesea pe Theresia Horvath, soția lui Eugen, a cărei voce fermeca pe oaspeți. Muzica era o prezență cotidiană la Căpâlnaș. Teodor Botiș, preceptorul copiilor lui Eugen Mocioni și autor al unei solide monografii închinată acestei familii, pe care am utilizat-o în redactarea acestui articol, își amintea cum la Căpâlnaș se făcea muzică în fiecare zi. „Pianist de forță, scria el, [Eugen Mocioni] consacra zilnic câte două ore și muzicii clasice, în care artă iniția – fiind primul lor

Ecaterina de Mocioni

învățător – și pe tinerele odrasle ale familiei sale. În casa sa ospitalieră, pururea cu oaspeți din apropiere și din depărtări, stăpânea o atmosferă de cumpăt și disciplină a aristocrației spirituale și o eleganță, liberă de fasturi și distracții risipitoare, ce caracteriza lumea bună de mai înainte.

Cei doi soți au administrat cu grijă vastul domeniu de 6 000 de iugăre, în condominiu cu Alexandru Mocioni. Din păcate, Eugen nu a apucat să-și vadă cei cinci copii la vârsta majoratului, o boală necrutătoare punându-i capăt zilelor la 26 mai 1901. Cei cinci minori au rămas în grija unchiului lor Alexandru, care, cum își amintea Valeriu Braniște, „s-a pomenit în fața unei grele datorințe [...], a cărei împlinire l-a muncit până la sfârșitul zilelor, adesea acoperind cu grei nouri de îngrijorări fruntea pe care noi o știam totdeauna senină”.

După moartea fratelui său, Alexandru va impune un statut de familie care prevedea păstrarea caracterului „tradițional, național și profesional” al familiei. Ultimii

Eugen de Mocioni

Ultima apariție din 2001 a Editurii Fundației Culturale Române – după cum ne asigură academicianul Răzvan Theodorescu în Cuvântul înainte pe care îl semnează – este „un titlu de carte îmbietor pentru orice iubitor al istoriei naționale”. Iar autorul ei, vorbind despre nașterea acestei cărți, a ținut să precizeze că „unele din istoriile acestor conace (Florica, Stâncă, Mihail, Mănești) au fost publicate, într-o primă variantă, în revista Magazin istoric [...], unde [...] am putut beneficia de un generos spațiu tipografic. Ecourile primite în urma publicării acestui serial – inspirat intitulat Vechi conace boierești – au constituit un serios imbold menit a mă determina să finalizez urgent primul volum al acestei lucrări”.

proprietari ai Căpâlnașului au fost copiii lui Eugen: Petru (1885-1915) – care a renovat și frumoasa biserică din fața castelului – și Ionel (1893-1930), diplomat, deputat în Parlamentul României Mari și prefect de Severin (1928-1930). Sora lor Ecaterina (1883-1959) s-a căsătorit în ianuarie 1917 cu contele Eugen Teleki; deși încălcase statutul familiei, a moștenit castelul și întregul domeniu de la Căpâlnaș.

Azi, în castel funcționează un sanatoriu.

Aburii alcoolului

O a doua reședință a familiei Mocioni se află la Bulci (com. Bata, jud. Arad), la numai câțiva kilometri de Căpâlnaș. Amplasat tot într-un parc imens, pe malul Mureșului, castelul Bulci este una din cele mai impozante construcții de acest fel. Pe două din fațadele clădirii se află terase cu blazoanele familiei sculptate în

relief. Lângă castel – al cărui corp central are o frumoasă sală de arme, cu un splendid semineu – Antoniu Mocioni de Foen a zidit o biserică și o școală pentru copiii din sat.

Domeniul Bulci a fost cumpărat în 1858 de către Antoniu Mocioni de Foen de la baronul Fechtig-Fechtenberg, cel care zidise și castelul. Domeniul și castelul au fost moștenite de Zeno (1842-1905), plătindu-i în schimb fratelui său Victor – care și-a petrecut viața în străinătate – o rentă anuală de 10 000 florini aur.

În timpul ultimilor doi proprietari – Antoniu și fiul său adoptiv Ionel Mocioni-Stârcea – castelul din Bulci a cunoscut o viață intensă, aici venind adesea la vânătoare regele Carol II, al cărui maestru de vânătoare era Antoniu. După 1940, au fost amenajate camere speciale pentru regina mamă Elena și regele Mihai I, care în 1943, prin intermediul lui Ionel Mocioni-Stârcea, va achiziționa

castelul contelui Huniady de la Săvârșin, aflat în apropierea domeniilor Mocioneștilor. În 1947, implicat în procesul intentat membrilor Partidului Național-Tărănesc, Ionel Mocioni-Stârcea a fost arestat și condamnat la ani grei de închisoare (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/1995). Castelul de la Bulci a fost naționalizat și transformat în 1949 în sediu al G.A.S. din localitate. Ulterior, aici a fost amenajat un preventoriu TBC, destinație pe care o are și în prezent.

Până în 1918, la jumătatea distanței dintre Căpâlnaș și Bulci, în marginea pădurii din satul Birchiș, a existat un conac. Construcția avea o alură gotică, dată de cele două turnuri ale corpului etajat. Clădirea a fost locuită de Alexandru Mocioni, coproprietarul de la Căpâlnaș. Aici și-a creat o bogată bibliotecă, cu ajutorul unui librar din Germania, iar la pianul din sala de muzică a compus o parte din lucrările sale. Și tot aici și-a scris operele sale filosofice. Din nefericire, în octombrie 1918, când întreg Banatul și Transilvania erau în fierbere, un grup de țărani din Căpâlnaș, mânați de „spirit revoluționar” și îndârjiți de alcoolul consumat, a devastat palatul din Căpâlnaș și a dat foc conacului din Birchiș, care, după moartea lui Alexandru, în 1909, nu mai era locuit decât vara de către nepoții săi. A dispărut astfel nu doar clădirea, dar și arhiva bogată a lui Alexandru Mocioni și a familiei sale.

Mocioneștii din ramura de Foeni și-au avut moșia de baștină la Foeni (jud. Timiș), aici, Ioan Mocioni de Foen a construit în 1812 o reședință de mari proporții, care se remarcă prin frontonul susținut de șase

mari coloane ce închid o terasă prin care salonul comunică cu parcul. În parc, Antoniu Mocioni a început, în 1890, construcția mausoleului familiei, pe care îl va termina în 1893 fiul său Zeno. Impresionant este și gardul monumental al parcului, cu porți masive din fier forjat.

Casa de cultură din Foeni

În timpul revoluției din 1848-1849, maghiarii au devastat domeniul din Foeni, provocând imense pagube. La 4 mai 1849, domeniul a fost confiscat, caii și vitele fiind transportate la Uj-Pécs.

În 1854, domeniul a reîntră în posesia lui Andrei Mocioni de Foen, al doilea fiu al lui Ioan. Fidel tradiției familiei, Andrei s-a manifestat ca un adevărat părinte pentru oam-

nenii locului, ajutându-i în vremuri de grele încercări. În 1869, Andrei s-a retras din viața politică, petrecându-și în tihnă ultimii ani de viață la Foeni, alături de soția sa Laura Cernovici și de socrul său, baronul Petru Cernovici. Acesta își cheltuise toată averea finanțând cultura și arta ma-

ghiară și – scăpăt – fusese nevoit să se retragă la bătrânețe la reședința Mocioneștilor de la Foeni. Laura și tatăl său au exercitat o puternică influență asupra lui Andrei, încât acesta, neavând copii, în 1880, a lăsat moștenire domeniul Foeni soției și nu nepoților săi de frate, provocând nemulțumirea întregii familii. La rândul ei, Laura a lăsat moștenire domeniul unui nepot de al său, iar acesta l-a vândut firmei Haas & Deutsch, înstrăinându-l. Din fericire, un nepot al lui Andrei, Antoniu Mocioni de Foen, ultimul descendent în linie directă al ramurii de Foen, a răscumpărat domeniul și a amenajat în reședința de aici o casă de cultură. După 1949, domeniul a fost naționalizat și în clădire s-a instalat un sanatoriu. ■

EDITURA
CORINT

Tel/fax: 222.19.49;
223.19.28; 222.40.34.
e-mail: corint@dnt.ro

Noi apariții în colecția

Clio

Franz VABER

JAPONIA

Paștile de iarnă, tradiție, cultură

ORIGINEA MEDIEVALĂ
A FĂCĂLOR DE CONFLICT
DIN PENINSULA BALCANICĂ

Corint

Corint

În curs de apariție:

Acordul
Churchill-Stalin din 1944
Autor: Maria Brătianu

Tentația tranziției
Autor: Adrian Pop

Arta nazistă
Autor: Adelin Guyot,
Patrick Restellini

Franz VABER
DINAMICA
CAPITALISMULUI

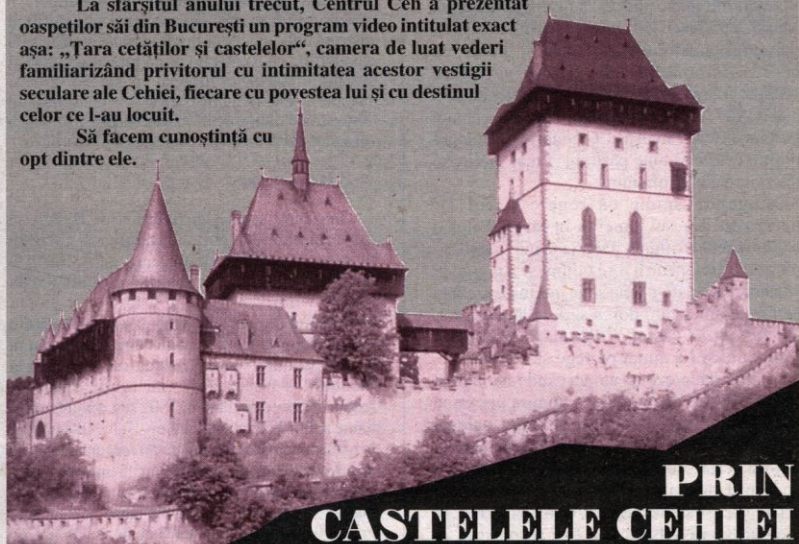

Corint

Istoria Cehiei este istoria unei vechi culturi, ilustrate și de cetățile și castelele sale, martore ale unor stiluri arhitectonice diferite. Pădurile și parcurile ce le înconjoară, sălile lor frumos decorate, tezaurele artistice pe care le adăpostesc, mobilierul rafinat, toate le îndreptătesc să fie socotite – în covârșitoarea lor majoritate – monumente culturale naționale.

La sfârșitul anului trecut, Centrul Ceh a prezentat oaspetilor săi din București un program video intitulat exact așa: „Tara cetăților și castelelor“, camera de luat vederi familiarizând privitorul cu intimitatea acestor vestigii seculare ale Cehiei, fiecare cu povestea lui și cu destinul celor ce l-au locuit.

Să facem cunoștință cu opt dintre ele.

PRIN CASTELELE CEHIEI

ANCA MARINESCU, Centrul Ceh București

Hluboká nad Vltavou

Considerat perla sudului Cehiei, castelul Hluboká nad Vltavou a fost inițial cetate gotică întărită, construită pe la mijlocul secolului XIII, pentru a consolida puterea regală. În secolul XVII, a fost transformată în castel renașcentist, apoi reconstruită în stil baroc, adăugându-i-se grădina decorativă și pavilionul. După 1661, când Hluboká a intrat în stăpânirea familiei Schwarzenberg, castelul a fost supus unor ample modificări, aspectul actual fiind influențat de goticul romantic englezesc și amintind de castelul Windsor, datorită turnului și fațadelor neogotice. Domeniului îi aparțin un frumos parc englezesc și un maneaj. Interioarele reprezentative de la primul etaj au fost căpușite cu plăci de lemn bogat sculptat, tavanele – lucrate „în oglindă“ cu podelele, iar mobilierul – și el sculptat. Aici au fost aduse cele mai prețioase piese din celelalte castele ale familiei Schwarzenberg, astfel încât astăzi Hluboká

deține colecții rare de tablouri, porțelanuri, arme, tapiserii și goblenuri flamande.

Jindřichův Hradec

Construit la începutul secolului XIII, Jindřichův Hradec se numără astăzi printre cele mai mari castele cehice, datorită suprafeței ocupate. El a aparținut mai multor familii senioriale, suferind diferite transformări de-a lungul secolelor, mai ales în perioada Renașterii. Este așezat pe o limbă de piatră, fiind separat de oraș de un șanț cu apă. O compoziție figurativă în mai multe fâșii și o galerie de blazoane senioriale, ce acoperă toți pereții, reprezintă un monument al frescelor din veacul XIV din arhitectura Cehiei. Partea mai modernă a castelului, și anume palatul aflat în a treia curte interioară, este în stil renașcentist, cu interioarele de la primul etaj având tavanele lucrate în casetoane de lemn, la parter fiind boltite. Spațiile sunt împodobite cu stucaturi, inițial aurite.

Karlštejn

Este unul dintre castelele gotice de frunte ale secolului XIV, construit din ordinul regelui Carol IV, pentru a adăposti bijuteriile Coroanei. În interiorul lui se păstrează biserica Fecioarei Maria, cu fresce de valoare, printre care și portretul fondatorului, și capela Sf. Cruci, cu pereții împodobiți de fresce și pietre semiprețioase. Această capelă, completată de o galerie de 129 de tablouri de sfinți, executate pe lemn de către maestrul Theodorik, se numără printre cele mai bine păstrate și mai prețioase interioare gotice din lume.

Legenda spune că regele Carol IV interzisese accesul femeilor în castel. După o bătălie grea, câștigată până la urmă, regele se retrăsese aici, pentru a se odihni și a merge la vânătoare. Cea de-a treia soție, regina Elizabeta de Pomerania, care dorea să-l vadă neapărat, s-a furișat în castel. Costumată în hainele valetului, ea l-a ajutat pe rege să se îmbrace, dar și-a trădat prezența atunci când i-a înmănat armele, deoarece regina era singura persoană în afară de Carol, care putea să ridice paloșul cel greu. Cu toate că regele era iute la mână, el și-a iertat soția, care, din dragoste, i-a nescotit porunca. De atunci doamnele au căpătat permisiunea de a pătrunde în castel. În secolul XVI Karlštejnul a fost reconstruit în stil renescentist de către arhitectul Oldřich Avostalis de Saly. A suferit și alte modificări, nu la fel de reușite, sub presiunea cerințelor vremii (în secolul XIX a fost refăcut în stilul purist).

Konopiště

A fost construit în secolul XIII de către episcopul praghez Tobiáš din Bechyně. La origine cetate întărită gotică, de tip francez, a suferit mai multe modificări de-a lungul timpului. Din structura inițială se mai păstrează capela în stil gotic târziu, sala de mese barocă și bolta înclinată a pivniței de vinuri. Celelalte saloane reprezentative ale castelului, camerele de locuit, parcul englezesc și vestita colecție de arme și armuri istorice din secolele XVI-XVIII, aparținând moștenitorului tronului Imperiului austro-ungar împușcat la Sarajevo, Franz Ferdinand, provin din renovările ulterioare. Interesantă este și colecția de trofee de vânătoare a ultimului proprietar. Konopiště a servit drept decor la turnarea filmului „Mayerling”. Din 1918 aparține statului.

Křivoklát

Datând din secolul XII, devine castel regal în timpul lui Přemysl Otakar II și este reconstruit în timpul lui Václav IV, dar mai ales în timpul lui Vladislav Jagellon, când i-a fost adăugată o capelă gotică. Křivoklát a fost puternic deteriorat în urma unor incendii. Pot fi vizitate capela, sala cavalerilor, cu o colecție de picturi și sculpturi în stil gotic târziu, biblioteca (peste 52 000 de volume), celebra închisoare și sala de tortură. În curtea castelului se desfășoară concerte de muzică renescentistă și au loc reconstituiri de turnuri.

Orlík

Legenda spune că haiducului Batka i-a dispărut băiețelul. Într-un târziu s-a auzit un plâns de copil dintr-un cuib de vultur. De fericire, haiducul a construit castelul Orlík (orel = vultur).

Datând din secolul XIII, el este înălțat pe o stâncă abruptă de pe malul Vltavei, deasupra lacului barajului Orlík. Clădirea a rezistat la două incendii, a trecut prin mai multe etape de reconstrucție, ajungând în 1802 reședința ramurii tinere a familiei Schwarzenberg. Între 1849-1860, în urma unei reconstrucții de anvergură efectuate de arhitectul Grueber, Orlík capătă un aspect neogotic. Cea mai cunoscută sală este sala Teska, cu plafonul decorat cu sculpturi în lemn. În interiorul lui pot fi admirate sute de trofee de vânătoare, ce împodobesc pereții, ca și o importantă colecție de arme. Castelul este înconjurat de un mare parc natural, ce oferă o priveliște deosebită.

Zvickov

Construcția a început în secolul XIII, în timpul domniei lui Přemysl Otakar I. Este un castel întărit, cu un turn prismatic. Mai târziu i s-a adăugat clădirea palatului regal, cu o curte mărginită de arcade interioare și pivnițe gotice. La primul etaj sunt expuse frumoase picturi murale. Zvickov a rămas proprietatea regilor Boemie până în secolul XVI, ultimul său proprietar fiind familia Schwarzenberg.

Žleby

Inițial castel gotic întărit din secolul XIII a fost reclădit după devastarea lui de către husiți, în secolul XV. Žleby a suferit reconstrucții în stil renescentist și baroc, azi prezentându-se ca un castel romantic. Interioarele adăpostesc colecții de arme, armuri și sticlărie. Se mai pot vizita bucătăria castelului, pivnițele, ca și marele turn, ce oferă o frumoasă priveliște de ansamblu. ■

18 ANURI

8

1587. În castelul de la Fotheringay, este decapitată – din porunca reginei Elisabeta I – Maria Stuart, regina Scoției. Călăul s-a văzut nevoit să repete de trei ori lovitura de sabie pentru a-i tăia capul. Nefericita Maria Stuart stătuse 19 ani în temniță, învinuită de complot împotriva Elisabetei. În tot acest timp, așteptase procesul, unde sperase să se apere singură. Dar, în ziua de 8 februarie, Elisabeta a semnat ordinul de execuție, act ce avea să o transforme pe Maria Stuart, în ochii catolicilor, într-o sfântă.

12

1946. Winston Churchill inventează o manieră ireproșabilă de a răspunde oricărei întrebări săcăitoare adresate de ziariști. După o întâlnire, la Casa Albă, cu președintele american Harry Truman, el a dat una și aceeași replică unor membri mult prea curioși ai presei: „No comment”. De atunci, expresia – împrumutată, de fapt, de primul ministru britanic de la diplomatul american Sumner Welles – a devenit cel mai popular și simplu mod de a evita să răspunzi la întrebări inoportune.

13

1945. Bombardament devastator anglo-saxon asupra orașului german Dresda, cu scopul de a semăna panică în rândurile populației civile și refugiaților (s-a bombardat numai centrul orașului, nu și uzinele sau căile ferate). În mod remarcabil, nemții și-au păstrat moralul ridicat.

18

1855. A murit, din cauza complicațiilor unei gripe, țarul Nicolae I., împăratul cu ochi de gheață. Era un om prea puțin sentimental, mai degrabă uscat, dar care, jignit, obișnuia să treacă ușor cu vederea. Odată i s-a raportat că în orașul X, un anume Iakov Pahomov, cizmar, aflat într-o cârciumă, a săvârșit o crimă de neiertat: băut și abia ținându-se pe picioare, l-a înjurat de mamă pe țar și i-a scuipat portretul.

În raport se menționa că delinquentul fusese arestat și i s-au pus cătușe la mâini și picioare. Nicolae I a hotărât: să fie eliberat imediat și să i se spună că „așa cum el scuipă pe portretul meu, așa scuip și eu pe bețivanul de Iașka Pahomov, dar îl sfătuiesc să bea mai puțin, pentru că, dacă va face la fel cu portretul primarului, nu o să-i fie ușor”.

Suveranul rus prețuia mințile istețe. Ministrul de Finanțe Egor Kankrin, un economist cu merite în stabilizarea monedei, i-a raportat că într-o lege recent votată erau multe omisiuni și neclarități. Legea se dezbătuse în Consiliul de Stat, al cărui membru era și Kankrin. „Acolo de ce ai tăcut?” – l-a întrebat, pe bună dreptate, țarul. „Dar, Înălțimea Voastră, a răspuns Kankrin, dezbaterile legilor în Consiliu seamănă cu o vânătoare de sitari: articolele și paragrafele zboară de colo-colo, în toate părțile, exact ca sitarii. Sigur, cine știe să împuște din zbor, trage și țintește, cine nu, dă pe alături”.

20

1816. La Roma a avut loc premiera operei *Bărbierul din Sevilla* de Gioacchino Rossini, un tânăr de 24 ani. La început, opera, care avea să-i aducă faima mondială autorului ei, a purtat numele de *Almaviva sau precauție zadarnică*. Abia după premieră ea a luat numele cu care va străbate secolele. În apartamentul lui Rossini s-au adunat prietenii lui ca să sărbătorească primul succes. În clinchete de pahare și în veselia generală, cineva i-a spus compozitorului că adevăratul erou este omniprezentul Figaro, el fiind în centrul intrigii. Almaviva, de fapt, este un personaj secundar, pentru că face totul la sugestia lui Figaro. Rossini a luat aminte și a schimbat titlul operei în *Bărbierul din Sevilla*.

28

1932. Marea a adus pe plaja orașului francez Cherbourg scheletul unui dinozaur.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Cărți de la Editura Corint

- **Paul Poupard – PAPA** (ediție revăzută și adăugită pentru versiunea în limba română; traducere și note: Cătălina Cărăbaș-Olaru; cuvânt înainte: Șerban Papacostea). 2001, 133 pp.

- **Kruta Venceslas – CELȚII** (traducere: Maria Micaela Neculai; prefață: Zoe Petre). 2001, 143 pp.

- **Pierre Briant – ALEXANDRU CEL MARE** (cuvânt înainte: Zoe Petre; traducere, note și prefață: Florica Bohilțea). 2001, 152 pp.

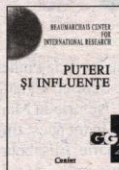
- **Jean-Jacques Bouquet – ISTORIA ELVEȚIEI** (traducere de Ioana Cîrstocea; prefață și note de Radu G. Păun). 2001, 182 pp.

- **Cyril Buffet – ISTORIA BERLINULUI DE LA ORIGINI PÂNĂ ÎN ZILELE NOASTRE** (traducere și note: Cristina Jinga; prefață: Bogdan Antoniu). 2002, 151 pp.

- **Paul Claval – GEOPOLITICĂ ȘI GEOSTRATEGIE. GÂNDIREA POLITICĂ, SPAȚIUL ȘI TERITORIUL ÎN SECOLUL AL XX-LEA** (traducere: Elisabeta Maria Popescu; prefață: Octavian Mândruț). 2001, 248 pp.

- **PUTERI ȘI INFLUENȚE. ANUAR DE GEOPOLITICĂ ȘI GEOSTRATEGIE 2000-2001** (coordonatori: Arnaud Blin, Gérard Chaliand, François Géré; traducere din limba franceză: Narcisa Șerbănescu; prefață: Adrian Pop). 2001, 239 pp.

- **Georgios Prevelakis – BALCANII. CULTURĂ ȘI GEOPOLITICĂ** (cu un cuvânt înainte al autorului la ediția în limba română; traducere, note și postfață: Nicolae-Șerban Tănăsoca). 2001, 207 pp.

- **Gilbert Achcar – NOUL RĂZBOI RECE. LUMEA DUPĂ KOSOVO** (prefață: Ioan Chiper; traducere: Elisabeta Popescu). 2002, 101 pp.

- **Alexandru Madgearu – ORIGINEA MEDIEVALĂ A FOCARELOR DE CONFLICT ÎN PENINSULA BALCANICĂ**. 2001, 285 pp.

- **Florin Vasiliu – JAPONIA. PAGINI DE ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ**. 2001, 151 pp.

- **Fernand Braudel – DINAMICA CAPITALISMULUI** (traducere: Adriana Gheorghe; prefață: prof. univ. dr. Bogdan Murgescu). 2002, 90 pp.

NUME DE COD

„NEPTUN“

CRISTIAN PĂUNESCU, MARIAN ȘTEFAN

In ziua de 22 martie 1944 (*Magazin istoric*, nr. 1/2002), vicepreședintele Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu solicitase, printr-o scrisoare redactată într-un ton destul de iritat, ca în cel mai scurt timp conducerea Băncii Naționale să decidă ce soluție adoptă în legătură cu asigurarea tezaurului. Ședința Consiliului de Administrație din 27 martie (prezidată de viceguvernatorul I. Lapedatu și la care au participat C. Stoicescu, C.T. Teodorescu, V. Bădulescu, M. Romniceanu, Gh.N. Leon, Șt. Băbeanu, M. Lăzeanu și René Râmniceanu) a luat în discuție scrisoarea lui Mihai Antonescu și a hotărât să trimită un răspuns.

Se preciza că intenția conducerii B.N.R. nu fusese aceea de a se angaja într-o dispută pe tema cui aparține inițiativa de a pune la adăpost tezaurul Băncii. „Administrația și răspunderea pentru buna păstrare a stocului ei de aur cad

în sarcina Băncii Naționale – se spunea în scrisoare –, ea trebuind să ia în această privință toate măsurile de siguranță posibile. Despre aceasta nu poate fi nici o îndoială. Dacă însă păstrarea aurului în cuprinsul teritoriului țării devine nesigură, această nouă situație este un fapt politic, pe care Banca Națională îl poate semnala guvernului, dar aprecierea sigură și definitivă asupra următoarelor chestiuni aparține numai guvernului“. Doar guvernul putea stabili dacă stocul de aur trebuia evacuat din țară și unde. „Numai după ce guvernul va fi hotărât asupra necesității transportării tezaurului într-o țară străină, indicată de guvern, Banca Națională a României va fi chemată să se pronunțe cu privire la condițiile tehnice și juridice ale acestei transportări și depozitări“.

Consiliul de Administrație ținea să precizeze că „în acest

fel au fost împărțite rolurile și deciziunile și în timpul războiului trecut, atunci când guvernul a luat hotărârea transportării stocului de aur al Băncii Naționale în Rusia și suntem siguri că modul nostru de a vedea este și acela al domniilor voastre.

In ce ne privește, ne îngăduim a vă arăta că, având în vedere situația militară din ultimele zile, am luat, ca o măsură imediată de prudență, hotărârea de a transporta fără întârziere integralitatea stocului nostru de aur din țară la sediul nostru din Sibiu“. Se preciza totodată că „în ce privește transportarea stocului de aur în străinătate, preferința noastră ar fi fost pentru Elveția; comunicarea ce ne-ați făcut exclude această posibilitate. În vederea realizării recomandării dvs. de a transporta aurul în țara indicată de dvs., pregătirile plecării d-lui administrator Șt.

Debarcarea aliată din 6 iunie 1944 (soldați americani pe plaja „Omaha”)

*Politicos,
sub
presiunea
Alianților,
Turcia și
Elveția
refuză să
primească
tezaurul*

Băbeanu sunt făcute. Vă rugăm, totuși, ca în interesul unei bune rezolvări a acestei probleme, să binevoiți a ne da prilejul ca, înaintea plecării d-sale, să fim încă o dată ascultați, deciziunea urmând a fi luată conform principiilor expuse mai sus de Onor. Guvern“.

În ziua de 27 martie 1944, Serviciul Casierie din cadrul B.N.R. a întocmit și un *Tablou de aurul depus la Tezaurul Băncii Naționale a României, imobilul nou*, pe care îl reproducem și noi, pentru ca cititorul să-și poată face o imagine mai clară asupra acestui subiect. Sunt indicate următoarele cifre: 1 696 casete cu monede, în greutate totală de 85 377,640 kg (69 719,12 470 kg aur), în valoare de 14 718 481 117 lei; 1 372 casete cu lingouri tip internațional, în greutate totală de 73 495,575 kg (67 761,31 306 kg aur), în valoare de 14 305 165 339 lei; 1 006 casete cu lingouri tip standard, în greutate totală de 55 120,920 kg (53 488,75 980 kg aur), în valoare de 11 292 070 919 lei. Celor 4 074 casete conținând 190 969,19 756 kg aur, în valoare totală de 40 315 717 375 lei, li se

adăugau alte 51 de casete în greutate totală de 3 057,451 kg, conținând „aur polonez în păstrare“.

Documentele consultate de noi fac deseori trimitere la evenimente care, într-un fel sau altul, au influențat hotărâtor factorii de decizie. Bunăoară, într-o minută a ședinței Consiliului de Administrație al B.N.R. ținută în ziua de 28 martie, se amintește că la consfătuirea desfășurată în urmă cu o zi, 27 martie, la Președinția Consiliului de Miniștri, reprezentanții B.N.R. fuseseră atenționați că „evenimentele în curs în Ungaria [ocupată de trupele germane la 19 martie 1944] impun o deosebită prudență“, pentru a evita o astfel de situație și în România. Cu același prilej, Mihai

Antonescu precizase și faptul că, înainte de a se lua o decizie, trebuia așteptat rezultatul „misiunii d-lui administrator Șt. Băbeanu în străinătate [Turcia]“. Transportul „tezaurului la Sibiu este, după părerea guvernului, oricând posibil în timp util“.

La 30 martie, conducerea Băncii Naționale îl informa pe președintele Consiliului de Miniștri că, în urma ședinței din 27 martie, înțelesese „că încă nu este oportun să se facă acest transport [la Sibiu], că guvernul este în măsură să asigure transportarea și mai târziu a stocului nostru la sediul de la Sibiu și că, deci, tezaurul poate fi păstrat încă la București“. Și cum Președinția Consiliului de Miniștri nu notificase și în scris sistarea transportului la Sibiu, conducerea B.N.R. ruga să-i fie trimisă această confirmare scrisă.

La nivelul conducerii Băncii Naționale starea de îngrijorare se menținea: „Permiteți-ne să vă arătăm, domnule prim-ministru, că față de desfășurarea evenimentelor rămânem foarte îngrijorați și socotim că este în interesul țării și al Băncii ca stocul de aur să fie dispersat în mai multe locuri. Credem că este

*În țară,
dar când
și unde
poate fi
ascuns
tezaurul?*

Retrageri germane succesive în cursul primăverii lui 1944...

...anunțau deznodământul de pe frontul din Moldova (prizonieri germani în august 1944)

prudent ca cel puțin o parte din acest stoc să fie dus la un sediu de peste Carpați și eventual la vreunul din Oltenia”.

Până în ziua de 4 aprilie nu s-a luat nici o hotărâre, așa cum rezultă dintr-o notă cu această dată. „În chestia mutării aurului din București – se spune în document –, dl. prim-ministru a comunicat că a vorbit cu domnul mareșal și că va avea nevoie să mai discute această chestiune cu dl. guvernator. A rămas ca dl. prim-ministru să telefoneze d-lui guvernator în cursul zilei de miercuri 5 aprilie crt.”

Nici la 7 aprilie 1944, Mihai Antonescu nu răspunsese conducerii B.N.R. dacă guvernul aprobă sau nu dispersarea tezaurului „în patru localități diferite (Sibiu, Sinaia, Craiova și București)”.

Dornic să primească acest răspuns cât mai urgent, în ziua de 9 aprilie 1944, noul guvernator al Băncii Naționale, Constantin Angelescu, a prezentat lui Mihai Antonescu și ministrului de Finanțe o adresă prin care cerea un răspuns al guvernului în chestiunea dispersării tezaurului. „Domnul prim-ministru prof. Mihai Antonescu mi-a comunicat că domnul mareșal, conducătorul statului, crede că

aurul trebuie să rămână depozitat în Centrală, pentru ca evacuarea lui în diferite eventualități să fie mai lesnicioasă”. Același răspuns a fost comunicat a doua zi și printr-o scrisoare a ministrului de Finanțe.

În arhiva Băncii Naționale s-a păstrat și această scurtă notă din 1 mai 1944 a guvernatorului C. Angelescu: „Am discutat cu domnul mareșal I. Antonescu, conducătorul statului român, după ce am luat și avizul d-lor Mihai Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, și al d-lor miniștri general Gh. Dobre, al Economiei Naționale, și prof. Gheron Netta, de Finanțe și am fost toți de acord ca tezaurul de aur al Băncii Naționale să rămână până la alte dispoziții păstrat în București, în locul în care se găsește.”

La acea dată însă, cum aflăm dintr-o notă redactată de Șt. Băbeanu la 15 mai, se știa răspunsul guvernului turc, care încă din 27 aprilie comunicase că „nu este în măsură de a da un răspuns favorabil în chestiunea depozitării stocului de aur, proprietatea B.N.R. [domnul ambasador Acikalın |secretar

general al Ministerului Afacerilor Străine al Republicii Turcia] a asigurat pe domnul ministru Cretzianu că acest răspuns nu este determinat de nici o considerație de ordin politic și că este întemeiat numai pe dificultăți de ordin bancar și pe cele referitoare la legea organică a Băncii Centrale”.

Probabil că în formularea răspunsului lor, autoritățile din Turcia ținuseră seama și de măsurile Aliatilor „privitoare la disponibilitățile de aur sau de vize pe care le-ar avea în țările neutre puterile Axei, puterile amice Axei sau țările ocupate” de Axă, măsuri făcute publice încă din ianuarie 1944 și care vizau împiedicarea utilizării acestora. Că este așa o demonstrează și reacția plină de precauții a părții elvețiene la cererea formulată de Banca Națională a României de a permite constituirea unui depozit de 22 000 kg de aur în această țară, aur provenind din schimburile comerciale germano-române.

La 8 iunie 1944 (două zile după debarcarea aliată pe coasta Normandiei!), Banca Națională a Elveției a comunicat Băncii Naționale a României acordul său de a constitui un depozit de aur în

Elveția, dar acest aur urma să fie destinat plății „comenzilor elvețiene“ sau mai degrabă „în vederea unei livrări ulterioare, eventual la sfârșitul ostilităților în curs de desfășurare“.

Condițiile puse de partea elvețiană, inacceptabile, au determinat conducerea B.N.R. să-l recheme pe reprezentantul său René Râmniceanu la București și să suspende discuțiile.

Intro notă întocmită de Serviciul Special de Informații la 9 iunie 1944 referitoare la opiniile în legătură cu depozitarea stocului de aur al Băncii Naționale, se arată că în cercurile finanțare circula părerea unanimă că, în cazul imposibilității depozitării lui în străinătate, soluția optimă era „ca aurul aflat în tezaurul Băncii Naționale să fie transportat în partea de vest a țării, de preferință în vestul Olteniei“.

În această situație, Consiliul de Administrație al B.N.R., întrunit în ședință în ziua de 7 iunie 1944, „aprobă

Constantin Angelescu
*Administrarea și buna
păstrare a tezaurului sunt
sarcinile Băncii Naționale,
apărarea lui este misiunea
guvernului*

mutarea parțială sau totală a tezaurului Băncii din București și depozitarea acestui tezaur, în caz de nevoie, la mănăstirea Tismana“. Lucrurile fuseseră stabilite cu anume fermitate de vreme ce, câteva zile mai târziu, s-a întocmit un plan de lucru pentru refacerea clădirilor din cadrul celui complex mănăstiresc, menit să mascheze adevăratul obiectiv urmărit prin deschiderea

șantierului de lucru de la acest lăcaș de cult.

Măsurile fuseseră luate cu acordul guvernului, căruia, printr-o scrisoare din 4 iulie, i se raporta că „tezaurul [locul de depozitare] s-a executat și, în urma ordinelor date de guvern, Marele Stat Major a fixat garda necesară, care a și primit ordin să ocupe localitatea“. După cum se arată în scrisoare, Tismana a fost soluția care s-a impus tuturor factorilor numai după ce tratativele purtate în Turcia și Elveția „nu au putut da nici un rezultat satisfăcător“.

Desfășurarea lucrărilor pe șantierul de la Tismana, transportul propriu-zis și depozitarea tezaurului, precum și readucerea lui la București au fost relatate pe larg în *Magazin istoric*, nr. 5-7/1996.

Vom reveni însă, în ultimul episod al reconstituirii noastre, cu un document la care nu am avut acces atunci, pentru a limpezi și spulbera aspectele neclare și legendele generate în jurul acestui moment. ■

(Va urma)

BLITZ ... CONCURS

Trimiteți, până la 1 martie 2002, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

– **În câte localități a avut familia Mocioni castele și conace?**

Răspunsul corect la **Blitz... concursul** din luna decembrie 2002 este:

2 decembrie 1901

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul Dumitru Stancu, din com. Secu-Sumandra, jud. Dolj.

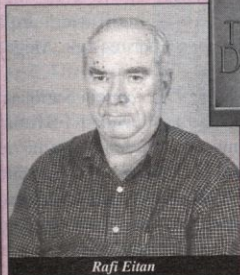
Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2002.

MOSSAD

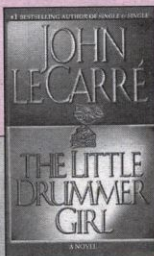

Rafael „Rafi“ Eitan este unul dintre pionierii – și în același timp, una dintre legendele – Mossad-ului. Atunci când se derulează acțiunea episodului pe care îl vom prezenta în continuare – desprins din cartea Mossad. Spionii lui Gideon. Istoria secretă a Mossad-ului, publicată de Gordon Thomas în 1999, la New York și a cărei versiune în limba română se află în pregătire la Editura Allfa –, era un bărbat gras, miop, care-și petrecea ziua adunând țevi vechi, lanțuri uzate de bicicletă și alte vechituri din metal, pentru a realiza sculpturi supra-realiste, cu ajutorul unui aparat de sudură.

Aproape un sfert de veac fusese director adjunct al Mossad-ului pentru Operațiuni. Primul lui succes de răsunet l-a constituit răpirea lui Adolf Eichmann, inițiatorul „soluției finale“ în timpul lui Hitler, care își găsisse refugiu și azil în Argentina.

Rafi Eitan

În 1977, după ce își dăduse demisia din Mossad, Menahem

Begin, primul ministru, l-a numit consilier personal pentru probleme

de terorism. Prima sa misiune a fost de depsiarea palestinianului responsabil de masacrul de la Jocurile Olimpice de la München, unde 11 atleți israelieni fuseseră asasinați. După ce a îndeplinit-o, Begin l-a numit în fruntea Biroului Coordonații Științifice (LAKAM). Acest serviciu de spionaj obținuse schițele avionului de vânătoare francez Mirage IIIC. Sub conducerea lui Rafi Eitan, LAKAM a reușit să îl recruteze pe Jonathan Pollard, un angajat al serviciului de informații al Marinei americane. Până în noiembrie 1985, când a fost prins, Pollard a furnizat Israelului 108 m³ de documente, extrem de prețioase, pentru că erau inclusiv informații despre teroriștii arabi și politica S.U.A. în Orientul Apropriat.

În sfârșit, o altă acțiune condusă de Eitan, „Apollo“, a permis Israelului să intre în posesia unei cantități de material nuclear fisionabil, care i-a asigurat producerea bombei atomice. Și acțiunea „Apollo“ s-a desfășurat tot împotriva Statelor Unite.

Să mai adăugăm doar faptul că John Le Carré l-a ales pe Rafi Eitan drept model pentru personajul principal, cel care vâna teroriști, din romanul Micuța toboșareasă.

Rafi Eitan continua să-și petreacă timpul liber fabricând alte și alte sculpturi din resturi de materiale. Părea să se fi împăcat cu lumea. Operațiunile „Pollard“ și „Apollo“ i se șterseseră din memorie. LAKAM fusese oficial închis. Rafi Eitan susținea că acum

munca pe care o făcea era foarte diferită de cea de dinainte: era directorul unei mici companii navale din Havana, unde avea și acțiuni la o fabrică de pesticide. Mai pretindea că are o relație strânsă cu Fidel Castro, „lucru care probabil nu-i încânta pe

americani". Nu mai fusese în S.U.A. de când cu misiunea „Apollo". A spus că nici nu intenționa să o facă, deoarece presimțea că i s-ar pune încă „multe întrebări".

Apoi, în aprilie 1997, numele lui Rafi Eitan a început să se facă auzit în legătură cu un spion al Mossad-ului la Washington, pe care FBI îl identificase dându-i numele de cod „Mega".

Un spion în anturajul președintelui

Omul său de încredere din Mossad i-a spus lui Rafi Eitan că FBI începuse să investigheze rolul pe care „Mega" l-ar fi putut juca în afacerea Pollard. A fost oare „Mega" sursa unor documente ultra-secrete, pe care Pollard le-a transmis mai departe? De curând, FBI îl interogase pe Pollard în închisoare, iar acesta recunoscuse că, în ciuda accesului său neîngrădit, tot nu putea obține anumite documente pe care cel care îi dădea

instrucțiuni, lugubru Yagur, i le ceruse. FBI știa că astfel de documente aveau un cod special cu care trebuia accesate și care se schimba foarte des, de multe ori chiar zilnic. Totuși, Yagur părea că poate afla codul în câteva ore pentru a-l da lui Pollard. Era „Mega" cel care i-l obținea? Era „Mega" al doilea spion din Washington, a cărui existență o bănuise FBI atâta timp? Cât de apropiat era el de Rafi Eitan? Acestea erau întrebările periculoase ce se puneau la Washington și care puteau strica relațiile dintre Washington și Tel Aviv.

După ce FBI l-a identificat ca fiind cel din spatele lui Pollard, Rafi Eitan acceptase faptul că nu mai putea să lucreze pentru servi-

ciul secret israelian. Își dorise ca la sfârșitul fiecărei zile să nu fi întâmpinat decât riscul de a se părli cu flacăra pe care o mânuia în timp ce sculpta.

Nici chiar Comitetul șefilor de servicii – Va'adat Rashei Hesherytin –, a căror sarcină este să coordoneze toate activitățile de spionaj și de securitate de acasă și din străinătate, nu știa cine era „Mega". Tot ce li se spusese era că acesta se afla undeva sus în guvernul Clinton. Dacă președintele îl moștenise sau nu de la

administrația Bush era încă un secret bine păstrat. Numai directorul Mossad știa de cât timp era „Mega" pe poziție.

Comitetul aflate că sectorul de contraspionaj al FBI-ului credea că lipsa de acțiune împotriva Mossad-ului se datora puterii lobby-ului evreiesc de la Washington și refuzului guvernelor care s-au succedat de a îl înfrunta. Acel lobby putea fi chemat oricând să liniștească spiritele în interiorul instituției, după descoperirea lui „Mega"

Jonathan Pollard

de către FBI.

La 16 februarie 1997, Agenția Națională de Securitate (NSA) a furnizat FBI-ului înregistrarea unui apel telefonic, dat târziu de la Ambasada Israelului. Era o convorbire între un ofițer al Mossad, identificat numai ca Dov, și superiorul său din Tel Aviv, al cărui nume nu a fost dezvăluit în timpul scurtei conversații.

Dov ceruse instrucțiuni dacă să meargă sau nu la „Mega" pentru o copie a scrisorii lui Warren Christopher, pe atunci secretar de Stat, către conducătorul Organizației pentru Eliberarea Palestinei, Yasser Arafat. Scrisoarea conținea o serie de asigurări pe care Christopher i le dădea lui

Arafat la 16 ianuarie, în legătură cu retragerea trupelor israeliene de pe malul de vest al Hebronului. Vocea de la Tel Aviv i-a ordonat lui Dov: „Lasă scrisoarea. Nu pentru asta l-am trimis pe «Mega» acolo.”

Scurta conversație a fost prima dovadă pe care a avut-o FBI despre importanța lui „Mega”. Numele de cod nu mai fusese niciodată auzit în timpul supravegherii permanente a ambasadei și a diplomaților acesteia. FBI a limitat căutarea pentru aflarea identității lui Mega la cineva care fie lucra acolo, fie avea acces la un angajat superior al Consiliului Securității Naționale, organismul care îl sfătuiește pe președinte în probleme de spionaj și de apărare. Are sediul la Casa Albă, iar printre membrii săi se numără vicepreședintele și secretarul de Stat și al Apărării. Directorul CIA și șeful Statelor Majore Întrunite au un rol consultativ. Staff-ul permanent este condus de consilierul președintelui pentru probleme de securitate națională.

Deocamdată așteptăm

Cum a aflat Ambasada Israelului că linia sigură de comunicare cu Tel Aviv fusese interceptată rămâne încă un secret, la fel de bine păzit ca și identitatea lui „Mega”. Ca oricare altă misiune israeliană, Ambasada din Washington era în permanență

modernizată cu sisteme sofisticate pentru codarea transmisiunilor. O bună parte dintre aceste echipamente erau făcute după schițe furate de la americani.

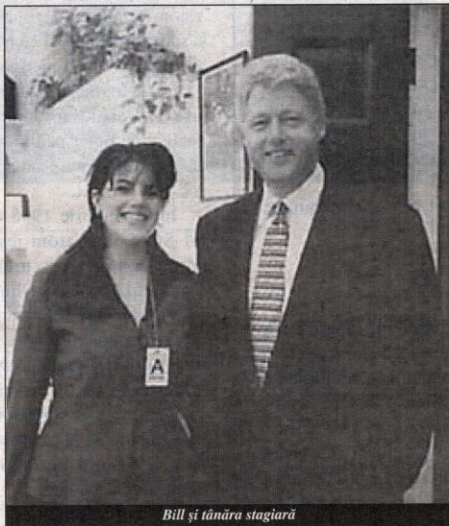
La 27 februarie 1997, o dimineață frumoasă la Tel Aviv, membrii Comitetului plecau de la birourile din strada Rehov Shaul Hamaleku, pentru a intra pe o poartă păzită, în spatele unui zid simplu și înalt, terminat cu sârmă ghimpată. Din stradă se vedeau doar acoperișurile clădirilor. Deasupra lor se înălța un turn masiv de beton, vizibil din orice colț al

Tel Aviv-ului. La diferite înălțimi erau mănunchiuri de antene neplăcute la vedere. Turnul era cartierul general al Forțelor de Apărare israeliene. Complexul este cunoscut sub numele de Kirya, care înseamnă „pace”.

Cu puțin înainte de ora 11.00 A.M., ofițerii serviciului secret, folosind cardurile de acces, au intrat într-una dintre clădirile de lângă turn. La fel ca majoritatea birourilor guvernamentale israeliene,

sala de conferințe era sărăcăcioasă.

Ședința a fost prezidată de Danny Yatom, de curând învestit director Mossad de către primul ministru Benjamin Netanyahu. Yatom avea reputația de a fi dur, mai ales în relațiile sale cu Netanyahu. La Tel Aviv circula zvonul că noul director Mossad îl dădăcise pe nervosul prim-ministru, când viața lui particulară, mult prea colorată, îi amenințase cariera. În jurul mesei de cedru, îl ascultau cu atenție pe Yatom rezumând strategia pe care o vor adopta în caz că „si-

Bill și tânăra stagiară

tuată" cu „Mega" s-ar fi transformat într-o criză de mari proporții.

Vor acuza serios faptul că statutul diplomatic al Ambasadei de la Washington a fost violat prin ascultarea convorbirilor – mișcare care ar jena fără îndoială guvernul Clinton. Apoi, *sayanim*-ii (localnici ce acordau sprijin voluntar) care aveau legătură cu mass-media americană aveau să primească instrucțiuni și să născocescă povești cum că „Mega" era decodarea eronată a argoticului *Elga*, cuvânt prin care Mossad-ul desemna demult CIA. Cuvântul „Mega" era de altfel foarte cunoscut serviciului secret american. „Megawatt" era numele de cod folosit până nu demult pentru a desemna, împreună cu Mossad, informațiile sau agenții comuni. Ca măsură în plus de securitate, *sayanim*-ii ar fi trebuit să adauge că un alt cuvânt, „Kilowatt", se folosește referitor la informațiile teroriste utilizate în comun.

Însă, pentru moment, nu vom face nimic, a conchis Yatomi.

Să nu te apropii

În martie 1997, primind informații de la un *katsa* (agent de teren) din Washington, Yatomi a acționat. A trimis o echipă de experți *yahalomim* (unitate specială pentru comunicații) la Washington, să verifice raportul lui *katsa* cu privire la convorbirile erotice pe care președintele Clinton le avea cu o fostă funcționară de la Casa Albă, Monica Lewinsky. Suna din Biroul Oval la apartamentul ei din complexul Watergate. Știind că la Casa Albă fuseseră luate măsuri de protecție electronică, echipa de experți *yahalomim* s-a axat pe apartamentul lui Lewinsky. Au început să intercepteze apeluri telefonice clare între președinte și Lewinsky. Înregistrările au fost trimise la Tel Aviv prin curier diplomatic.

La 27 martie, Clinton a mai chemat-o o dată pe Lewinsky în Biroul Oval, spunându-i că o ambasadă străină le înregistrează convorbirile: Alte amănunte nu i-a dat. La scurt timp după aceasta, aventura lor s-a încheiat.

La Tel Aviv, strategii Mossad se gândeau cum să folosească înregistrările deosebit de stânjenitoare; erau materiale bune pentru un șantaj – deși nimeni nu sugerase vreo încercare de a-l șantaja pe președintele Statelor Unite. Totuși, câțiva au văzut în înregistrări o puternică armă ce putea fi folosită în cazul în care ar fi ajuns să fie înconștienți în Orientul Mijlociu, neputând să conțene pe ajutorul lui Clinton.

Cu toții au căzut de acord că și FBI trebuie să fi știut de convorbirile lui Clinton cu Lewinsky. Unii strategii l-au îndemnat pe Yatomi să folosească firul scurt cu Washington și să înștiințeze FBI că Mossad era la curent cu apelurile telefonice ale președintelui. Era o cale nu foarte subtilă de a sugera FBI să o lase mai moale cu căutarea lui „Mega". Alți analiști au optat pentru așteptare, susținând că informația va produce oricând un mare șoc. Zis și făcut.

În septembrie 1998 era publicat raportul Starr, iar Yatomi ieșea la pensie. Raportul conținea o scurtă referință la avertismentul făcut de Clinton lui Lewinsky, în martie 1997, că o ambasadă străină le înregistrează convorbirile. Starr nu intentase încă acțiune, când Lewinsky și-a depus mărturia în fața marelui juriu, în legătură cu aventura sa cu președintele. În orice caz, FBI trebuie să fi văzut aceste dezvăluiri ca pe o dovadă a faptului că nu putea să-l demaște pe „Mega".

Potrivit – cel puțin – unei surse bine informate, Rafi Eitan a primit un telefon de la Yatomi, care i-a subliniat faptul că în viitorul apropiat trebuia să se țină departe de Statele Unite.

Nu era nevoie să i se spună lui Rafi Eitan cât de penibil ar fi fost să cadă victimă exact prin tehnica care îl transformase pe el însuși într-o legendă vie, după răpirea lui Adolf Eichmann. Și mai rău ar fi fost să fie ucis în secret, printr-una dintre metodele ce-i sporiseră reputația printre oamenii care considerau asasinatul parte din munca lor. ■

(Va urma)

Execuția asasinilor lui Alexandru II

Franța revoluției din 1789 și Rusia țarilor sunt, în acest număr, protagonistele serialului nostru, aflat la al cincilea episod.

TEROARE ȘI TERORISM ÎN ISTORIE

Gravură reprezentând invadarea Adunării Naționale franceze de către parizienii revoltați (20 mai 1795)

VICTOR IONESCU

Născută din revendicarea stării a treia de a avea drepturi egale cu nobilimea și clerul, Revoluția franceză a proclamat „drepturile omului și ale cetățeanului” (august 1789), punctul 7 afirmând expres că „nici un om nu poate fi acuzat, arestat sau reținut decât în cazuri determinate de lege”.

Revoluția avea să probeze și opusul absolut al acestui drept, în condițiile dificultăților crescânde pe toate fronturile: politic – dispute între curentele revoluționare; economic – compromiterea recoltelor, din cauza războiului și speculei; militar – confruntarea, pe de o parte, cu monarhiștii și, pe de alta, cu Austria și Prusia. Acesta a fost regimul terorii, instituit începând cu înființarea Tribunalului revoluționar (10 martie

1793), care trebuia să-i judece pe „suspecții contrarevoluționari”. „Să fim noi cei care întrușipează teroarea, împiedicând poporul să o facă”, spunea Danton, ceva mai târziu el însuși victimă a terorii. Instituțiile terorii au fost completate cu „reprezentanții în misiune” (trimiși în provincie ai Convenției), „comitetele de supraveghere” (menite să-i țină sub observație pe străini și pe cei suspecți de trădare) și Comitetul Salvării Publice.

Ghilotina, iubită lui Robespierre

Din septembrie 1793, teroarea a fost la ordinea zilei, violența politică fiind lăsată la îndemâna și aprecierea nenumăraților agenți care se acopereau cu legitimitatea revolu-

ționară. Alături de teroarea legală – care a durat între 5 septembrie 1793 și 27 iulie 1794 – au fost nenumărate alte execuții, ceea ce face dificil de realizat bilanțul demografic al regimului terorii. Cifrele sunt controversate, de la 40 000 la 200 000 de morți. 40 000 se referă la perioada legală a terorii și include 23 000 de oameni, executați fără nici un fel de judecată.

Regimul de teroare a avut și baze economice. Această formă a fost promovată de sanculoții care detestau aristocrația, promovând egalitatea. Deoarece ei i-au sprijinit pe iacobini în preluarea puterii, când Jacques Roux, liderul lor, un preot din cartierele sărace ale Parisului, a cerut instaurarea „terorii economice”, Convenția a autorizat-o. Legea

maximului general fixa prețurile și salariile și pedepsele cu moartea pentru stocarea de alimente.

După ce, la 28 iulie 1794, Robespierre și-a pierdut capul sub ghilotina pe care o iubea așa de mult și, mai ales, după desființarea Tribunalului revoluționar (31 mai 1795), teroarea a luat sfârșit. A mai existat, ce-i drept, așa-numita „teroare albă” (albul era culoarea Bourbonilor), ca reacție împotriva foștilor promotori ai terorii. Aceasta nu a cuprins însă decât 20 de departamente, atingând apogeul în Vendeea și Bretania.

Fundamentând și practicând un regim de teroare, Revoluția franceză a adus câteva clarificări unui fenomen pe cât de vechi, pe atât de eterogen. Prima analiză a făcut-o Jean Lambert Tallien, într-un discurs ținut în Convenție, la o lună după executarea lui Robespierre, în care a arătat că teroarea trebuie privită ca un „sistem al puterii”. Punând în antiteză o guvernare revoluționară și una a terorii, Tallien stabilea că aceasta din urmă „amenința persoanele, le amenința mereu și pentru orice”, înlocuind justiția cu arbitrarul și instituind „acea putere care nu dă socoteală și nici ascultare nimănui, dar le cere, în schimb, de la toată lumea”. Sistemul terorii era unul al fricii generalizate, care atrăgea după el suspiciunea și delațiunea, având o dinamică proprie și o tendință de generalizare. Odată instalat, el alunecă spre perpetuitate. Istoria a probat aceste teorii prin regimurile hitlerist, stalinist și pol-potist.

Țarul Alexandru II

Anarhismul rus

În secolul XIX, ideile modernizatoare ale Revoluției franceze au cuprins întreaga Europă, având, poate, cele mai mari reverberații în Rusia, cea mai înapoiată țară din Europa, dar, în același timp, cu cea mai mare elită intelectuală.

În vreme ce în Europa industrialismul triumfa, Rusia a rămas o structură feudală. Primele elemente novatoare le-a adus mișcarea decembristilor, din 1825, cu o structură asemănătoare societăților secrete, deoarece în Rusia analizarea critică a puterii era strict interzisă.

Bineînțeles că represiunea nu poate opri progresul. Personalități puternice, de la scriitorul Aleksandr Herzen la teoreticianul anarhismului, Mihail Bakunin, și-au reunit vocile în efortul de abolire a șerbiei, obținută la 15 februarie 1861, și au organizat prima grupare politică importantă: „Zemlia i volia” (Pământ și libertate). Din ea se vor dezvolta mai târziu toate mișcările politice ruse de până la Revoluția din 1917. În 1879, organizația s-a rupt în două grupări: una anarhistă –

„Ciornii Peredel” – și alta narodnicist-teroristă – „Narodnaia volia” (Libertatea poporului). Programul de acțiune al celei din urmă se baza pe spulberarea autocrației țariste și formarea unei federații de „unități socialiste cu autogestiune”.

Pentru a-și atinge scopurile, această mișcare reunea studenți și burghezi, mici nobili, intelectuali și oameni din popor. Natura sa era în esență progresistă, dar, în interior, se confundau și confruntau ideile socialiste ale lui Marx cu cele anarhiste ale lui Bakunin. Participant la cinci revoluții, aristocratul-anarhist Mihail Bakunin (1814-1876) afirma: „nu recunoaștem altă activitate decât exterminarea, însă admitem că formele prin care se poate manifesta ea sunt foarte variate: otrăvă, cuțit, funie. În această luptă, revoluția sanctifică totul”.

În 1877-1878, țarul Alexandru II a ordonat judecarea narodnicilor, arestați încă din 1874. Până atunci, revoluționarii nu prea avuseseră succes. Procesele le-au permis însă să țină lungi discursuri pasionale, amplu reflectate în presă. Sentințele au fost anunțate la 24 ianuarie 1878; din 193 de acuzați, 153 au fost achitați. A doua zi, Vera Zasulici, membră a organizației „Pământ și libertate”, a tras cu pistolul în generalul Trepov, guvernatorul Sankt-Petersburgului. În pofida vinovăției evidente, ea a fost achitată de tribunal și apoi a fugit în străinătate. Încetând să-și mai asume riscurile proceselor politice, guvernul țarist a accentuat represiunea.

Acest fapt a dat un suflu nou aripilor teroriste din „Pământ și libertate“. În vara lui 1878, în plină zi, a fost ucis generalul Mezentsev, șeful Secției III Petersburg. Atentatorul, Kravcinski, a scăpat, ca și Vera Zasulici.

„Narodnaia volia“ avea un spion în Secțiunea III, știind astfel toate mișcările trupelor de pază ale țării. În septembrie 1879, gruparea l-a condamnat oficial la moarte pe țar, iar trei luni mai târziu au fost plasate trei bombe pe calea ferată pe care el urma să revină din Crimeea. Autocratul a scăpat de prima bombă, pentru că a ales alt traseu, de a doua pentru că aceasta nu a explodat și de a treia, care, deși a fost detonată sub tren, nu a produs rezultatele așteptate. La jumătatea lui februarie 1880, sub sala de mese a palatului,

Omsk. Condamnați politici în drum spre ocnă

s-a produs o explozie care a ucis 40 de soldați finlandezi, dar țarul nu a pățit nimic. La 12 martie 1881, spre caleașca țării a fost aruncată o bombă care a rănit câțiva cazaci. Coborât pentru a se interesa de

soarta acestora, țarul a fost surprins de a doua bombă, care i-a retezat picioarele. Alexandru II a murit după câteva ore.

Paradoxal, dar acest succes al terorismului a declanșat și criza mișcării „Pământ și libertate“. Pe plan intern, marxștii au criticat metodele teroriste, iar în exterior organizația a fost dezavuată de popor, care nu agreea violența și crima. În acest fel, „Pământ și libertate“ demonstra, prin uciderea țării, că terorismul nu e folositor în practica luptei politice pentru putere. În Rusia, mișcările revoluționare se vor radicaliza ideologic, dar vor respinge metodele anarho-teroriste, optând pentru lovitura de stat sau insurecția populară, ca mijloace de a accede la puterea politică. ■

(Va urma)

PREMIUL SOFICA IOSEF

Asociația Culturală Mondială a Evreilor Originari din România (ACMEOR) a acordat premiul Sofica Iosef – destinat lucrărilor privind istoria comunităților evreiești din estul Europei în anii războiului rece – domnului Teodor Wexler și doamnei Mihaela Popov, autorii celor două volume de documente *Anchete și procese uitate. 1945-1960*, apărute la Editura Fundației W. Filderman din București, în noiembrie 2001.

Ceremonia a avut loc în ziua de 26 decembrie 2001, la Casa Scriitorilor din Tel Aviv. Au fost prezenți: Excelența Sa dr. Mariana Valeria Stoica, ambasadorul României la Tel-Aviv, doamna Mihaela Ionescu, atașat cultural la Ambasada Română, Meir Rosenne, ambasador itinerant în Ministerul de Externe, dr. Șlomo Leibovici Laiș, președintele ACMEOR, Moșe Talmon, președintele Asociației Foștilor Deținuți Politici Sioniști din România, rabin Efraim Gutman, fost deținut politic în anii '50. Volumele (ce însumează 2 262 de pagini) reunesc documente privind politica regimului totalitar din România față de minoritatea evrească (*Magazin istoric*, nr. 10/2001).

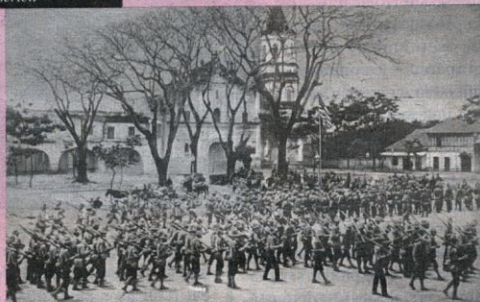
S-au citit cuvinte de apreciere semnate de acad. Nicolae Cajal și avocat Constantin Vișnescu, apărător al inculpaților din anii 1950-1960 și dr. Carol Iancu, decanul Institutului de judaică de la Montpellier și Haifa.

Șlomo LEIBOVICI LAIȘ

Trupele americane intră în piața publică din Malolos (jos) iar insurgenții, în retragere, dau foc bisericii

Război de gherilă... teren în junglă... terorism... mine-surpriză... groază. Îți revin parcă scenele teribile ale războiului din Vietnam. Și totuși, articolul adaptat după American History Illustrated se referă la alte episoade, ce s-ar fi putut constitui în semnale de alarmă. Campania militară americană de la sfârșitul secolului XIX împotriva insurgenților din Filipine a durat trei ani, a necesitat 126 000 de oameni și a costat peste 4 000 de vieți...

Războiul dintre anii 1898-1902 rămâne una dintre cele mai obscure campanii din istoria americană. Numit uneori războiul „bolo”, după ucigătoarele cuțite cu lame bolo deținute de insurgenții filipinezi, el este văzut deseori ca un simplu accesoriu al războiului de o sută de zile hispano-american. Însă reprimarea războiului de gherilă dus de cei care doreau autogovernarea insulei s-a dovedit mult mai dificilă, mai prelungită și costisitoare pentru forțele americane decât războiul convențional cu Spania ce îl precedase (aprilie-decembrie 1898). Acesta fusese declanșat în urma insurecției cubaneze, prin care insula dorea să obțină independența față de Spania. Statele Unite, nemulțumite de prezența Spaniei în apropierea coastelor lor, și-au declarat sprijinul pentru insurecția cubaneză. O Cubă independentă era, în fapt, un stat care nu putea exista decât cu sprijinul puternicului Unchi Sam.

Theo STĂNESCU-STANCIU

LECȚIA DINAINTEA VIETNAMULUI

Eforturile de a asigura independența insurecției cubaneze vor conduce, la 1 mai 1898, la mai puțin de o săptămână de la declararea de către Congres a războiului împotriva Spaniei, la atacul împotriva unei alte insurecții în Filipine. O escadră navală condusă de comandorul George Dewey a pătruns în Golful Manila, pentru a distruge navele de război ce apărau această posesiune spaniolă în Pacific. Într-o acțiune de scurtă durată, Dewey a obținut victoria,

scufundând toate vasele inamice, fără pierderi americane semnificative. Opinia publică era în delir: „Cea mai mare bătălie navală a timpurilor moderne”. Dar poporul american nu știa încă precis dacă Filipinele erau insule sau niște alimente conservate...

La ordinul președintelui William McKinley (1897-1901), o forță expediționară de aproape 7 000 de oameni este trimisă în Filipine în vara lui 1898, sub comanda generalului maior Wesley Merritt. Rebelii

filipinezi, la îndemnul generalissimului Don Emilio Aguinaldo y Famy, duseseră în ultimii doi ani un război împotriva Spaniei pentru câștigarea independenței. Aguinaldo, un tânăr de 28 de ani în 1898, preluase de la tatăl său, înainte de a intra în mișcarea revoluționară, funcția de primar în orașul natal Kawit. Popularitatea îi era în continuă creștere.

Când indiferența americană a dus în cele din urmă la război deschis cu rebelii,

aceștia, aparent prost antrenati și slab înarmați, au fost grav subestimați. În plus, nu s-au luat deloc în calcul greutatea pe care le comporta executarea de operații militare într-o zonă tropicală și în mijlocul unei populații ostile și nici dificultățile de aprovizionare tehnico-militare ale unei armate aflate la 7 000 de mile depărtare. Un raport secret despre Filipine furnizat guvernului american s-a dovedit, până la urmă, copiat din *Encyclopaedia Britannica*.

Bugetul nu este un sac fără fund

După victoria lui Dewey în Golful Manila – victorie fără urmări importante –, americanii au crezut că Filipinele vor cădea în stăpânirea lor ca un fruct copt. Era clar că nu se putea hotărî returnarea insulei către Spania, dar nici nu se putea permite trecerea ei la Franța sau Germania, rivalii Americii în Orient. Nici ideea unui protectorat englez nu a părut prea îmbietoare. Discuțiile au dezbinat astfel nu

cani, făceau parte figuri precum: Theodore Roosevelt, viitorul președinte, acum doar ministru adjunct al Marinei, Henry Cabot Lodge (senator de Massachusetts) și Albert Beveridge (senator de Indiana). Aceștia erau, în cea mai mare parte, adepți ai lui Alfred Thayer Mahan, strateg naval, ce propovăduia necesitatea obținerii de colonii în scopuri comerciale și de aprovizionare. În opinia lui Beveridge, americanii erau „o rasă de cuceritori”, iar „după planul Atotputernicului, ...civilizațiile și rasele decadente” trebuia să dispară „în fața civilizației mai înalte a tipurilor mai nobile și mai virile de oameni”. Teoria rasială era în floare...

Antiimperialiștii, de astă dată în special democrați, se împotriveau cu putere anexării Filipinelor de către Statele Unite. Oameni precum foștii președinți Grover Cleveland (1885-1889) și Rutherford B. Hayes (1877-1881), magnatul oțelului Andrew Carnegie, liderul sindical Samuel Gompers și chiar scriitorul Mark Twain au avertizat că prin această cucerire America,

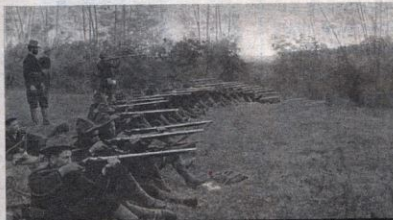
respingând dreptul la autodeterminare a filipi-

practici subliniau, în plus, că politica imperialistă va necesita menținerea costisitoare a marinei și armatei în locurile nou cucerite, iar bugetul nu era un sac fără fund.

Entuziasm și trădare

Între timp, în insulele Filipine, forța expediționară a generalului maior Wesley Merritt își continua acțiunile. Ea a fost întărită, la sfârșitul lunii iunie 1898, cu trupe comandate de generalul Thomas Anderson, care va vizita chiar forțele rebele conduse de Aguinaldo, făcând planuri de cucerire a Manila. Însă căldura și ploaia abundentă demoralizau și distrugeau echipamentele neadeccate.

Pe acest fundal, Aguinaldo se proclama președintele unui guvern oficial ce dorea „independența” națiunii sale și chema pe filipinezi să se alăture armatei lui și americanilor, declarând că: „americanii își întind mantia protectoare asupra iubitei noastre țări. Când vedeți steagul american fluturând, adunați-vă în număr mare: ei sunt salvații noștri”. Dar entuziasmul nu va dura prea mult.

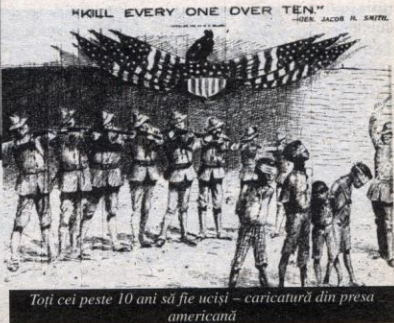

Zidul de foc, manevră tactică a infanteriei americane

numai cabinetul McKinley, ci întreaga țară. Opinia publică americană s-a divizat în două facțiuni: imperialiștii și anti-imperialiștii.

Din prima categorie, în special alcătuită din republi-

nezilor, drept garantat prin Constituția proprie, va face primii pași spre ruină. Cei mai

Toți cei peste 10 ani să fie uciși – caricatură din presa americană

La 13 august 1898 trupele lui Merrit au ocupat Manila aproape fără să tragă vreun foc de armă, căci apărătorii spanioli s-au predat, temându-se să nu fie masacrați de către insurgenții filipinezi. Trupele americane au blocat, fizic, pe rebelii lui Aguinaldo să participe la asalt. Un sentiment acut de trădare a cuprins cu repeziciune tabăra filipineză, entuziasmul aproape că dispăruse.

Aguinaldo constata că guvernul său nu este reprezentat la tratativele de pace de la Paris (10 decembrie 1898). Afă doar că Spania a cedat Filipinele Statelor Unite pentru 20 de milioane de dolari. „Am cumpărat cu toptanul 10 milioane de malaezi, dând doi dolari pe cap”, declara atunci, cu tristețe, un oficial american.

Pe acest fundal, fricțiunile între soldații americani și filipinezi s-au înmulțit. Băștinășii erau văzuți de către „protectori” doar ca „niggers” sau „gu-gu”. În replică, locuitorii insulei refuzau să facă loc pe trotuare și îi forțau pe americani să meargă pe mijlocul străzii. Adevăratul război a început.

La sfârșitul lunii martie 1899, trupele americane au

cucerit Malolos, reședința guvernului revoluționar al lui Aguinaldo. Dar acesta a scăpat, topindu-se pur și simplu în junglă, pentru a-și muta cartierul general în zona muntoasă Palanan, în nordul regiunii Luzon. De aici, a ordonat trupelor sale să se disperseze și să evite luptele decisive în favoarea operațiilor de scurtă durată, în detașamente mici. Partizanii se mișcau liber între unitățile americane, tăind firele de telegraf, atacând trenurile de aprovizionare și unitățile de infanterie răzlete.

Trupele americane au început în curând să simtă că erau într-o țară dușmănoasă. Un țaran, în aparență prietenos, putea fi de fapt un ucigaș. Locotenent-colonelul J.T. Wickham raporta: „steaguri de armistițiu i-au atras pe ofițeri în ambuscade...soldații Dugan, Hayes și Tracy au fost uciși de autoritățile orășenești; soldatului Nolan, legat de femei în somn, i-au tăiat gâtul; corpul caporalului Doneley a fost dezgropat, ars și mutilat...”. Tactica predilectă a rebelilor lui Aguinaldo a devenit asasinarea conducătorilor locali ce colaboraseră cu americanii, de regulă prin decapitare sau îngropare de vii.

„Civilizarea” cu pușca Krag

S-a încercat și folosirea unor variante „pacifiste” de cucerire. Astfel, pe măsură ce armata americană își extindea controlul, au fost reorganizate guvernele municipale locale și au fost pregătiți filipinezi pentru a prelua funcțiile civile în structura politico-democratică ce urma să fie instaurată. Soldații americani îndeplineau funcțiile poliției, distribuiau hrană, înființau școli, la care și predau, construiau drumuri și linii de telegraf. Țara trebuia „civilizată”...

Americanii au întreprins și alte eforturi pentru a „filipiniza” războiul, făcându-i pe asiatici să lupte cu... asiaticii. În această idee au recrutat 5 000 de macabebes, mercenari din provincia centrală a regiunii Luzon-Pampanga, pentru a forma

Don Aguinaldo

detașamente filipineze de cercetare conduse de americani. Macabebes luptaseră de secole sub steagul spaniol împotriva propriilor compatrioți.

Insurgenți răniți, prizonieri ai americanilor

Garnitură de tren în drum spre Manila

La cruzimea băștinașilor se răspunde cu aceeași monedă. Dispăruse de mult chiar și ideea de război cavaleresc. „I-am obligat pe toți să intre în case la 7 pm și am spus-o fiecăruia numai o singură dată” – scrie caporalul Sam Gillis familiei sale. „Dacă cineva refuza, îl împușcam. Am omorât peste 300 de băștinași în prima noapte.” O formă de convingere des utilizată era așa-numita „cură cu apă”. Ea se realiza prin așezarea unei țevi din bambus în gura victimei, prin care se turna apă – de regulă sărată sau murdară – pe gât, dilatându-i dureros stomacul. Cel pedepsit, după ce i se permitea să elimine conținutul, mărturisea, de teamă de a nu se mai repeta operația. O altă metodă de tortură era și „cura cu frânghia”, ce consta în înfășurarea unei frânghii în jurul gâtului și trunchiului victimei până forma un fel de centură. Un băț (sau o pușcă de tip Krag) se introducea între funii și se răsucea, creând astfel o combinație insuportabilă de sufocare și strangulare.

Unii soldați și ofițeri, responsabili pentru aceste atrocități, au fost trimiși, grație presei, în fața Curții Marțiale.

au fost achistați, restul fiind muștrați și amendați cu diverse sume, oricum de mică importanță.

Succesul

În martie 1901, un grup de cercetași macabees, comandați de colonelul american Frederick Fred „Luptătorul” Funston, l-a capturat pe Aguinaldo. Conflictul trebuia să se încheie. „A curs destul sânge, au curs destule lacrimi și a fost destulă jale” – spune proclamația lui Aguinaldo, un adevărat jurământ de credință față de Statele Unite. Insurecția era pe cale de a se încheia. O comisie civilă condusă de William H. Taft preia controlul asupra guvernului colonial de la armata americană, în iulie 1901. Dar armata se va confrunta în continuare cu lupte aprige în acțiunea de pacificare a insulei. Pentru a doua oară în acest conflict, optimismul era prematur.

Evenimente încărcate de cruzime vor scurtcircuita din nou realitatea frontului. Astfel, masacrarea a 59 de soldați americani pe insula Samar, la Belangiga, îl face pe generalul de brigadă Jacob W. Smit,

Pedepsele lor au părut totuși mult prea ușoare. Din zece ofițeri judecați pentru jaf, tortură și crimă, trei

cunoscut și sub porecla de „Jake, iadul urlător”, veteran al masacrului indienilor sioux de la Wounded Knee (1890), să transforme Samar într-o „pustiata lugubră”. „Nu vreau prizonieri. Vreau să uciideți și să ardeți; cu cât veți

Proclamația generalului Luna pe zidul unei gări. Cei trei ofițeri din centrul imaginii sunt: Otis, McArthur și Hale

ucide și veți arde mai mult, voi fi mai mulțumit.” Din fericire, pușcașii săi nu au executat *ad litteram* ordinele celui care, mai târziu, va fi trimis în fața Curții Marțiale.

La 4 iulie 1902 insurecția din Filipine a luat oficial sfârșit. Deși a avut nevoie de mai mult de 11 ani, armata americană a reușit să distrugă și pe violenții Moros din sudul țării, iar forța de securitate a guvernului civil (corpul polițienesc filipinez), ajutată de trupele cercetașilor autohtoni, a menținut o pace intermitentă în insule. Campania armatei de a face din Filipine o colonie americană reușise.

Începuse secolul XX, iar conflictele armate deveneau din ce în ce mai... necontrolabile. În special în ceea ce privește urmările. Acest lucru se va vedea – ironic – „excellent” 60 de ani mai târziu, în timpul războiului din Vietnam. Semnalul de alarmă nu a fost luat în considerare. ■

O ALTĂ LUME: AFRICA

Africa, un continent misterios, unul dintre leagănele civilizației – cum am văzut în numărul trecut al revistei –, este și un nesecat izvor de mitologie. Populația neagră poate fi definită și

prin multitudinea de obiceiuri cotidiene: de la clasică construcție a locuinței, până la extrem de complicatele rituri de inițiere în arta vânătorii sau a dragostei.

ROMEO STĂNESCU

Pe teritoriul Africii sunt răspândite mai multe tipuri de locuințe, potrivit populației ce le folosește și condițiilor climatice și fizico-geografice. În spațiul oriental se întâlnesc două modele – coliba circulară, cu acoperiș conic și, respectiv, casa dreptunghiulară, de tip tembe, cu acoperiș plat și curte interioară.

Marele Spirit trebuie îmbunat

În călătoria sa prin continentul negru, în a doua jumătate a secolului XIX, H.M. Stanley observa la populația denumită de el „vuagogi” tembe-ul, descris în felul următor: „Locuințele vuagogilor sunt rânduie de cele patru laturi ale unui ocol, pe care-l înconjoară

complet și înspre care se deschid toate ușile. Pe terasa formată de acoperiș sunt puse grânele, iarba, tutunul, dovlecii și alte recolte. Zidul exterior are mici deschizături, care folosesc în același timp drept găuri de ochire și ca ferăstruici [...] Fiecare «apartament», despărțit printr-un perete de cel vecin, adăpostește o pereche conjugată, ai cărei copii se culcă pe piei crude, așternute pe pământ. Numai tatăl familiei are dreptul la un kitanda – un fel de pat făcut dintr-o piele de bou sau din scoartă de myombo, întinsă pe o ramă montată pe patru picioare.”

În general, la multe dintre populațiile africane, construcția adăposturilor este una dintre ocupațiile femeilor. Ele sapă groapa pentru adăpost, împletec paravanul, construiesc

coliba și o amenajează. Există și foarte multe obiceiuri legate de „inaugurarea” oficială a unei astfel de locuințe. La populația boșimană, spre pildă, odată terminate construcțiile, se aprinde „focul sacru”, pentru toți, un „foc nou” cu lemne noi, special tăiate, folosind un tăciune dintr-un „foc vechi”, adus ritual din vechea așezare, într-o găoace de ou de struț.

În acest scop, soția celui mai bătrân din noua așezare are dreptul să aprindă prima focul în fața adăpostului ei. De aici, apoi, își vor lua lemne și tăciuni și celelalte femei pentru propriile folosințe. Astfel, Marele Spirit este îmbunat, protectorul pământului, al vegetației și al animalelor promițându-le trai bun pe acele meleaguri. Nici jertfa nu poate lipsi. Ca urmare, fiecare membru al comunității

trebuie să arunce în cenușa acestui prim foc sacru câte o bucăciță de carne de antilopă, păstrată anume pentru acest ritual.

De cele mai multe ori, băștinașii apar extrem de exotici în ochii călătorilor străini, obișnuiți cu altfel de standarde estetice și de modă. Adesea, relatările lor conțin multe inexactități, menite tocmai a sugera cititorului diferența enormă dintre „noi” și „ceilalți”. Iată cum descrie același Stanley, la 1871, un membru al tribului msagara: „Un tânăr msagara, fardat cu un ușor strat de ocră roșu, având pe frunte un șirag de patru-cinci gologani de aramă, de fiecare ureche atârnată o mică ploscă, petrecută prin lobul urechii mult întins, coafat cu o mie de zuluși, unși bine cu grăsime și presărați cu fluturași de aramă galbenă [...] Pe lângă cele două mici plosce prinse de urechi, și care cuprind mica sa provizie de tutun și de var – acesta fiind obținut prin

coacerea unor scoici de pământ –, mai poartă o grămadă de bijuterii primitive, care îi atarnă pe piept sau îi înconjoară gâtul. De pildă, bucățele de lemn sculptat, două-trei canuși (scoici folosite ca monede de schimb în Senegal) albe ca zăpada, un mic corn de capră sau vreun leac sfințit de mganga tribului; o duzină de șiraguri de perle roșii sau albe, câteodată și un lanț din fir de aramă, de felul lanțurilor de ceas ieftine, primite de la arabi drept plată pentru puii și caprele vândute.”

Multe detalii extrem de exotice sunt prezente în descrieri. Livingstone pomeneste, pe la 1866, de indigenii din valea Tamba, care își pilesc „dinții până la rădăcină și când vezi o femeie zâmbind te gândești fără să vrei la rânjetul unui crocodil”. Dar, în primul rând, impresionează coloritul și amestecul diverselor piese de îmbrăcăminte. Un călător francez sosit în Madagascar pe la 1863 descoperă un șef al poliției

locale îmbrăcat extrem de grotesc: „o pălărie de general, ornată cu o pană și mărginită cu o panglică albă, o veche haină de pompier pe care se lăfăiau doi enormi epoleți englezești, un pantalon uzat legat cu o masivă centură brodată cu aur [...] Iar pentru a completa acest ciudat veșmânt, ținea în mâna dreaptă o veche sabie curbă, iar în cea stângă – o batistă în carouri, extrem de murdară, dar foarte apreciată de purtător.”

Băutură pentru sporirea nurilor

Foarte multe dintre poveștile și pildele africane se referă la alimente și la lăcomia umană, semn că acesta era unul dintre principalele defecte ale locuitorilor continentului negru. În fapt, resursele de hrană erau destul de limitate. Autohtonul trebuia să-și păstreze, din puținul pe care îl avea, și pentru zile mai negre.

Întâlnirea din 1871 dintre scoțianul Livingstone și americanul Stanley

Mască din Camerun

În general, în zonele favorabile agriculturii, se cultivau cel mai adesea orezul, apoi porumbul, meiul, sorgul, jamusul, manioca și fonio – o plantă cerealică cu tulpina scurtă. Foarte interesantă este și maniera de plantare a maniocului, prin butași care se sădesc la un metru unul de altul, în mici mușuroaie de pământ de circa 30 cm înălțime. Bulpii de manioca conțin acid cianhidric, deci pentru a putea fi consumați fără grijă ei trebuie supuși unei prelucrări speciale: dezgropați, curățați și lăsați în apă curgătoare (în care acidul se dizolvă), apoi tăiați, tocați în vase de lemn și pisați cu mairi de lut.

La multe dintre populațiile din jurul lacului Victoria, alimentul de bază îl constituia banana. Din fructele anumitor specii de bananieri, băstinașii obțineau chiar și făină; pe altele le consumau crude sau coapte în cenușă, înfășurate în prealabil în frunze sau fierțe în aburi, împreună cu diferite alte fructe, legume și carne.

Apa reprezenta un alt lucru extrem de prețios pe întinsul continent african. Femeile boșimane erau vestite păstrătoare de lichid vital. După perioada ploilor, ele adunau apa în vase din coji întregi de ouă de struț, găurite la unul dintre capete, și

le îngropau în pământ. Când bălțile seacă, femeile scoteau apa, trăgând-o din nisip cu niște trestii lungi. Erau însă și mulți „aducători” de ploaie. Unii mai norocoși, alții mai puțin... Ca în povestea unui astfel de invocator, pe numele său Nigulo, care, pe la 1860, în ținutul Bari, pentru că nu a fost în stare să aducă apa mult promisă, a plătit cu... propria sa viață, cadavru fiindu-i aruncat la vulturii.

Odată cu pătrunderea albilor și „apa de foc” ajunge la mare căutare. Ca și alte tipuri de băuturi care de care mai ciudate, cum este și boialoa sau „buză” arăbească, o băutură numai pentru consumul femeilor, preparată din sorg pisat, foarte hrănitore și contribuind puternic la rotunjirea... nurilor, criteriu estetic la mare căutare pe continentul african.

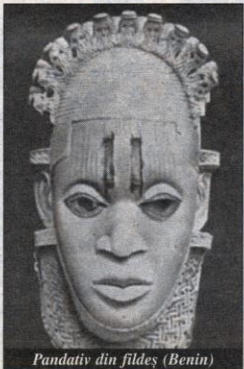
Măsurile legislative contra... trândăviei

Carnea, unul dintre cele mai venerate alimente, se obținea cu destulă greutate în aventura vânătorii. Localnicii erau supuși la o adevărată probă de maturitate, de forță, dar și de iscusință în mânăuirea armelor, în același timp cu a capcanelor și a otrăvurilor. Unele triburi aveau veleități de foarte buni alergători în căutarea prăzii. Germanul Peter Kolb, de pildă, în lucrarea sa *Descrierea Capului Bunei Speranțe și a hotentofilor care locuiesc acolo*, pe la 1745, pomenea că un călăreț nu s-a putut ține de un hotentot, care vâna o antilopă, alergând cu sulița în mână. Locuitorii de pe lângă lacul Ngami erau la rândul lor vestiți pentru tipurile de capcane gemene puse pe malul apelor, pentru a prinde animalele venite la adăpat. Livingstone descrie o astfel de

groapă-capcană de aproximativ 7-8 picioare adâncime (2,2-2,7 m) și de 3-4 picioare lățime (cca. 1m), în partea superioară, care apoi se îngusta, pentru a nu mai permite animalului să iasă afară.

Boșimanii erau unii dintre puținele triburi africane care cunoșteau multe otrăvuri, cu care își ungeau vârfulurile săgeților ce deveneau mortale pentru animalele atinse. O astfel de otrăvă letală putea fi fabricată – după cum amintesc unii călători – din măruntaiele unei omizi mici, numită n'gva, uscate la soare. Omidă era recunoscută pentru pofta ei nemărginită de grăsimi, animale sau chiar umane.

Vânătoarea nu reprezenta însă decât unul dintre mijloacele de câștigare a hranei. Autohtonul prefera adesea agitației războinice, traiul tihnit, calm, într-un cuvânt, lenea. „Trândăvia” se pare că reprezenta una dintre plăcerile supreme ale marii majorități a populației negre – observa sec un călător francez în a doua jumătate a secolului XIX. Uneori s-au luat chiar și măsuri legislative pentru a împiedica „periculosul” obicei. Este cazul Kenyei și Tanganikăi, pe la 1924, unde s-a dat o declarație oficială: „dacă măsurile de persuasiune

Pandati din fildes (Benin)

Ife (Nigeria): cap de alamă

nu-și vor atinge scopul, va fi de datoria noastră să folosim puterea legală, pentru a-i împiedica pe indigeni să trândăvească...”

Muzica și dansul întregau peisajul populației de culoare. Ritmurile se auzeau la orice ocazie – consideră cehul Emilian Holub, ce a vizitat continentul pe la 1872: „negrul are dans de logodnă, de elefant, de leu și de leopard; are dans de mulțumire, pentru un vânat reușit, are dans pentru invocarea ploii, dans de proorocire, dans al înțătorilor și alte multe și variate dansuri.”

Pulbere de ardei contra dizenteriei

Existența africanului se consuma între viață și moarte, între magie și procreare. Riturile de inițiere reprezintă astfel poate cea mai fascinantă parte a civilizației negre. Să dăm doar un singur exemplu, care vorbește de la sine. La poporul mahalbi, în zona dintre Niger și lacul Ciad, inițierea băieților la maturitate era un proces extrem de complicat și periculos. Numai cel puternic și rezistent reușea să treacă probele. Astfel, în timpul ceremo-

niilor de inițiere, tinerii băieți neprihăniți erau duși într-un desiș, unde se organizau dansuri și se făcea un zgomot infernal, pentru a produce starea de exaltare. Când extazul ajungea la punctul culminant, apărea un leopard (sau cineva purtând însemnele leopardului), care se arunca asupra tinerilor, provocându-le mai ales răni în zona organelor genitale. Unii cercetători cred că li se smulgea cu această ocazie chiar un testicul. Pentru cei care reușeau să supraviețuiască, urmau zile de-a dreptul orgiastice. Tot acum se pregăteau coarnele de bivoli – cele mai importante instrumente vrăjitoarești pentru deprinderea artei vânătorii. În aceste coarne, ei turnau sânge de la animalele ucise, iar femeile nu aveau voie să le atingă niciodată, căci, altminteri, ele ar fi transformat animalele feroce în

„Inima este în stomac”
(vechi proverb ghanez)

femei foarte frumoase, care le furau soții pentru totdeauna.

În această societate adânc legată de mersul naturii, vrăciul și magia își aveau poziția bine stabilită. Orice eveniment important presupunea consultarea Marelui Spirit, recte a Naturii. Se puteau afla astfel multe – de

la cum să rămână o femeie însărcinată, până la numărul de copii pe care ea îi va aduce pe lume.

Vrăciul era și medicul comunității. Leacurile prescrise reprezintă tot atâtea necunoscute exotice, în ochii analistului de astăzi. La boșimani se utilizau vezica urinară a gazellelor – pentru confecționarea de vase de apă medicinală, folosită în tratarea iritațiilor la ochi, provocate de fumul vetrelor – și o ceapă sălbatică – *vinifities* –, pentru prepararea unui plastru împotriva infecțiilor superficiale de piele. La unele populații de pe teritoriul Coastei de Fildeş se folosea o anumită specie de cucurbitacee, de forma unei pere de cauciuc pentru clisme, cu care i se insufla pacientului suferind de dizenterie pulbere de ardei în anus. Iar triburile ce locuiau în Volta Superioară apelau la procedee mult mai complicate și dureroase pentru extragerea corpurilor străine pătrunși în ochi: introduceau în ochiul bolnav semințe de busuioc – bougoni – care, după ce se umflau, se acopereau cu o substanță gelatinoasă la care adera și... corpul străin.

O lume ciudată, plină de superstiții, de exotism, dar și de frumusețe. Un spațiu ce necesită mai multă atenție, mai multă înțelegere. ■

Artă din Camerun (sec. XVIII)

DE „SOLLAL“

Ca și alte popoare din Asia, încă din Antichitate, coreenii și-au calculat trecerea timpului cu ajutorul unui calendar lunar. Deși calendarul gregorian a fost introdus în Țara dimineților liniștite în secolul XIX, principalele momente ale anului – îndeosebi cele legate de anotimpuri, agricultură și tradiții –, stabilite în baza calendarului lunar, continuă să fie puternic întipărite în conștiința oamenilor, de la fermier până la președinte.

„Sollal“ (Anul nou lunar) este cea mai mare sărbătoare națională tradițională care, în acest an, cade în ziua de 13 februarie. Este o sărbătoare de familie și de omagiere a strămoșilor, fiind așteptată cu multă bucurie și speranță. Se cumpără noi costume naționale, îndeosebi pentru copii, și multe cadouri. Cele mai importante momente se consumă în prima zi, deși atmosfera festivă continuă încă două săptămâni, până în prima zi cu lună plină. Fiecare Sollal este marcat de unul din cele 12 animale ale zodiacului chinezesc. Dacă 2001 a fost Anul șarpelui, 2002 este Anul calului. De aceea, în primele zile ale acestui an, într-un colț al ecranului unor televizoare, vor putea fi văzuți câțiva cai.

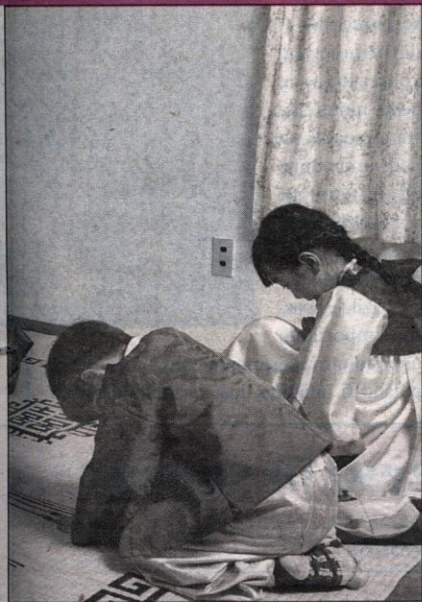
EMILIA URIAN

În prima zi de Sollal, toți membrii familiei, adunați în casa părintească, îmbrăcați în „hanbok“ (costume naționale), îngenunchează, dis-de-diminează, în fața unui altar – o masă pe care sunt așezate tăblițele cu numele strămoșilor, scrise cu hieroglife chinezești, precum și mâncăruri și vin pe bază de orez. Ei ascultă cu smerenie pomenirea numelor lor, apoi fac plecăciuni în semn de respect întru memoria lor (în Coreea,

famiile păstrează cu strictețe propriul arbore genealogic).

După aceasta, părinții și rudele mai în vârstă, așezați „turcește“ pe niște pernițe, primesc de la copii, nepoți, strănepoți și rudele mai tinere felicitări și urări de „La mulți ani“ și „Să aveți mult noroc și bogăție“, cât și salutul tradițional numit „Sebae“ (îngenunchează și se apleacă cu fruntea până la pământ). Ca „răsplată“, copiii obțin dulciuri și ceva bani, ceea ce îi

ALĂTURI DE COREENI

face să treacă și pe la casele rudelor, prietenilor etc.

Potrivit tradiției, cei în doliu după părinți (în prezent, durează cam trei luni) nu fac vizite rudelor pentru a-i felicita de Sollal. Dacă o rudă îi vizitează, ea face mai întâi o plecăciune în fața tăblițelor memoriale și apoi li se adresează. Urmează masa festivă. Membrii familiei se așază pe niște pernițe aflate direct pe pardoseală (în casă nimeni nu intră încălțat). Bucatele servite cu acest prilej, pe o masă rotundă și foarte joasă, sunt pregătite, în mare parte, pe bază de orez, considerat aliment sacru. Așa cum de Crăciun la români nu lipsesc sarmalele, la masa de Sollal nu lipsește „ttokkuk“, o supă din carne și legume cu găluște din făină de orez. Pentru a avea

consistență, coca găluștelor este „bătută“ ore întregi cu unul-două ciocane de lemn, operație ce necesită multă muncă, dar și o adevărată măiestrie și tehnică. Astăzi, găluștele pot fi cumpărate și de la supermarket. Mâncatul unui bol cu o asemenea supă are și semnificația înaintării în vârstă cu un an. De aceea, în asemenea împrejurări, și într-o manieră foarte politicoasă, coreeanul nu te va întreba câți ani ai, ci „Câte boluri de ttokkuk ai mâncat?“

De Sollal se oferă și se primesc multe cadouri (prăjituri din făină de orez sau orez expandat, fructe, pește proaspăt, coaste și coadă de vacă, foarte apreciate) și chiar sticle cu băuturi. Darurile sunt ambalate într-un coșuleț din nuiele sau în „pogeaghi“ – o pânză pătrată, frumos colorată, legată ca o bocceluță.

Ca și la alte sărbători, de Sollal au loc întreceri și jocuri tradiționale. În după-amiaza primei zile, deși este destul de frig, parcurile, grădinile fostelor palate regale, piețele și locurile special amenajate sunt luate cu asalt. Băieții și bărbaiții înaplă zmece, trag cu arcul, fac echilibru pe frânghie, se întrec pe echipe la trasul funiei etc., iar fetele se dau în „Nolttuiki“ (balansoar), așezat la mijloc pe un snop de paie de orez. Acasă, în familie sau între prieteni, se joacă „yut“. Patru bețișoare de aproximativ 20 cm, semicilindrice sau plate și cu însemne pe o parte (cu rolul zarurilor de la noi) se aruncă de la o înălțime de 30-40 cm. În funcție de poziția în care cad, se obține un număr de puncte care permite continuarea și, eventual, câștigarea jocului.

Pentru îndepărtarea duhurilor rele și asigurarea bunăstării în anul abia început,

în unele zone au loc dansuri rituale cu măști și chiar practici de exorcism. La intrarea în sate se pun stâlpi-totemuri în vârf cu o pasăre sculptată, în credința că ea le va aduce vești bune și va fi mesagera dorințelor lor.

Obiceiurile și ritualurile din următoarele două săptămâni și îndeosebi din prima zi cu lună plină (în trecut una din cele mai importante sărbători ale anului) sunt menite să aducă noroc și să pregătească populația pentru noul an. În dimineața primei zile cu lună plină se bea un pahar cu vin din orez, pentru a auzi numai vești bune. De asemenea, pentru a avea recolte bogate, se sparg în dinți nuci și alune și se consumă o mâncare specială din orez și alte cinci

cereale diferite. Seara, tineri și adulți, cu torțe, se întrec să vadă primii cum apare luna de peste munți sau traversează un pod, în credința că, în noul an, vor avea noroc și li se vor îndeplini dorințele.

În zilele noastre, importanța unora dintre aceste momente a scăzut, ele putând fi întâlnite doar la sate. Altele au

Anul nou chinezesc în stampe

ANNA EVA BUDURA

În China, „Zorile unui nou an”, numite azi Sărbătoarea Primăverii, sunt cea mai îndrăgită și cel mai intens trăită sărbătoare de peste an. Ea prilejuiește practicarea multor datini și obiceiuri cu reverberații ancestrale. Locul de frunte îl ocupă ritualul decorării casei cu *nianhua*, stampe încărcate cu semnificații totemice și puteri magice miraculoase, aducătoare de speranță și încredere în viitor, stampe fără de care nici un chinez, în special cel de la țară, nu poate concepe începutul unui nou an lunar.

Ceremoniei lipirii lor îi este rezervată penultima zi a anului. Atunci – cu solem-

nitate – sunt dezlipite, apoi incinerate vechile stampe, aflate în diferite încăperi și pe porți. Cele noi sunt repartizate în diferite încăperi în funcție de nevoile fiecărui ocupant al acestora. În camera generației vârstnice, de pildă, se lipesc cele care aduc viață lungă, în camera înșurăteilor, cele care aduc urmași frumoși și numeroși, în camera tinerei generații, cele care îi îndeamnă la învățătură și respect. Pe porți își găsesc locul cele ce reprezintă paznicii căminului. Și așa mai departe, într-o varietate incredibilă, pentru toate nevoile și cazurile.

Începuturile acestor stampe trebuie căutate în zorile

civilizației, când străbunii poporului chinez practicau magia și șamanismul. Istoria lor a debutat prin secolul VII, după generalizarea folosirii hârtiei și răspândirii tehnicii litografierii. Din veacul X, odată cu apariția și înflorirea centrelor urbane comerciale și meșteșugărești, decorarea casei cu stampe, cu ocazia anului nou, a înlocuit incrustarea pe panouri din lemn de piersic a însemnelor magice.

Cu vremea, tematica acestor gravuri s-a îmbogățit și, prin intermediul lor, în fiecare cămin au pătruns semnele aducătoare de noroc și speranță, personalitățile miraculoase ale legendelor

Întreaga familie joacă „Yut”

perioada celor două săptămâni, pentru a nu le lua norocul și multe altele.

dispărut: luarea de către femeile sărace a gunoiului de la casele bogate și împrăștierea lui în colțurile proprii bucătăriei în ziua cu lună plină, în credința că și ele se vor îmbogăți; interdicția pentru femei de a vizita alte case în

Dezvoltarea economică, socială și culturală a societății sud-coreene din ultimele trei, patru decenii, ritmul alert de viață etc. au scurtat durata sărbătorilor de Sollal la numai două-trei zile. Mai mult, în dorința depășirii cât mai grabnice a dificultăților cauzate de recesiunea economică din a doua parte a deceniului trecut, numeroase companii au hotărât ca, în acea perioadă, să nu mai sărbătorească și să aibă program normal de lucru.

Și totuși, de Sollal, peste zece milioane de coreeni, îndurând vitregiile iernii și dificultățile traficului, pleacă, pentru numai trei zile, spre locurile natale. Din respect pentru strămoși și familie. ■

ancestrale, zeitățile ocrotitoare, eroii îndrăgiți ai istoriei, dar și imagini ale vieții cotidiene, ale bucuriei eterne a muncii și a maternității. Ele s-au răspândit rapid în întreaga Chină, fiind primite cu entuziasm atât în casele oamenilor de rând, cât și la curtea imperială.

Producerea stampelor a devenit o ocupație foarte rentabilă apărând curând câteva centre a căror faimă s-a menținut până astăzi. Unul dintre ele – cu produse în marile muzee etnografice din lume – se află în cătunul Yangliuqing de lângă marea metropolă Tianjin. Acolo am avut revelația „secretoilor” stampelor. Cu ajutorul unui entuziast cercetător al folclorului chinez, domnul Li Zhiqiang, am înțeles simbolistica figurilor umane a animalelor, a obiectelor repre-

zentate și am aflat povestea celor peste 300 de zeități ale panteonului chinez.

Domnul Li mi-a prezentat personajul central al stampelor produse la Yangliuqing: un bebeluș dolofan, debordând de sănătate, înconjurat cu semne simbolice, la care au acces doar cei inițiați, cunoscători ai limbii chineze, atât de omofonă. De pildă, bebelușul culcat pe o frunză de lotus cu un pește în brațe semnifică urarea: *Să aveți un*

an îmbelșugat; dacă el ține în mână o vază cu un fir de bujor, are mesajul: *Să aveți liniște, pace și bogăție*; dacă alături de el se află o rodie, o piersică și o portocală, urarea lui este: *Să aveți mulți descendenți, viață lungă și fericire*.

Care dintre cei neavizați și-ar imagina că piersica, bradul și bătlanul simbolizează viață lungă, că rodia, peșenele sau orice fruct cu multe semințe semnifică descendenți numeroși, că tărâcuța sugerează linie de urmași neîntreruptă, fluturii zburând deasupra florilor și lei ce se joacă cu o minge de mătase – un mesaj de dragoste sau că florile de cireși exprimă iubirea dintre soți?

În China, lumea mirifică a sărbătorilor de anul nou este viu ilustrată și apropiată sufletului de milioane și milioane de stampe. ■

Fotografii de la cititori

REȘEDINȚA DE VÂNĂTOARE DE LA BICAZ

Mergând de la Piatra Neamț, după vreo 25 de km, pe partea stângă a șoselei, dincolo de râul Bistrița, se zărește elegantul castel regal de vânătoare, undeva chiar pe malul apei. A fost construit în 1866, la ordinul viitorului rege Carol I, ca urmare a unei călătorii în Moldova spre a-și cunoaște țara pe care i-a fost dat să o conducă. Castelul a fost înălțat din lemn, într-un stil românesc tradițional, în scopul petrecerii unor zile de calm în mijlocul muntelui.

În timpul primului război mondial, la începutul lunii noiembrie 1916, familia regală și autoritățile statului au fost

obligate să abandoneze Capitala în favoarea Iașului, unde au sosit la 9 decembrie. La începutul lunii iulie 1918, regina, însoțită de cele trei fete ale ei, Elisabeta, Marioara și Elena, s-a mutat la Bicăz, la castelul de vânătoare de pe malul Bistriței. Atmosfera de la Iași devenise insuportabilă datorită epidemiei de tifos, a proastei aprovizionări și a aglomerației. Acest episod este descris în autobiografia intitulată *Povestea vieții mele*: „Schimbarea Iașilor, cu aerul său închis, cu aerul de munte, a fost o mare ușurare și ne dădeam seama cât de bine ne făcea. Senina viață de la țară ne potoli nervii încordați, ne bucuram de priveliștea frumoasă a văilor, de satele, mici și drăgălașe, de vechile biserici și mănăstiri și, în curând, ajunsesem foarte buni prieteni cu țăranii al căror port era foarte pitoresc. Din valea largă a Bistriței se deschideau o mulțime de vălcele, la fiecare apărând un peisaj nou, iar florile de câmp constituiau un nou prilej de încântare [...]

Sub supravegherea doctorului Mamulea, s-a organizat în satul nostru împărțirea regulată a apreciatei făini, care, de altfel, se găsea cu greu. Totodată, înjghebai și un dispensar, unde puteau veni bolnavii, ei primind sfaturi bune și medicamente. Valea Bistriței era foarte săracă, iar Crucea Roșie și Societatea Regina Maria, care acționau pe mai multe văi, îngrijeau mulți bolnavi. Mai multe echipe, conduse de prietene ale mele, între care Marieta Balș, sora prințului Știrbey, doctorul Ioan Costinescu, doamna general Coandă împreună cu fiicele ei ș.a. La Târcău muncise cu un adevărat devotament Julietta Antonescu, care s-a îmbolnăvit și a murit, iar țăranii stăruiseră să fie înmormântată acolo.”

La sfârșitul lunii septembrie 1939, când Wehrmachtul a forțat frontierele poloneze, guvernul și resturile armatei Republicii Polone au luat calea exilului trecând prin România. Comandantul armatei, mareșalul Rydz-Śmigły, a ajuns la Craiova, iar președintele Ignacy Mościcki, un bătrân de 72 de ani, extenuat de lungă și periculoasă călătorie cu automobilul – la un moment dat a fost nevoit să se arunce la pământ în timpul unui raid aerian german – a refuzat ospitalitatea Cernăuților și a Bucureștilor în favoarea unei zone liniștite de munte. Aceasta a fost în final castelul de la Bicăz, unde a fost primit foarte bine – dar și cu o oarecare, explicabilă, curiozitate. Locuitorii satelor pe care le străbătea în lungile plimbări cu o limuzină neagră fluturau batistele la trecerea lui. Însă acest ilustru personaj nu a rămas mult timp aici, fiind transportat cu un avion englez în Cipru și de acolo în Anglia.

Următorul oaspete al castelului a fost Ana Pauker, ajunsă aici în urma procesului de epurare al deviaționiștilor din anii '50. Nici ea nu a zăbovit la Bicăz, deoarece la intervenția lui Molotov, comisar al poporului pentru Afaceri Externe, a fost readusă la București. Prezența ei i-a uimit pe localnici prin graba cu care mergea de la balcon până la gard și înapoi.

Nu poate fi decât regretabil faptul că acest monument de arhitectură românească nu este suficient cunoscut și apreciat.

Emil GHEORGHÎĂ

Povestea vorbeii

TIMEO DANAOS ET DONA FERENTES

(Mă tem de greci chiar atunci când fac daruri)

Între atâtea minunate legende care au legănat copilăria multor europeni povestea de dragoste dintre Paris, fiul lui Priam, regele Troiei, și Elena, soția regelui Menelaos, din Sparta – care a stârnit marele război al aheilor împotriva Troiei –, este, poate, cea mai vie.

Cronografii epocii elenistice – în primul rând Eratostene – au stabilit ca dată a războiului troian anii 1194-1184 î.Hr. Homer, primul mare rapsod al omenirii, spune că timp de nouă ani aheii, în frunte cu atrizii – Agamemnon, rege al Micenei, și Menelaos, rege al Spartei –, au asediat fără succes Troia sau Ilionul, cetate veche și puternică, aflată în zona strâmtorii Dardanele.

Arheologia nu poate confirma povestea, nici frumusețea Elenei, nici înțelepciunea lui Nestor, nici vitejia lui Patrocle, nici mânia lui Ahile sau șiretenia lui Ulise. Numai poetul o poate face. Deși trage spuza pe turta grecilor, *Iliada* nu pregetă să ne prezinte eroi troieni remarcabili. Regele Priam este un bătrân înțelept, ce-și conduce chibzuit cetatea. Hector este capul de familie perfect, corect, iubitor, care înțelege să-și dea viața, pentru a-și proteja casa, familia, averea, cetatea.

Subiectul nostru este însă finalul războiului troian, final imaginat de vicleanul Ulise. Retrăgându-se aparent, dar lăsând ca „dar” un

urias cal de lemn, aheii pătrund în cetate datorită lăcomiei troienilor din popor. Ei trag acel cal între ziduri. Noaptea, grecii, ascunși în burta uriașei mașinării, deschid porțile Troiei, pe care aheii o jefuiesc și o dau pradă focului. Fapta lor a generat și un proverb latin: „Timeo Danaos et dona ferentes”, adică „Mă tem de greci chiar atunci când fac daruri”. Sunt vorbele marelui preot Laocoon, care încearcă astfel să-i convingă pe troieni să nu aducă în cetate calul de lemn născocit de Ulise și lăsat de greci ca o pretinsă ofrandă religioasă.

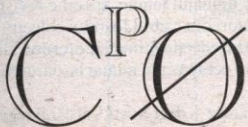
Pentru a ilustra istorica suspiciune romană față de greci, să mai cităm câteva proverbe și sentințe latine: 1) „Ad calendas graecas” – „La calendele grecești”, adică niciodată, pentru că grecii nu aveau calendele, prima zi a lunii și zi-a plăților; 2) „Ab uno disce omnes” – „După unul, învață să-i cunoști pe toți” (Vergilius – *Encida*) și 3) „Graeca sunt, non leguntur”, adică „E grecește, nu se citește”, deci treci peste asta, e grecește.

Așadar, romanii nu-i credeau pe greci. Heinrich Schliemann, arheologul amator german, l-a crezut însă pe Homer și a descoperit Troia la Hissarlık, în Turcia, unde turistul poate vedea o replică a calului de lemn imaginat de Ulise.

Victor IONESCU

REVISTĂ

(scoasă de I.L. Caragiale în 1877)
(MONOVERB: 5-8)

Dumitru CIREAȘĂ

Soluția careului I.L. CARAGIALE

HAIMANALE – VI – NEPOT – BERLIN –
RAFUI – CAUZE – PACT – VOT – PIC – RT –
URATOR – T – I – CLER – RACAN –
SCART – UITA – A – TOPORAS – A – OP –
AN – MOMENTE – A – NITA – BRO – RAS –
DAINUI – ANOST – ACT – PIERDUTA

EVENIMENT

Imaginea istoriei

Lăsăm generațiilor următoare propriile urme în imagini, care trec de la o comunitate la alta, se intersectează, se contamenează reciproc. De altfel, nu putem gândi sau acționa fără imagini. Este constatarea lui Aristotel, de acum mai bine de două milenii.

Joi 13 decembrie 2001, s-a deschis oficial primul Centru de Excelență în Studiul Imaginii (CESI) al Universității București, care studiază atât producția, cât și difuzarea și receptarea imaginii. El funcționează la confluența unor cercetări asupra imaginii în istorie, filosofie și estetică, iconologie, semiotică și teoria literaturii și a artei, politologie, teoria comunicării. Înțelegem că semnul al mentalității sau opiniei publice, al imaginarului colectiv și al unor *pattern*-uri culturale, imaginea devine astfel subiect de cercetare interdisciplinară, ce reunește cadre didactice, doctoranzi și masteranzi de la Facultatea de Istorie, de Litere,

Filosofie, Limbi străine și Jurnalistică. CESI este singurul centru de cercetare postuniversitar din România, în domeniul științelor socio-umane, acreditat cu titlul de Excelență de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior.

Iată câteva teme ce urmează a fi abordate de CESI, a cărui conducere este formată din profesorii Dan Grigorescu, Sorin Alexandrescu, membri fiind Zoe Petre, Mihai Zamfir, Vasile Morar, Vlad Alexandrescu: Imagine și imaginar politic în cetatea greacă; Modele hagiografice, sec.XV-XVII. Spațiul postbizantin; Artă și simbolistică medievală; Artă și putere în Bizanț și în Renașterea italiană; Discursul naționalist: imaginea Celuilalt în spațiul lingvistic românesc; Viziunea asupra morții în cultura românească veche; Imaginea străinului în China antică și clasică; Imaginea puterii și puterea imaginii în civilizația primului mileniu creștin etc.

Generația dotcom

Un grup de copii – exponenți ai generației dotcom (sau punct-com, element component al adreselor electronice), cu ochii pironiți în ecranele calculatoarelor, au ignorat total conferința de presă organizată în ziua de 6 decembrie, anul trecut, la Centrul de Presă al Societății Române de Radio. Pentru găgălicile care desenau de zor cu ajutorul „șoricelului” (nu cu creioane colorate, cum făceam noi în copilărie), subiectul conferinței nu era, încă, de interes. În mod sigur însă, și ei vor deveni, în doar câțiva ani, ascultători ai emisiunilor nou-create Redacții Știință.

Domnul Dan Manolache, redactorul șef, a înfățișat programul unei echipe care realizează săptămânal pe cele trei canale naționale ale S.R.R. (România Actualități, România Cultural, România Tineret) 700 de minute de emisie. Din cele 700 de minute de emisie săptămânală, 50 sunt consacrate, în fiecare vineri, emisiunii „Planeta radio – pagini de istorie”, realizată de redactorul șef Dan Manolache. Cei 10 redactori, împreună cu opt colaboratori, vin, cu emisiunile lor, în întâmpinarea celor care doresc să se informeze, dar nu stăpânesc în suficientă măsură limbajul tehnic, specific revistelor de specialitate, rezervate cercetătorilor. Despre entuziaștii realizatori din cadrul fostului colectiv știință, afiliat Redacției Literatură și Arte, devenit din 6 decembrie 2001 Redacția Știință, profesorul american de origine română Gheorghe Mateescu spunea că ei constituie o echipă cum numai la ziarul *New York Times* a mai întâlnit.

Cu ocazia conferinței de presă a fost lansat concursul „Programez ... deci exist!”, al cărui regulament poate fi consultat la adresa www.radiointernet.ro.

Îi dorim tinerei Redacții Știință viață lungă și cât mai multe minute de emisie.

LOCURI ȘI MONUMENTE ISTORICE

MĂNĂSTIRE DIN SEC. XIV JUD. GORJ		MĂNĂSTIRE DIN SEC. XIV JUD. VALCEA		FEL MĂNĂSTIRE ÎN JUD. VALCEA UNDE S-A TIPĂRIT PRĂVILA...		CEA MAI VECHE ASE- ZARE DIN ROMANIA, JUD. CON- STANȚA		BISERICA DE LA... CTITORITĂ DE NEAGOE BASARAB ÎN 1517
CETATE DIN SEC. IV-VI JUD. TULCEA		NICU Enea						
UN ANUMIT (ANO)TIMP						SECURE!		
ÎN RAFT!								
ACUM!								
		IENĂCHITĂ VACĂRESCU			ABREVIERE PENTRU „STÂNG”			
		REPRIZĂ						
						REDATE!		
						„BELU” DIN BUCUREȘTI ȘI CEL „VESEL” DIN SAPANȚA		
VECHI REGE ÎN EGIPT					DECIS LA FINAL!			
NEGĂȚIE			PARTE A PICIORULUI		„MÂNDRA” DIN POPOR (DIM.)			
OIȚA								
CALLATIS, SEC. VI I.C.H.								AICI SE AFLĂ CASTELUL ÎN CARE „ISTORIA SE ÎNȚĂLNEȘTE CU ARTA”
		A OFERI		SUNT ÎN TEMA!			ÎNCEPUT ȘI SFÂRȘIT LA SUCEAVA!	
		MĂNĂSTIRE CTITORITĂ DE RADU CEL MARE, 1500 TARGOVIȘTE		NEMILOAȘĂ (FIG.)				
MONUMENTUL „TROPÆUM TRAIANI” SEC. II, JUD. CONSTANȚA		CELT, DIN VECHEA POPULAȚIE A BRITANIEI						
		DESTIN						
							SE AFLĂ ÎN TURN!	
BISERICA BOGDANA SEC. XIV								
DĂLAȚI			A (SE) CONSCRA					
PRIMA CTITO- RIE A LUI STE- FAN CEL MARE					EPOCĂ			

Dumitru CIREAȘĂ

DIALOG CU CITITORII

ALEXANDRU VASILACHE, din București, este un tânăr îndrăgostit de imaginea fotografică, care ne-a trimis, spre publicare, două dintre creațiile sale. Una dintre ele v-o oferim cu bucurie, dar și cu speranța că ochiul atent și sensibil la frumos al autorului ei se va opri și asupra unor subiecte istorice.

RALET

Întâlnind în nr. 9/2001 un fragment dintr-o scriere de Dimitrie Ralet, domnișoara **RALUCA DUMITRAȘCU**, din Galați, dorește să afle câteva date biografice ale acestuia.

S-a născut în 1816, la Istanbul, fiu al spătarului Alecu Ralet din Botoșani. A studiat în Germania și Franța. În 1841, era judecător, iar în anii următori președinte de tribunal în Botoșani.

A luat parte la mișcările revoluționare din 1848. În 1849, a fost numit director în Departamentul Dreptății, în 1854 ministru al Cultelor și Învățăturilor Publice, iar, în

1855, a fost ales președinte al Societății de Medici și Naturaliști din Iași.

A făcut parte din Comitetul Unirii, din alte comitete unioniste, din biroul definitiv al Adunării Generale a Moldovei.

A murit la 25 octombrie 1858, fără a mai vedea împlinită Unirea.

În locuința sa, a avut loc adunarea prin care s-a propus susținerea candidaturii lui A.I.I. Cuza.

Dintre operele sale: Scrieri (1840), Bețivul (1857), Păun Burlacul și Scene naționale (1857).

Cunoscător de greacă, latină, franceză și germană, a publicat mai multe traduceri, printre care și din scriitorul romantic Alphonse-Marie-Louis de Prat Lamartine.

APARIȚII

Am primit la redacție mai multe publicații, pe care le semnalăm cititorilor noștri: *Magazin de filatelie, cartofilie și numismatică*, nr. 10 (79) din decembrie 2001, revistă

ilustrată de informare și documentare, editată de Asociația Filateliștilor „Tomis” din Constanța, ajunsă deja în anul al 7-lea de apariție; *Astronautica*, nr. 2/2001, publicată la Târgoviște, sub egida Societății Tehnico-Științifice a elevilor de la Colegiul Național „Constantin Carabella”; *Foaia noastră*, editată de Fundația Mondială România - Inima Mea (fondator poetul basarabean TOMA ISTRATI), cu sediul în Brașov, al cărei tiraj, realizat prin xeroxare, se distribuie gratuit, atât în țară cât și în Basarabia și Bucovina.

Succes în continuare tuturor și cât mai multe apariții.

OF

Doresc să vă mulțumesc mult pentru citatul din scrisoarea mea, publicat în numărul din luna noiembrie 2001, și vă mărturisesc sincer că nu m-am așteptat la o asemenea surpriză, cu atât mai

DIALOG CU CITITORII

mult cu cât a fost un „OF” scăpat pe e-mail. Câte asemenea milioane de „OF-uri” nu răbufnesc când vezi pe tejehelele vânzătorilor ambulanți sau prin librării reviste și ziare „de doi bani” sau privești la televizor scene obscene sau informații de mahala, în timp ce marilor noștri înaintași sau evenimențelor care au marcat istoria neamului li se rezervă un locșor la „știrile pe scurt” – **ne scrie domnul VLAD CIOLAC.**

APEL UMANITAR

„Sunt profund mișcat de gestul dumneavoastră de a-mi veni în ajutor prin apariția în numărul 1/2002 a apelului meu. Dacă este posibil să fie inclus și numărul meu de telefon: 041 698 455”.

Reamintim cititorilor care doresc să îl ajute pe domnul Constantin Zaharia, din Constanța, că domnia sa își vinde colecția revistei *Magazin istoric* pe anii 1967-2001 pentru că este operat la ambii ochi și are nevoie de bani pentru medicamente. Adresa sa este: D-dul Tomis 322, bloc N3 (nu H3, cum a apărut în numărul trecut), sc. B, etaj 2, ap. 32, Oficiul poștal 7 Tomis Nord IV, Constanța, cod 8 700.

PRIN E-MAIL

Tot mai mulți dintre cititorii noștri schimbă clasică foaie de hârtie, plicul și timbrul poștal cu poșta electronică.

Astfel, dl. VLAD CIOLAC cu familia, și dl. HORIA GÂRBEA ne-au felicitat cu ocazia sărbătorilor de iarnă și a Anului Nou. Domnii

AURELIAN NEGULET, DANIEL GEORGESCU și doamna ADRIANA GEORGESCU ne-au trimis prin e-mail răspunsul la concurs.

La rândul nostru, ne gândim să facem loc în paginile revistei calculatorului și raportului lui cu istoria.

EXEMPLAR RECUPERAT

DI. ION TILIBAȘA, din Brăila, ne-a reclamat neprimirea unui număr din revista noastră la care este abonat.

Ne-am adresat Oficiului Poștal Brăila, care, într-o scrisoare semnată de d-na ec. LILIANA PETRICA, șef Oficiu, și dl. M. GHEORGHE, inspector principal, ne comunică faptul că abonatul nostru a intrat în posesia numărului pe care nu-l primise, fiindu-i sustras, probabil, din cutia de scrisori.

Precizăm – se spune în scrisoare – că gestul factorului poștal de soluționare a acestei probleme nu atrage după sine vinovăția acestuia, ci interesul de mulțumire a clientului poștal.

Mulțumim pentru promptitudine și colegialitate.

CA APA DE IZVOR...

DI. NICOLAE IONESCU, din Vaslui, ne trimite o scrisoare din care desprindem acest frumos gând: Profesorul de istorie trebuie să fie un modelator de conștiințe – bogat ca toamna în „sfaturi” și proaspăt în informații.

Îi împărtășim și noi gândul și credem – judecând după corespondența pe care o primim la redacție – că o fac foarte mulți dintre profesorii de istorie.

MAGAZIN ISTORIC LA PAȘCANI

DI. VIRGIL BOBOC, pensionar, din Pașcani, ne scrie despre un frumos gest al d-sale. Sunt vechi cititor al revistei dvs. și am avut colecția ei de la înființare, 1967, și până în anul 1993. Am donat-o Bibliotecii Municipale Pașcani. Felicitări!

ISTORIE BUZOIANĂ

DI. IOAN STOICESU STOICA, de la Cercul de Istorie „Columna” – Brașov, Filiala Buzău, ne relatează despre activitatea membrilor Cercului, printre care aminteste demersurile pentru organizarea unui muzeu al personalităților buzoiene.

La Buzău s-a născut marele pictor Ion Andreescu (1850-1888). Tot de aici și-au început drumul în viață câțiva comandanți ai Marinei Militare Române: contraamiral Ioan Murgescu (1846-1913); contraamiral Emil T. Grecescu (1905-1981); viceamiral Sebastian Ulmeanu (1929-1979); contraamiral G.T. August Roman (1892-1979); amiral Mihai Aron (1927-1994).

Buzăul înregistrează și un eveniment din istoria Căilor Ferate Române: în 1881 a fost inaugurarea liniei ferate Buzău-Mărășești. Spre amintire, în gara Buzău a fost dezvelită, anul trecut o placă comemorativă cu următoarea inscripție: „120 de ani de la inaugurarea l-ei căi ferate studiată, proiectată și realizată de ingineri români.

1881 – 30 octombrie – 2001”

CONTENTS (Romanian History) P. Istrati Love for the birthplace • F. Șerbănescu The Metropolitan Church of Bessarabia • C. Rezachevici Where is the tomb of Vlad the Impaler? • V. Mastny, M.E. Ionescu Romania and the Cold War • L. Țăranu, I. Sălăvăstru C.A.E.R. - the chronicle of a failure • I. Zănescu Fashionable circles in 19th century Bucharest • L. Cosovanu Romanian documents at Hoover Institution (IV) • A. Pavel Houses and their old stories • G. Ene Caragiale in Berlin (II) • M.D. Matei Symposium on the preservation of monuments • Al. Suceveanu Histria • F. Popescu Vasile Alecsandri, the poet in love • N.D. Ion The Mansions of de Mocioni family • C. Păunescu, M. Ștefan 1944. The treasury of the National Bank evacuated to Tismana (III)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) P. Istrati L'amour du pays natal • F. Șerbănescu L'institution métropolitaine de Bessarabie • C. Rezachevici Sur le tombeau inconnu de Vlad l'Empaleur • V. Mastny, M.E. Ionescu La Roumanie et la Guerre Froide • L. Țăranu, I. Sălăvăstru Le Comécon - chronique d'un échec • I. Zănescu Les salons bucarestois du XIXe • L. Cosovanu Documents roumains à Hoover Institution (IV) • A. Pavel Les maisons d'antan et leurs histoires • G. Ene Caragiale à Berlin (II) • M.D. Matei Symposium sur la conservation des monuments historiques • Al. Suceveanu La cité antique d'Histria • F. Popescu Vasile Alecsandri, un poète amoureux • N.D. Ion Les manoirs de la famille de Mocioni • C. Păunescu, M. Ștefan 1944. Le trésor de la Banque Nationale de Roumanie évacué à Tismana (III)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) П. Истрати Любовь к родной земле • Ф. Шербăнеску Митрополия Бессарабии • К. Резачевич Где находится гроб Влад Цепеша? • В. Мастни, М.Е. Ионеску Румыния и холодная война • Л. Цăрау, И. Сăлăвăстру СЭВ - хроника провала • И. Зăнеску Бухарестские балы-маскарады в XIX в. • Л. Косовану Румынские документы в Институте Гувера (IV) • А. Павел Дома и их бывшие сказки • Г. Ене Караджале в Берлине (II) • М.Д. Матеи Симпозиум по консервации памятников • Ал. Сучевину Крепость Хистрия • Ф. Попеску Василе Александри, влюбленный поэт • Н.Д. Ион Помещичьи усадьбы рода Мочони • К.Пăунеску, М.Штефан 1944 г. Сокровище Национального Банка, эвакуированный в монастыре Тисмана (III)

INHALT (Rumänische Geschichte) P. Istrati Die Liebe für die Geburts-Erde • F. Șerbănescu Bessarabiens Erzbischofstum • C. Rezachevici Wo findest sich Vlad Tepeș Grab? • V. Mastny, M.E. Ionescu Rumänien und der kalte Krieg • L. Țăranu, I. Sălăvăstru C.A.E.R. - die Chronik eines Scheitern • I. Zănescu Bukarester Salons aus den XIX Jahrhundert • L. Cosovanu Rumänische Urkunden in Hoover Institution (IV) • A. Pavel Häuser und ihre alten Geschichten • G. Ene Caragiale in Berlin (II) • M.D. Matei Symposium über die Aufbewahrung der Denkmäler • Al. Suceveanu Der altentümliche Burg von Histria • F. Popescu Vasile Alecsandri, der verliebte Dichter • N.D. Ion Die Herzhäuser der Familie Mocioni • C. Păunescu, M. Ștefan 1944. Der Schatz der Nationalbank in Tismana (III)

SUMARIO (Historia română) P. Istrati El amor a la tierra natal • F. Șerbănescu La Metropolia de Besarabia • C. Rezachevici ¿Dónde se halla la tumba del príncipe Vlad el Empalador? • V. Mastny, M.E. Ionescu Rumanía y la guerra fría • L. Țăranu, I. Sălăvăstru COMECON - de la crónica de un fracaso • I. Zănescu Salones bucarestinos del s. XIX • L. Cosovanu Documentos rumanos en Hoover Institution (IV) • A. Pavel Edificios y sus historias de antaño • G. Ene Caragiale en Berlin (II) • M.D. Matei Simposio sobre la conservación de los monumentos • Al. Suceveanu La fortaleza de Histria • F. Popescu Vasile Alecsandri, el poeta enamorado • N.D. Ion Las mansiones señoriales de Mocioni • C. Păunescu, M. Ștefan 1944. El Tesoro del Banco Nacional trasladado a Tismana (III)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an - 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. - București

ISSN 0541-881X

Lei 13 000

